

**PANALBANIZAM:
KOLIKA JE PRETNJA STABILNOSTI
NA BALKANU ?**

25. februara 2004

SADRŽAJ

REZIME I PREPORUKE.....	i
I. UVOD.....	1
A. TERET ISTORIJE.....	2
B. POSLE RASPADA: HAOS I NOVE TEŽNJE.....	4
II. USPON I PAD ANA-E	7
III. ALBANIJA: POGLED IZ TIRANE	11
IV. KOSOVO: UNUTRAŠNJE PODELE	14
V. MAKEDONIJA: DA LI OSTATI ILI OTIĆI?.....	17
VI. CRNA GORA, JUŽNA SRBIJA I GRČKA.....	20
A. MIR NA ZAPADNOM FRONTU.....	20
B. PREŠEVSKA DOLINA U JUŽNOJ SRBIJI	22
C. GRČKO PITANJE	23
VII. EMIGRACIJE, IDENTITET I MOĆ DEMOGRAFIJE.....	25
A. DIJASPORA : POLITIKA I ZLOČIN.....	25
B. DEMOGRAFSKA DIMENZIJA.....	27
C. EKONOMSKA INTEGRACIJA	27
D. KULTURNE VEZE	28
VIII. ZAKLJUČAK	30
DODACI:	
A. MAPA ALBANIJE	31
B. REČNIK NAZIVA, AKRONIMA I KORISNIH TERMINA	32
C. O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI (ICG)	33
D. ICG IZVEŠTAJI I BRIFING DOKUMENTA	34
E. ČLANOVI UPRAVNOG ODBORA ICG.....	41

PANALBANIZAM: KOLIKA JE PRETNJA STABILNOSTI NA BALKANU?

REZIME I PREPORUKE

Mnogi posmatrači gledaju na panalbanizam kao na ozbiljnu pretnju stabilnosti na Balkanu. Posle veka pomeranja granica etnički Albanci se nalaze raštrkani po Kosovu, Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Grčkoj. Oslobodilačka vojska Kosova (OVK), Oslobodilačka nacionalna armija (ONA) u Makedoniji, i druge grupe vodile su kampanje nasilja kao podršku većim pravima etničkih Albanaca. Kolike su im ambicije?

Istraživanja Međunarodne krizne grupe (ICG) navode na zaključak da su ideje koje stoje iza panalbanizma višeslojnije i složenije nego što su to uobičajene grube karakterizacije etničkih Albanaca prema kojima su oni jednostavno rešeni da stvore veliku Albaniju ili veliko Kosovo. Poučno je da su i OVK i ONA počele da dobijaju narodnu podršku na Kosovu i u Makedoniji tek onda kada su okrenule leđa početnim panalbanskim nacionalističkim ciljevima i usredsredile se na veća prava njihovog naroda. "Albanska nacionalna armija" (ANA), koja se otvoreno zalagala za ciljeve velike Albanije, nikad nije uspela da stekne kredibilitet u narodu. Pribegavanje nasilju za stvar velike Albanije ili bilo kakve promene granica nije ni politički popularno, ni moralno opravdano.

Otkako je uveden višepartijski sistem, u Albaniji su siromaštvo i unutrašnji politički sukobi zamračili sve aspiracije ka proširenju državnih granica. Albanija je zainteresovanija za razvoj kulturnih i privrednih veza s Kosovom uz zadržavanje odvojenih država; a opcija svih albanskih vlada je strateško partnerstvo s Makedonijom, jer obe zemlje teže da postanu članice NATO-a i Evropske unije.

Postoji opasnost od sukoba na Kosovu, gde pitanje budućeg statusa još nije rešeno. Želju velike većine kosovskog stanovništva za nezavisnošću podržava većina Albanaca koji žive drugde na Balkanu.

Međutim, nezavisno Kosovo je sasvim različita stvar od velike Albanije. Problem međunarodne zajednice je kako da se bavi procesom konačnog statusa Kosova, a da pritom ne destabilizuje njegovog suseda.

I u Makedoniji i u Preševskoj dolini na jugu Srbije, sukob je okončan 2001. međunarodnim sporazumima (Ohridskim sporazumom i Čovićevim planom) u kojima je posredovala međunarodna zajednica. I mada postoji nezadovoljstvo tempom primene ovih sporazuma, kao i sprovođenjem obećanih reformi, još nije došlo do krizne tačke; pokušaji ANA-e da profitira na lokalnom nezadovoljstvu u Makedoniji i na jugu Srbije doživeli su neuspeh. Biće potrebna stalna međunarodna pažnja da bi se obezbedilo da sve strane ispune obećanja. Crnogorski Albanci, pak, su se dosad uzdržavali od bilo kakve paravojne aktivnosti.

Velika kosovska albanska dijaspora u Sjedinjenim Državama, Nemačkoj i Švajcarskoj igrala je - i igraće - ključnu ulogu u sadašnjim i budućim ekonomskim, socijalnim i političkim događajima na Kosovu, a diktiraće i vojna događanja na terenu. Lako može otvoriti nove frontove ukoliko želi da i dalje vrši pritisak u vezi s brojnim nerešenim pitanjima koja se odnose na Albance. Iz tih razloga bilo bi dobro kada bi albanska i grčka vlada pokušale da reše pitanje Čama raseljenih iz Grčke 1945. koje se već dugo provlači, pre nego što ga "otmu" i počnu eksploatirati ekstremni nacionalisti, a legitimni zahtevi Čama se utope u borbu za druge nacionalne ciljeve.

Dugoročno gledano, albanski nacionalizam će se obuzdati punom primenom sporazuma sklopljenim uz posredovanje međunarodne zajednice i poštovanjem mesta Albanaca u makedonskom, srpskom i crnogorskom društvu, uz stalni pritisak na ekstremne albanske političare. Procesu će pomoći i integracija u

Evropu - uz otvaranje granica između Albanije i njenih severnih suseda i poboljšanjem ekonomske i obrazovne situacije širom regiona. Decentralizacija vlasti u Makedoniji i davanje uslovne nezavisnosti Kosovu, za šta bi se dobila uveravanja svih albanskih entiteta na Balkanu da će sadašnje granice u jugoistočnoj Evropi ostati nepromenjene, takođe bi pomoglo da se stabilizuje situacija.

PREPORUKE:

Vladi Albanije:

1. Nastaviti napore da se neutralizuju paravojne grupe i ekstremni političari tako što će se kažnjavati celokupan šverc i držanje oružja u skladištima u Albaniji i saradivati s nadležnim vlastima susednih država i Evropskom unijom u primeni zakona.

UNMIK-u i KFOR-u:

2. Pojačati policijske napore protiv organizovanog kriminala i militantnih političkih grupa, posebno na efikasnijem obezbeđivanju granica Kosova.
3. Pripremiti se za miran, legalan i demokratski zasnovan proces rešavanja konačnog statusa Kosova, uključujući, ako je potrebno, i zabranu ujedinjavanja Kosova s Albanijom.

Vladi Makedonije:

4. Nastaviti primenu Ohridskog sporazuma, uključujući reforme u bezbednosnom sektoru i decentralizaciju.

Vladi Srbije:

5. Rekonstruisati Koordinaciono telo za jug Srbije.
6. Obuzdati ekstremističke elemente u snagama bezbednosti.,
7. Pojačati carinsku kontrolu duž administrativne granice s Kosovom i kažnjavati organizovani kriminal.

Vladi Crne Gore:

8. Pomagati osnivanje učiteljske škole za nastavnike albanskog jezika u Tuziju ili Ulcinju kako bi se školovali budući nastavnici za osnovne i srednje škole.

Vladi Grčke:

9. Odmah preduzeti mere kako bi se unapredila ljudska prava svih Albanaca koji žive u Grčkoj.
10. Otpočeti pregovore o uspostavljanju imovinskih prava Čama.

Albanskim političkim vođama širom Balkana:

11. Progovoriti protiv političkih ekstremista i grupa koje koriste nasilje u nastojanju da podriju mirovne sporazume od poslednjih pet godina.

Međunarodnoj zajednici, posebno Evropskoj uniji i njenim državama članicama:

12. I dalje insistirati na primeni Ohridskog sporazuma i Čovićevog plana.
13. Izvršiti snažniji pritisak i povećati pomoć albanskoj vladi i vladama susednih zemalja da strogo kažnjavaju nelegalnu trgovinu i šverc.
14. Olakšavati uklanjanje prepreka legalnoj trgovini između Albanaca.
15. Liberalizovati vizni režim za stanovnike jugoistočne Evrope koji žele da rade ili posete Evropsku uniju.
16. Dati pozitivan odgovor na molbu Makedonije za prijem u Evropsku uniju i podsticati aspiracije Albanije na članstvo u Evropskoj uniji, te aspiracije i Albanije i Makedonije da pristupe NATO-u.
17. Nastaviti sa nadgledanjem aktivnosti albanskih ekstremista i političara koji im pomažu.

Tirana/Brisel, 25.februar 2004.

PANALBANIZAM: KOLIKA JE PRETNJA STABILNOSTI NA BALKANU?

I. UVOD

Tokom 2003. avet militantne podrške velikoj Albaniji ponovo se pojavila na Balkanu, s novom organizacijom Albanskom nacionalnom armijom (ANA) koja je obećala da će se boriti za ujedinjenje svih Albanaca na jedinstvenoj teritoriji. Međutim, ANA se nikad nije približila kritičnoj masi narodne podrške u bilo kom delu Balkana koji naseljavaju Albanci. I sama Albanija ima druge prioritete¹; Od sklapanja Ohridskog sporazuma 2001, Albanci u Makedoniji ne podržavaju nasilne akcije protiv države, bez obzira što mnogo gundaju zbog tempa reformi². Mir u delovima juga Srbije koji se graniči s Kosovom i koje naseljavaju Albanci je sada krhak, ali izvestan³. Čini se da je oportunistički ANA-e samo bura u čaši vode kojom se nije zapalio širi konflikt; nije verovatno da će do toga doći, jer je većina njenih vodećih članova pohapšena poslednjih nekoliko meseci i sada očekuje suđenje ili ekstradiciju od strane sudova u raznim zemljama.

Ali šira politička pitanja su i dalje prisutna. Da li postoji stvarni potencijal za dalje sukobe na Balkanu, zasnovane na politici "velike Albanije", sličnoj politici "velike Srbije" i "velike Hrvatske" koja je dovela do rata u Bosni 1992-1995.? Ili je Albansko pitanje sada definitivno rešeno, s izuzetkom nerešenog budućeg statusa Kosova? I kakve političke mere može i treba da preduzme međunarodna zajednica da bi obezbedila nastavak stabilnosti?

Oni koje brine panalbanizam treba samo da pokažu na mapu. 3,5 miliona Albanaca živi u Albaniji. 90 procenata dvomilionskog kosovskog stanovništva su etnički Albanci. Njihov broj u Makedoniji je ništo više od 500 000 i koncentrisani su u dolinama na zapadu zemlje, na granici prema Albaniji i Kosovu, kao i u glavnom gradu Skoplju i čine oko četvrtinu stanovništva Makedonije⁴. Njih još 60 000 živi u Crnoj Gori⁵ i nešto više u Preševu, Medveđi i Bujanovcu, tri opštine na jugu Srbije. Postoje, takođe, istorijske albanske manjine u Grčkoj, Italiji, Bugarskoj i Turskoj, kao i naseljavanja širom Zapadne Evrope skorijeg datuma.

Albanci na Balkanu se dele u dve zasebne grupe s različitim dijalektima i društvenim strukturama. Oni koji žive u bivšoj Jugoslaviji i brdskim oblastima severne polovine Albanije poznati su kao Gegi. Oni koji žive južno od reke Škumbini su Toski. Velika većina Gega su muslimanske vere, uz oko 10 procenata katolika. Oko 80 procenata Toska su muslimanske vere, uz oko 20 procenata pravoslavaca. Društvena organizacija Gega bila je, po tradiciji, plemenska i zasnivala se na sistemu klanova koji su se čvrsto držali jedni drugih i bili međusobno povezani porodicama, pa su stoga podeljeni više nego Toski koji žive u selima u niziji. Standardni albanski jezik se zasniva na dijalektima Toska, ali dijalekt Gega sada doživljava književnu renesansu⁶.

⁴ Prema zvaničnim podacima popisa stanovništva u Makedoniji od 1. decembra 2003, od ukupno 2 022 547 stanovnika u Makedoniji, 509 083 (25,2 %) su Albanci. Prema rezultatima popisa iz 1994., Albanaca je bilo 442 914 (22,4 %) od ukupno 1 936 877 stanovnika.

⁵ Podaci crnogorskog popisa.

⁶ Albanski je indoevropski jezik, blizak, ali različit, od romanskih jezika i u prilično dalekoj vezi s grčim i slovenskim jezicima kojim govore balkanski susedi Albanaca. Postoje gramatičke razlike između dijalekata Gega i Toska, mada se međusobno razumeju. Književni jezik zasnovan na dijalektu

¹ ICG Izveštaj za Balkan, br.140, *Albania: State of the Nation 2003*, 11. mart 2003.

² ICG Izveštaj za Evropu, br.149, *Macedonia: No Room For Complacency*, 23. oktobar 2003.

³ ICG Izveštaj za Evropu, br.152, *Southern Serbia's Fragile Peace*, 9. decembar 2003.

Stoga su podele među Albancima značajan faktor koji treba uzeti u obzir. Na koji će način međunarodna zajednica pomiriti te različite perspektive albanskih aspiracija od ogromnog je značaja i predstavljaće ključ sprečavanja obnavljanja nasilja u regionu u kome je već bilo toliko etničkih trvenja tokom poslednje decenije. U ovom izveštaju se daje regionalni pregled pitanja koja se tiču većinskog i manjinskog etničkog albanskog stanovništva u Albaniji, na Kosovu, jugu Srbije, Makedoniji, Grčkoj i Crnoj Gori, te kratak pregled istorije Albanske nacionalne armije, jedinog značajnog oružanog pokreta poslednjih godina koji podržava otvorenu panalbansku politiku. Značajna pažnja se posvećuje i istorijskim korenima "panalbanizma", albanskoj dijaspori u Evropi i Severnoj Americi, te često navođenom zabrinutošću da se albanska stopa nataliteta koristi da se politički promeni krajolik Balkana.

A. TERET ISTORIJE

Umesto "panalbanizma", sami Albanci više vole da koriste izraz "albansko nacionalno pitanje" koje je kontroverzni dokument Albanske akademije nauka 1998. definisao kao "pokret za oslobođenje albanskih zemalja od strane okupacije i njihovo ujedinjavanje u jedinstvenu nacionalnu državu"⁷. I dok to može predstavljati maksimalistički cilj nacionalnog programa, više je mitski nego praktično moguć za većinu Albanaca koji uviđaju da je takva težnja u potpunom neskladu sa stvarnošću savremene geopolitike. Albanski intelektualac Fatos Ljubonja primećuje: "San Albanaca da se jednog dana ujedine deo je njihove nacionalne svesti, a nikada nije postao politički program, jer su Albanci uvek bili slabi"⁸. Drugi gledaju na panalbanske kulturne i ekonomske inicijative ne kao iskorak prema velikoj Albaniji ili velikom Kosovu, već jednostavno kao deo rastućeg

evropskog trenda ka podsticanju integracije preko nacionalnih granica.

Albanski nacionalizam se prilično razlikuje od tradicija srpskog, hrvatskog, pa čak i grčkog ekspanzionizma u tome što se njegova ideologija ne pokreće iz glavnog grada albanske države. Iako su svim Albancima sada poznati termini "panalbanizam", "veliko Kosovo" i "velika Albanija", retko se čuje da oni sami upotrebljavaju takve termine. Albanci su skloni da posmatraju to pitanje više iz holističke perspektive, a gledaju na svoj politički program kao na kolektivni napor da se ojača albanska pozicija na jugu Balkana tako što će se osloboditi slovenskog jarma. Iz ugla stranih posmatrača, to se može činiti konzistentim sa strateškim planom povezivanja njihovih razdvojenih teritorija. Međutim, za Albance, te teritorije nisu razdvojene - sve su one Albanija - mada podeljene u različite političke jedinice, povlačenjem granica Albanije 1913. i 1921. i kasnijim raspadom Jugoslavije, i veoma mali broj se zalaže za ponovno povlačenje ili ukidanje granica.

Podrška panalbanizmu nikada nije bila snažna u samoj Albaniji. Za razliku od Beograda i Atine, čije su se teritorijalne pretenzije stalno povećavale počev od prvih godina 19. veka do sredine 20., Tirana je postala glavni grad nezavisne države 1912. gotovo slučajno; a do kratke ratne ekspanzije njene teritorije 1940-ih došlo je pod italijanskom okupacijom. Sadašnja vlada u Tirani, na čijem su čelu socijalisti, kao i sve glavne političke partije Albanije, i u vladi i opoziciji, protive se svakom političkom ujedinjavanju teritorija na kojoj žive Albanci. Paskalj Miljo koji je bio albanski ministar spoljnih poslova od 1997. do 2001, bio je toliko zbunjen brojem pitanja koja su mu postavljali stranci u vezi s pitanjem velike Albanije da se osetio primoran da napiše knjigu kako bi odbacio ideju da postoji želja za velikom Albanijom u glavnim političkim krugovima u Albaniji, Kosovu ili Makedoniji⁹.

Toska proklamovala je komunistička vlada u kojoj su dominirali Toski. Gegi su tvrdili da je njihov dijalekt žrtvovan u korist želje tadašnjeg staljinističkog režima da dominira Gegima i politički i kulturno - tokom drugog svetskog rata Gegi su, i oni u Albaniji i oni u Jugoslaviji, bili velikom većinom antikomunisti. Od propasti komunizma u Albaniji 1991., pokretane su brojne akademske inicijative s ciljem da se gegski dijalekt zvanično uspostavi kao ravnopravan sa standardnim albanskim. To je rezultiralo preporodom književnog gegskog, uz objavljivanje brojnih dela dotada zabranjivanih autora Gega.

⁷ Platforma za rešavanje albanskog nacionalnog pitanja, Albanska akademija nauka, Tirana 1998, str. 5.

⁸ Intervju radiju BBC, 25. april 2002.

Nekoliko javnih izjava vodećih ličnosti u Albaniji u prilog ponovnog bavljenja pitanjima granica brzo je demantovano od strane šireg političkog establišmenta. Isto tako, glavne političke partije na Kosovu usredsređuju se na nezavisnost pokrajine, a ne na uniju s Albanijom, a albanske političke partije u Crnoj Gori se zalažu za nezavisnost te republike bez promena njenih granica. I mada su partije koje podržavaju neku vrstu panalbanizma imale nekog

⁹ Paskalj Milo, *velika Albanija - Između fikcije i stvarnosti*, Tirana: 2001.

uspeha na izborima u Makedoniji u septembru 2001., jasna većina etničkih Albanaca odbila je takvu politiku zarad politike integracije u okviru Ohridskog mirovnog sporazuma. Međutim, sve dok postoji imalo militantnih zagovornika borbe za "veliku Albaniju", bez obzira na nivo njihove javne podrške, susedi Albanije će biti podozrivi i plašiće se oporih posledica albanskog ekspanzionizma ili bilo kakve nove ili proširene albanske države.

Bilo kakvo osećanje "nacionalnog buđenja" među Albancima je relativno mlad istorijski fenomen. Najveći albanski istorijski junak je Đerđ Kastrioti - ili Skenderbeg - čija se statua može naći u mnogim albanskim gradovima. Skenderbeg je najpre ratovao za Osmanlije početkom petnaestog veka, a onda je preokrenuo kurs i ujedinio albanske poglavice u borbi protiv Turaka. Lako je razumeti šta jedna istorijska ličnost kao Skenderbeg znači za etničke Albance. Njegovi naponi i sposobnost da ujedini albanski narod u potpunoj su suprotnosti s često prilično konfuznom istorijom Albanaca. Kao i susedi im, Albanci su bili pet vekova pod otomanskom okupacijom; a poslednjih decenija albanskom državom je vladala jedna od najnazadnijih i najokrutnijih komunističkih diktatura i ona je bila odvojena od velikog broja albanske braće, koja su živela u susednoj Jugoslaviji, gde su dominantni bili Sloveni. Nije ni čudo što se herojska dela jednog albanskog poglavice koji je uspeo da ujedini i inspiriše druge klanove da se bore za albanski suverenitet tako pozitivno predstavlja i posle 500 godina.

Uprkos otporu koji je pružao Skenderbeg, Otomanska carevina je pokorila albanske teritorije do kraja 15. veka i mnogi su Albanci potom prešli u islam. Nadalje, mnogi su Albanci videli u Osmanlijama koristan bedem protiv Slovena na severu i Grka na jugu, što je podsticalo opšte identifikovanje s Turcima Osmanlijama pre nego sa samim Albancima. Pored toga, a za razliku od svojih suseda, kod Albanaca ne postoji uspomena na iščezlo albansko carstvo.

Tek poznih godina 19. veka počinje da se javlja šire i specifičnije osećanje nacionalnog identiteta među Albancima, podstaknuto "Istočnom krizom" 1875-1878. Posle ustanaka u Hercegovini, Bosni i Bugarskoj, Sanstefanskim ugovorom iz 1878., koji su podržali Rusi, veliki deo teritorija koje su naseljavali Albanci dodeljen je slovenskim državama. Aranžman je ponukao 300 albanskih vođa širom Balkana da se u znak protesta okupi u Prizrenu na Kosovu. Proklamujući osnivanje Prizrenske lige, oni su se usprotivili komadanju

teritorije na kojoj su živeli Albanci i poslali peticiju velikim silama da prisile osmanlijske vlasti da sjedine četiri regiona, Kosovo, Skadar, Bitolj i Janinu, u jednu političko-administrativnu jedinicu u okviru otomanske carevine¹⁰. Peticijom su Albanci po prvi put tražili teritorijalno ujedinjenje, ali je to odbijeno na Berlinskom kongresu u julu 1878. (na kome su, međutim, oblasti nastanjene Albancima vraćene od slovenske pod osmanlijsku kontrolu). Poznat je Bizmarkov komentar da je Albanija samo geografski koncept; nema ničega što bi se moglo nazvati albanskom nacijom.

U sledećih nekoliko decenija, Albanci počinju sve više da dižu glavu pod vlašću Osmanlija, kako usled agresivne politike turskog vođstva da asimilira albansko stanovništvo, tako i usled stalnog poricanja albanske nacije. Na Londonskoj konferenciji 1912-1913., održanoj posle prvog balkanskog rata, velike sile su se saglasile da podrže stvaranje nezavisne Albanije čije je stanovništvo brojalo nekih 850 000 duša, ali su dodelile najveći deo današnjeg Kosova Srbiji i Crnoj Gori¹¹. Granica se ponovo usklađivala, još jednom na štetu Albanije, u novembru 1921., posle prvog svetskog rata.

U međuvremenu, u novembru 1918., grupa izbeglih kosovskih političara, osnovala je Komitet za odbranu Kosova radi kampanje protiv granica ustanovljenih na Londonskoj konferenciji i da bi se zalagao za oslobođenje Kosova i, po prvi put, za uspostavljanje jedne države kojom će se ujediniti sve zemlje u kojima žive Albanci¹². Granicom Albanije iz 1921. gotovo polovina ljudi, čiji se identitet mogao grubo okarakterisati "albanskim" našao se izvan albanske države. Gotovo pola miliona Albanaca živelo je u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a još 70 000 u Grčkoj. Očigledno, etnički Albanci nisu jedini bili duboko nezadovoljni ponovnim povlačenjem granica u Evropi posle prvog svetskog rata i doći će do popriličnog belaja u narednim decenijama zbog prekomponovane mape kontinenta. Imajući sve to u vidu, granicama koje su povukle velike sile, Albanija je, kako je jedan

¹⁰ Za detaljne informacije u vezi s ovim periodom videti: Miranda Vickers, *The Albanians - A Modern History*, I.B.Tauris, 1999. Monastir se sada češće zove Bitolj, na jugu Makedonije; Janina se nalazi na severu Grčke i obično se piše Ioannina.

¹¹ Kako procenjuje Karnegijeva komisija - videti poslednju stranicu *The Other Balkan Wars*, "Carnegie Endowment" 1993. (1913.).

¹² Prethodno je Prizrenska liga tražila samo ujedinjenu, autonomnu albansku oblast unutar otomanske carevine.

komentator rekao, postala "bez sumnje najzaostaliya zemlja Evrope"¹³. Kao i makedonskom VMRO-u i hrvatskom ustaškom pokretu, i Kosovskom komitetu je Italija pružala izvesnu pomoć kao deo opšte strategije Rima da destabilizuje beogradsku kraljevinu. Međutim, ta grupa je vojno poražena 1924., a Ahmet Zogu (potom Kralj Zogu), koji je došao na vlast uz pomoć Beograda, ostao je na vlasti u Albaniji sve dok je nije anektirala Italija 1938.

Albanski nacionalizam je ponovo digao glavu tokom drugog svetskog rata. Pod italijanskom i nemačkom okupacijom, četiri godine tokom rata postojala je, u stvari, neka vrsta "velike Albanije". Delovi Kosova i oblasti s albanskim življem u zapadnoj Makedoniji sjedinjeni su s Albanijom pod italijanskom vlašću¹⁴. U samoj Albaniji, saveznici su ubedili dve grupe otpora, Narodni oslobodilački front, kojim su dominirali Toski i komunisti, i Bali Kombetar, uglavnom gegski nacionalisti, da se bore za oslobođenje "etničke" Albanije, koja bi uključivala i Kosovo. Kako bi ubedili kosovske Albance da se pridruže borbi protiv fašizma albanski i jugoslovenski komunisti organizovali su, decembra meseca 1943., konferenciju u selu Bujane na albansko-kosovskoj granici. Konferencija se završila glavnim saopštenjem: "Jer jedini način na koji se može steći sloboda jeste ako svi narodi, uključujući Albance, imaju mogućnost da odluče o sopstvenoj sudbini, uz pravo na samoopredeljenje, sve do i uključujući secesiju." Jugoslovenski komunisti su to prihvatili kao jedini način da dobiju podršku Albanaca na Kosovu. Međutim, 1945. su potpuno promenili politiku na Prizrenskoj konferenciji kada je grupa, koju su izabrali, "odlučila" u ime Komunističke partije Kosova da će pokrajina biti deo Srbije, a ne Albanije. Stoga kosovski Albanci nikada nisu gledali na Jugoslaviju kao na zemlju kojoj su se pridružili slobodnom voljom¹⁵.

I albanski i jugoslovenski komunisti su verovali da se albansko pitanje može rešiti na prijateljski način

posle poraza sila Osovine. Međutim, bilo je neizbežno da o uslovima uglavnom odlučuje Jugoslavija koja je 1944-45. na vlast u Albaniji dovela komuniste pod Enver Hodžom (baš kao što je i vojnom intervencijom iz Srbije dve decenije ranije na vlast doveden Ahmet Zogu). Doista, Tito, koji je vladao Jugoslavijom od drugog svetskog rata sve do smrti 1980., isprva se nadao da će u Jugoslaviju integrisati ne samo Albaniju, već i Bugarsku. Međutim, Tito se 1948. razišao sa sovjetskim vođom Josifom Staljinom, pa je jugoslovensko-albanska granica postala zatvorena granična linija koja je delila albanske zajednice.

Albanci na Kosovu, Makedoniji i Crnoj Gori klasifikovani su među mnogobrojne manjinske grupe Jugoslavije i bili izloženi stalnoj diskriminaciji u pogledu jezika, vere i obrazovnih mogućnosti. Samom Albanijom vladao je Enver Hodža sve do smrti 1985. i tokom njegove vladavine Albanija je postala jedna od najizolovanijih zemalja s najrepresivnijim komunističkim režimom u svetu. Albanija je ostala slaba, zaostala, siromašna do brutalnosti i uglavnom ju je međunarodna zajednica ignorisala. Izolacija Albanije u komunizmu, nerazvijen status oblasti s albanskim življem u bivšoj Jugoslaviji, te opšte beznade, doveli su do smanjenja panalbanskih osećanja tokom 20. veka.

B. POSLE RASPADA: HAOS I NOVE TEŽNJE

Raspad Sovjetskog Saveza i dramatične promene do kojih je potom došlo u Centralnoj i Istočnoj Evropi vaskrsle su "Albansko pitanje" na teško predvidiv način. Širom Balkana, nestanak komunizma doveo je do masovne produkcije mapa zasnovanih na "istorijskoj" i "etničkoj" osnovi za teritorijalne aspiracije ekstremističkih grupa raznih nacionalnosti. Na albanskim mapama te vrste pokazivala se "velika Albanija" - ili "etnička Albanija", kako Albanci više vole da je zovu - koja se sastojala od države Albanije, s Kosovom, zapadnom Makedonijom, jugoističnom Crnom Gorom i epirskom oblašću Grčke, koju Albanci zovu Čamerija¹⁶. Kosovski Albanci su takođe reagovali na suspenziju autonomije od strane Beograda tako što su stare marksističko-lenjinističke političke partije i organizacije zamenili novim političkim entitetima i vođama. Daleko najznačajnija

¹³L.S. Stavrianos, *The Balkans Since 1453*. (London: 1958), str. 731.

¹⁴ Oblasti Prištine, Peći i Prizrena (sada na Kosovu), Tetovo, Debar, Kičevo i Struga (sada u Makedoniji), te Ulcinj, Tuzi i Plav (sada u Crnoj Gori) pripojeni su Albaniji pod italijanskom upravom, dok su prefektore Mitrovice, Vučitrna, Gnjilana i Podujeva (sada na Kosovu) ostali u Srbiji pod okupacijom Nemačke. Tako je bogati rudnik Trepču mogao eksploatirati Berlin, a ne Rim. Južno i istočno, oblast Skoplja, Kumanova i Prespe (sada u Makedoniji), Kačanik (sada na Kosovu), te Preševo (sada u Srbiji) anektirala je Bugarska.

¹⁵ U vezi s ovim događajima videti: Gani Perolli, *Konferenca e Bujanit*, Njujork, 2002.

¹⁶ Videti mapu u Dodatku 1. Isto tako ekstremističke grčke nacionalne grupe ističu aspiracije na teritoriju koja se proteže na sever, sve do grada Elbasana u centralnoj Albaniji.

među njima bila je Demokratski Savez Kosova (LDK) na čelu s dr Ibrahimom Rugovom.

Tokom raspada Jugoslavije, Albanci nisu bili među onima koji su najsvesrdnije prigrlili politiku nacionalne ekspanzije na Balkanu. Program stvaranja velike Srbije - *Načertanije* - ovaploćen je u famoznom Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti 1986. i poslužio je kao ideološka platforma nastojanjima Slobodana Miloševića da stvori veliku Srbiju etničkim čišćenjem velikih delova teritorije. 1990-ih i hrvatski predsednik Franjo Tuđman je prigrlio ideju "velike Hrvatske" sa sličnim rezultatima. Ekspanzionistički nacionalizam ponovo se pojavio i u Rumuniji i Grčkoj, a čini se da jugoslovensko nasilje definiše za svet opasnost od ponovnog rađanja dugo potiskivanih etničkih podela diljem bivših komunističkih država.

Kada je 1991. došlo do pada komunizma u Albaniji, činilo se da je međunarodna zajednica bila više zainteresovana za "zadržavanje" nego za "angažovanje". Italijanski mirovnjaci su bili raspoređeni od septembra 1991. do decembra 1993. kao deo *Operacije Pelikan*. I Italiji i Grčkoj je bilo stalo da se zaustavi poplava izbeglica iz Albanije i pohrlele su s humanitarnom pomoći osiromašenoj zemlji. Politički, međutim, međunarodna zajednica je, uglavnom, ignorisala Albaniju i prepustila je samoj sebi.

Početkom 1990-ih, jedan broj Albanaca, kreatora javnog mnjenja na Kosovu, počeo je javno da iznosi da je trebalo da sve "etničke teritorije" budu uključene u granice Albanije kada je ona stvorena 1912. Veliki deo tog novokomponovanog nezadovoljstva bio je posledica sve oštrije politike Beograda prema svojoj albanskoj manjini¹⁷. To je opet dovelo do porasta značaja i radikalizacije kosovske dijaspore u SAD, Nemačkoj i Švajcarskoj. U vreme raspada Jugoslavije, deo kosovske albanske političke elite LDK se pojavio na Konferenciji Evropske zajednice o Jugoslaviji 1992. Međutim, sve nade koje su kosovski Albanci mogli imati u vezi s većim političkim pravima brzo su usahle, a njihovi predstavnici su udaljeni u sporednu sobu konferencije, gde su se morali zadovoljiti posmatranjem događanja na

televiziji¹⁸. Kosovski Albanci su u tome videli značajno poniženje. Kao rezultat toga, počele su da rastu Oslobođilačka vojska Kosova (OVK), osnovana 1993, i druge manje grupe kao što je Narodni pokret Kosova.

Nade jugoslovenskih Albanaca su naglo porasle u decembru 1992. kada je prvi predsednik Buš, poslednjih nedelja svog mandata, uputio "božićno upozorenje", rekavši Miloševiću da će SAD biti "spremne da intervenišu vojnom silom protiv Srba na Kosovu i u samoj Srbiji" u slučaju da se srpskom akcijom izazove sukob na Kosovu¹⁹. Međutim, Kosovo gotovo da uopšte nije bilo na dnevnom redu Dejtonske mirovne konferencije 1995. kojom je razrešen sukob u Bosni. Albanci se jednostavno nisu smatrali značajnim igračima u velikoj igri koja se tad igrala na Balkanu. Ovi događaji izazvali su kod kosovskih Albanaca osećanje stalnog poniženja i direktno doprineli stalnoj radikalizaciji stanovništva.

U martu 1997, bio je red na Albaniju da izazove svetsku pažnju. Pošto je propao bankarski lanac Sv. Antuna u Albaniji, posle višenedeljnih nereda, pala je desničarska vlada predsednika Saljija Beriše. U tom periodu došlo je do potpunog sloma reda i zakona, opljačkana su skladišta oružja albanske vojske, a zemlja - i njeni susedi - su preplavljeni s više od pola miliona opljačkanog oružja. U aprilu 1997. razmeštene su u Albaniji međunarodne snage iz 8 evropskih zemalja da uspostave red, a socijalistička partija je došla na vlast na parlamentarnim izborima u junu.

U međuvremenu, kosovski Albanci su postali veoma frustrirani što, očigledno, nisu imali uspeha u politici, mahom nenasilnog otpora, koju je vodilo njihovo rukovodstvo pod Ibrahimom Rugovom. Anarhija u Albaniji omogućila je osnivačima Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) da dođu i do lakog naoružanja i do dela teritorije u severnoj Albaniji, na kojoj nije bilo nikakve vlasti, gde su mogli naoružavati i obučava gerilce. Godine 1998. izbio je otvoreni sukob između OVK i jugoslovenskih snaga bezbednosti²⁰.

¹⁷ Pošto je ukinut autonomni status Kosova 1989., albanski radnici, uključujući medicinsko osoblje i nastavnike, otpušteni su s posla. Usledila je politika srbijanizacije kulture i obrazovanja u pokrajini, a naoružani jugoslovenski vojnici počeli su da patroliraju ulicama.

¹⁸ ICG razgovori s funkcionerima LDK-a, London, 1992.

¹⁹ Videti Tim Judah, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University press, 2000, str. 73-74.

²⁰ O razvoju događaja izveštavao je ICG: videti ICG *Brifing o Kosovu*, 17. februar 1998, i ICG *Brifing, Kosovo Crisis Key Issues*, 12. oktobar 1998.

Mnogi su na OVK gledali kao na zagovarača velike Albanije. U julu 1998. portparol Oslobođilačke vojske Kosova, Jakup Krasnići, javno je izjavio da je cilj OVK-a ujedinjenje svih zemalja gde žive Albanci²¹. Na novogodišnje veče 1998. članovi štaba OVK-a su na albanskoj televiziji izjavili da će "1998. i 1999. biti godine ujedinjenja Albanaca i slobode i nezavisnosti Kosova."²².

Kako su 1999. borbe eskalirale na Kosovu i sve veći broj izbeglica odlazio s Kosova u Albaniju i Makedoniju, NATO je otpočeo vojne operacije protiv Miloševićeve vlade. U junu 1999. Milošević je bio prisiljen da prihvati uslove NATO-a za okončanje sukoba. Kosovo je, s velikim mirovnim snagama NATO-a, postalo međunarodni protektorat s nerešenim konačnim političkim statusom.

OVK je zvanično rasformirana posle sukoba 1999. No, mnogi njeni članovi smatrali su da će, ako dođe do sukoba u Preševskoj dolini na jugu Srbije između etničkih Albanaca i etničkih Srba, NATO ponovo priteći u pomoć i otrgnuti Preševo od srpske kontrole i anektirati ga Kosovu pod upravom Ujedinjenih nacija. Prevarili su se. Posle pada Miloševića u oktobru 2000. i dolaska novih ljudi na vlast u Beogradu, Zapad je nastojao da izgradi nove pozitivne odnose sa Srbijom i preševski sukob je razrešen u osnovi pod uslovima Beograda. NATO je jasno stavio do znanja da ne namerava da povlači nove granice i da će se vojne provokacije albanskih militantnih grupa tretirati kao direktna pretnja bezbednosti²³.

Slično tome, pobunom etničkih Albanaca 2001. u Makedoniji pozabavile su se Evropska unija i SAD, tako što su posredovale da se pregovorima dođe do sporazuma o nacionalnim pravima između etničkih Albanaca i makedonske vlade u okviru postojećih granica Makedonije. Zapostavljanje legitimnih kulturnih i obrazovnih prava Albanaca proizvelo je podršku za vojnu akciju kritične mase unutar makedonske albanske zajednice. Očigledne veze militantnih Albanaca u Preševskoj dolini i u Makedoniji sa strukturama bivše OVK na Kosovu navele su mnoge posmatrače da iskažu bojazan u

pogledu širih ciljeva i ambicija Albanaca bivše Jugoslavije²⁴. Jedan uvaženi istoričar izdvaja albanski nacionalizam kao, moguće je, poslednju preostalu ekspanzionističku ideologiju u regionu²⁵.

Međutim, moralno opravdanje za pokretanje bilo kakvog nasilja se sada uglavnom istopilo, s obzirom da je Kosovo stavljeno van kontrole Beograda, da postoje Čovićev plan za jug Srbije i Ohridski sporazum u Makedoniji, čime se etničkim Albancima izvan Albanije otvaraju veće perspektive, bez menjanja granica. S obzirom da sada postoji mogućnost integracije u Evropu, postoji i potencijal da se promeni i politička dinamika u čitavom regionu. Ako i kada države regiona uđu u Evropsku uniju, Albanci će, po prvi put od 1912, biti deo iste političke jedinice bez ekonomskih barijera i s punom slobodom kretanja. Pitanje je da li će snaga tog procesa biti dovoljna da spreči bilo kakvu pomisao da se stvari rešavaju drugim sredstvima?

²¹ Der Spiegel, br. 28 -1998, str. 122.-123.

²² Politička deklaracija Oslobođilačke vojske Kosova, br. 22, televizijska mreža TVSH (Tirana), 31. decembar 1998.

²³ Videti ICG Izveštaj za Balkan, br.116, *Peace in Presevo: Quick Fix or Long Term Solution*, 10. avgust 2001. i Izveštaj za Evropu, br.152, *Southern Serbia's Fragile Peace*, 9. decembar 2003.

²⁴ U vezi sa posebno alarmističkim srpskim poimanjem opasnosti, videti *Velika Albanija - Koncepti i moguće posledice*, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1998.

²⁵ "Čini se da je iredentizam kod Albanaca snažniji nego kod većine drugih naroda u jugoistočnoj Evropi, možda zato što im je toliko dugo negirana sloboda. ...Povremena grčka spominjanja 'severnog Epira' (tj. južne Albanije), bugarski snovi o 'Makedoniji', rumunska nostalgija za Besarabijom i Moldavijom danas su samo slabašni i beznačajni odjeci pitanja koja su izazivala ratove i invazije pre jednog veka: politika u tim zemljama je prestala da se okreće oko ekspanzionističke i nacionalne slave. Možda jedino još neki albanski nacionalisti moraju da napuste snove koje su prestali da sanjaju njihovi susedi." Mark Mazower, *The Balkans*, London: Weidenfeld & Nicolson, 2000, str. 126, 134-5.

II. USPON I PAD ANA-E

Priča o Albanskoj nacionalnoj armiji pokazuje koliko teška može biti analiza panalbanizma. To je tmurna priča koju samo nekolicina posmatrača pouzdano može ispričati. Mnogi u Srbiji su spremni da preuveličavaju veze zvanično sankcionisanih kosovskih struktura s terorizmom; opozicione partije u Makedoniji frenetično pokušavaju da nađu dokaze za "propast" Ohridskog sporazuma iz 2001; dok je zajednički interes UNMIK-a, KFOR-a i vladajućih partija u Makedoniji i Albaniji da stvore utisak da je, opšte uzev, situacija pod kontrolom. Saopštenja za štampu i vebsajt koje izdaje navodno političko krilo ANA-e su nepouzdati, nedosledni i ponekad očigledno lažni. Ono što ovde sledi je rezime poznatih činjenica, potvrđenih istraživanjima ICG na terenu u Srbiji, na Kosovu, Makedoniji i u Briselu.

Tokom makedonskog sukoba 2001., o Albanskoj nacionalnoj armiji (ANA) se govorilo zakulisno kao o mogućoj grupi koja se izdvojila iz Oslobođilačke nacionalne armije (ONA), glavne borbene grupe etničkih Albanaca, na čijem je čelu Alji Ahmeti. ANA se okrivljavala za nekoliko slučajeva nasilja odmah posle potpisivanja Ohridskog sporazuma - podmetanje bombe u jednom manastiru u avgustu, a potom i za napad na makedonskog policajca i za slučaj uzimanja talaca u novembru - ali se čini da organizacija nema konkretnog portparola, niti jasnu strategiju, a neki su se posmatrači pitali da ona nije samo maska za Ahmetijevu ONA, koja se tobož rasformirala kao deo mirovnog procesa, ili pak paravan za one unutar makedonskih snaga bezbednosti koji bi želeli da proizvedu probleme.

Međunarodna zajednica je bila dovoljno zabrinuta tako da su SAD 4. decembra 2001. zabranile putovanja i uvele finansijski embargo i na ANA-u i na njeno navodno političko krilo, Nacionalni komitet za oslobođenje i odbranu albanskih zemalja. ANA je izdala zvanična saopštenja i zapretila obnavljanjem konflikta u januaru 2002. i okrivljena je za obračun 25. marta, u štabu Aljija Ahmetija blizu Tetova, u kome je četvoro ljudi ubijeno²⁶. Kako sada stvari stoje, bivši komandanti ONA omalovažavaju ANA-u i kažu da broji samo dvadesetak članova, dok makedonske snage bezbednosti smatraju da ih ima

između 100 i 150; i jedni i drugi se slažu da je loše organizovana, da ne predstavlja ozbiljnu pretnju Makedoniji i da je uglavnom bazirana na Kosovu²⁷.

U avgustu 2002, dvojica makedonskih rezervista su ubijeni u napadu koji se pripisuje ANA-i, a krajem tog meseca dogodio se još jedan sumnjiv slučaj kidnapovanja. Nedelju dana pre septembarskih izbora 2002., ubijen je jedan policajac u napadu ANA-e na policijsku stanicu blizu Tetova. I ANA i jedna inače nepoznata makedonska ekstremistička organizacija tvrdile su da su izvele bombaški napad na novoizabrani parlament u novembru. Da bi se povećala konfuzija, ANA je negirala da je odgovorna za jedan drugi bombaški napad u Tetovu do kog je došlo kasnije tog istog meseca.

Međunarodna zajednica je u decembru 2002. stavila do znanja da ozbiljno gleda na ANA-u, a UNMIK je protiv dvojice ljudi iz kosovske opštine Vitina podigao optužnice za terorizam, vrbovanje za jednu terorističku grupu, podsticanje rasne mržnje i nelegalno posedovanje oružja i municije. Uhapšeni su prethodnog leta, zajedno s još jednim licem koje je pušteno zbog nedostatka dokaza, u kampanji koja se tada prikazivala kao opšte čišćenje od terorista. UNMIK-ovo prikazivanje optuženih kao pripadnika ANA-e bila je prva konkretna indikacija da je ANA aktivna izvan Makedonije.

ANA je odgovorila krajem 2002. pokretanjem kampanje publiciteta²⁸. Nacionalni komitet za oslobođenje i odbranu albanskih zemalja sada se formalno spojio s Partijom nacionalnog jedinstva, čije je sedište u Tirani, i formirao novi Front albanskog nacionalnog jedinstva (FBKSH) na čijem su čelu "Valdet Vardari", "Aljban Vjosa" i "Vigan Gradica"²⁹ za koje se ranije nije čulo. Politika ANA-e i Fronta albanskog nacionalnog jedinstva je, jednostavno rečeno, ponovno ujedinjenje svih albanskih teritorija u jedinstvenu državu. Oni su tvrdili da politički sporazumi postignuti posle nedavnih sukoba (pretpostavlja se da misle na Čovićev plan i Ohridski sporazum koji su potpisani 2001. kako bi se okončali sukobi na jugu Srbije i u Makedoniji) nisu dali zadovoljavajuće rezultate i predskazivali da će 2003.

²⁶ Makedonske vlasti optužuju organizaciju i za još uvek nerešen slučaj sedam Azijata koje je makedonska policija ubila 2. marta 2002.

²⁷ Jolyon Naegele, "Macedonia: Former Rebel Leaders Attempt To Move Country Forward", Radio Slobodna Evropa/Radio Sloboda 12. april 2002.

²⁸ Organizacija i dalje ima prilično nesuvisan vebsajt koji se sada nalazi na <http://www.ifrance.com/akshalb/>.

²⁹ Ispostavilo se da su ova tri imena pseudonimi; videti niže u tekstu

godina "predstavljati odlučujuću fazu u ponovnom ujedinjavanju naših etničkih oblasti i Albanaca koji u njima žive u dugo iščekivanu albansku nacionalnu državu na Balkanu"³⁰.

"Vardari" i "Vjosa" dali su niz intervjuova medijima na albanskom jeziku početkom 2003. a u februaru je došlo do brojnih slučajeva nasilja u južnoj srpskoj opštini Bujanovac. Mada ANA nije tvrdila da ih je ona sve počinila, bilo je glasina da je organizacija aktivna i na južnom i istočnom Kosovu i postojala je konfuzna tvrdnja da je odgovorna za bombaški napad na sudnicu u Strugi, gradu na jugozapadu Makedonije. Čini se da je organizacija bila osujećena u martu ubistvom dvojice njenih članova, koji su podmetali bombu, od strane srpske policije u Bujanovcu i hapšenjem još nekolicine od strane kosovskih organa vlasti³¹.

Najalarmantniji slučaj u prvoj polovini 2003. - i prvi stvarni akt nasilja na Kosovu - desio se 12. aprila u Zvečanu kada su dva člana ANA-e ubijena dok su dizala u vazduh ključnu prugu koja povezuje Kosovo i Srbiju. Ispostavilo se da su obojica ubijenih bili aktivni članovi Kosovskog zaštitnog korpusa. To je odmah pokrenulo istragu o povezanosti oficijelno sankcionisanog KZK-a i ANA-e koju je Mihael Štajner, tadašnji specijalni predstavnik UN na Kosovu, proglasio "terorističkom organizacijom". Pojačane su američke sankcije protiv ANA-e i proširene na FBKSH³². U mesecima posle bombaškog napada na železnički most došlo je do povećanja pokušaja da se skupe sredstva u ime ANA-e. Policijski izvori obavestavali su o slučajevima iznuđivanja novca širom Kosova. Nije jasno u koliko je ovih slučajeva stvarno bila u pitanju ANA, a u koliko razni kriminalci pod firmom ANA-e. Često se radi o već postojećim reketašima pod novim identitetom³³. Pojavili su se i grafiti u vezi s

ANA-om širom Kosova koji su postali gotovo obavezan ukras seoskih autobuskih stanica³⁴.

Sada je već javna tajna da su stvarni identiteti rukovodstva FBKSH-a, a pretpostavlja se i ANA-e, Gafur Adilji ("Valdet Vardari"), bivši saradnik Aljija Ahmetija iz Kičeva u Makedoniji³⁵; bivši general albanske vojske Spiro Butko ("Vigan Gradica"), i Idajet Bećiri ("Aljban Vjosa"). Bećiri je dugo godina bio lider veoma male Partije nacionalnog jedinstva u Albaniji i proveo je šest meseci u zatvoru 1993-94. godine zbog vređanja tadašnjeg predsednika Beriše, a ponovo je zatvoren 1996-97. zbog navodne zloupotrebe službenog položaja dok je bio sudija tokom osamdesetih;³⁶ presuda je poništena nakon pada Berišine vlade 1997. godine i od tada je državljanin Belgije.

U sledećih nekoliko meseci došlo je do hapšenja i suđenja osumnjičenim članovima ANA-e u Makedoniji i na Kosovu, a ne do nasilnih incidenata koji su pripisivani organizaciji. Sve je to kulminiralo kada je Gafura Adiljija, kome u martu nije dozvoljeno da uđe u Albaniju na aerodromu u Tirani, 1. jula 2003. uhapsila albanska policija pošto je nelegalno ušao u tu zemlju iz Makedonije. On i jedan njegov kolega su optuženi za posedovanje falsifikovanih dokumenata, ilegalno prelaženje granice, podsticanje na međuetničku mržnju i osnivanje terorističkih organizacija. To je bio prvi vidljiv potez albanskih organa bezbednosti protiv ANA-e, dok je ostatak jula bio je relativno miran.

Međutim, u avgustu 2003. došlo je do značajnog povećanja nasilja. Među žrtvama su bili srpski civili i međunarodna policija na Kosovu, te albanski civili i srpske snage bezbednosti na jugu Srbije. Otmica

³⁰ Videti "ANA upozorava o 'vrućem proleću' u regionu", Kosovo Live, 27. decembar 2002, što je, izgleda, bio prvi širi intervju koji su dali predstavnici ANA-e.

³¹ Poznati militantni vođa iz Preševske doline Ševčet Musliu, koga je KFOR uhapsio u aprilu 2003. i još uvek drži u zatvoru na Kosovu, negira da je povezan sa samom ANA-om, a i ANA je demantovala da je on njen član. Ipak izvori u policiji UNMIK-a rekli su ICG u novembru 2003. da nalaze vezu između ANA-e i ostataka OVPMB-a.

³² SAD očigledno nisu mogle da slede UNMIK i proglase ANA-u "terorističkom organizacijom", jer njene aktivnosti nisu direktno uperene protiv Sjedinjenih Država.

³³ ICG razgovori, Priština, novembar 2003.

³⁴ Natpis "AKSH" (ANA) ponekad se tumači da označava "Ukšina Hotija", univerzitetskog profesora filozovije iz Prištine i vođu partije UNIKOMB koja se zalagala za uniju sa Albanijom. Jedan srpski sud je osudio Hotija na robiju 1994. zbog kršenja ustavnog poretka. Njega su srpski čuvari odveli iz zatvora Dubrava na Kosovu u maju 1999., za vreme bombardovanja NATO-a, i niko ga posle toga nikad više nije video. Grafiti se mogu tumačiti kao pokušaj da se ANA-i pripíše povezanost s Hotijem, njegovim intelektom i zagonetnim sposobnostima, koje se vezuju za njega zbog ranog nestanka iz javnog života i misterije u vezi sa njegovom sudbinom..

³⁵ Ono što je interesantno jeste to da je u svom razgovoru za KosovoLive 27. decembra 2002, "Valdet Vardari" eksplicitno poricao da je Gafur Adilji jedan od onih koji stoje iza ANA-e.

³⁶ Bećirijev slučaj je pokrenuo Amnesty International 1996. S njim je u tada bio u zatvoru i Fatos Nano koji je sada premijer Albanije.

krajem meseca u Makedoniji koju su organizovali Avdilj Jakupi ("Komandant Čakala"), koji je tvrdio da je jedan od vođa ANA-e, i njegov drug Hamri Bajrami ("Komandant Breza"), dovela je do operacije snaga bezbednosti širokih razmera, 7. septembra, u kojoj su ubijena dvojica Brezinih pristalica.

Međutim, Bećiri je negirao u razgovoru s ICG da su Čakala i Breza zaista članovi ANA-e i opisao ih kao "kriminalne, nepatriotske elemente"³⁷. Njegovi sopstveni problemi su sada počeli da se usložnjavaju, jer je Albanija izdala međunarodnu poternicu za njegovo hapšenje zbog optužbi za podsticanje verske i međuetničke mržnje, a neki drugi koji su osumnjičeni da su članovi ANA-e uhapšeni su na Kosovu od strane KFOR-a.

Od napada na srpsku patrolu, 24. septembra 2003., u blizini Bujanovca nijedan slučaj nasilja nije pripisan ANA-i. Gafura Adiljija je osudio sud u Tirani u novembru, ali je pušten na slobodu s obzirom na vreme provedeno u pritvoru pre suđenja; on se i dalje nalazi u Tirani, ali je njegovo kretanje ograničeno, jer ne poseduje važeće putne isprave. Idajet Bećiri je uhapšen na osnovu međunarodne poternice Albanije 16. decembra dok je prelazio u Nemačku iz Švajcarske i još uvek se nalazi u pritvoru u Konstancu. A 28. januara 2004. švajcarske vlasti su objavile da su uhapsile jednog od glavnih sakupljača novčanih sredstava za ANA-u. Čini se da je ovaj deo priče završen.

Ostaje, naravno, opasnost od otcepljenih grupa. U novembru 2003. Čakala i jedan njegov kolega su publikovali otvoreno pismo, objavljujući da formiraju novu "jedinicu smrti", i optužili Aljija Ahmetija i DUI da su izdali interese Albanaca Makedonije. ANA-u su opisali kao "izmišljotinu" Ahmetija i makedonskog premijera Branka Crvenkovskog. Međutim, ova inicijativa nije bila dugog veka; Čakala i njegov kolega su se predali KFOR-u 30. januara 2004. i sada su pod nadzorom policije UNMIK-a, dok se procesuiru zahtev Makedonije za izručenjem.

Zašto ANA nije uspela da zapali plamen sukoba za razliku od Oslobođilačke vojske Kosova (OVK)

1997-1998., Oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca (OVPMB) 2000-2001. i Nacionalne oslobođilačke armije (ONA) u Makedoniji 2001? Oni koji podržavaju teoriju zavere mrmljaće da ANA nema podršku međunarodne zajednice (tj. SAD i njihovih saveznika), no činjenica je da je OVK dobila međunarodnu podršku tek pošto se potkraj 1998. pokazalo da Beograd ne postupa dobronamerno, a OVPMB i ONA nisu uošte imale međunarodnu podršku³⁸. Takođe je tačno da članstvo ANA-e nije mnogobrojno niti organizovano, ali isto je ranije važilo i za njene uspešnije prethodnike u prošlosti.

Tri ključna faktora doprinela su neuspehu ANA-e:

Prvo, okolnosti su mnogo manje pogodne za oružanu borbu. S obzirom na mnoge godine snažne represije na Kosovu od strane Beograda, ono što u retrospektivi najviše iznenađuje jeste to što se OVK pojavila toliko kasno. Potonja kampanja OVPMB, podstaknuta lepim željama u pogledu namera međunarodne zajednice i nastavljanja Miloševićeve politike, nije uopšte bila iznenađenje. I mada je broj onih koji su predviđali pojavu ONA-e bio neznan, činjenica je da nijedna makedonska vlada - a što je možda još značajnije, ni izabrani albanski predstavnici u tim vladama - nije nimalo poboljšala situaciju najveće etničke manjine u zemlji, kao što je obećano.

S druge strane, došlo je do merljivog, mada ne uvek saobraznog očekivanjima, poboljšanja političke perspektive Albanaca u Makedoniji, na jugu Srbije i Kosovu u vremenu kada je ANA otpočela s operacijama 2001. Gradonačelnici Preševa i Bujanovca su sada etnički Albanci; albanske opštine (u stvari sve opštine) širom Makedonije trljaju ruke dok željno iščekuju veća ovlašćenja koja treba da dobiju decentralizacijom, dok se, istovremeno, suprotstavljaju sjedinjavanju sa susednim opštinama bilo kog etničkog sastava; a politička energija na Kosovu se zasad iscrpljuje uglavnom na svađama između Skupštine i Ujedinjenih nacija. Posebno je neutralizovan potencijal za stvaranje problema u Makedoniji tako što je Ahmetijev DUI načinio neke simbolične proboje kao što su korišćenje albanskog jezika u parlamentu i na pasošima i još značajnije, legalizacija Tetovskog univerziteta. Ti proboji su

³⁷ICG razgovor 23. septembra 2003. u Briselu. FBKSH je kasnije izdao saopštenje za štampu opisujući dužinu, temu i atmosferu razgovora (sa skromnom tačnošću, uključujući i činjenicu da se ICG nije slagala s njihovom analizom brojnih pitanja), a beogradski mediji su kasnije navodili Bećirija koji je netačno opisivao dekor naše kancelarije (*NIN*, 9. oktobar 2003.).

³⁸ Treba konstatovati da, uprkos povremenih tvrdnji iz Beograda, kao što su nedavne javne izjave Momira Stojanovića, šefa Vojno-bezbednosne agencije Srbije i Crne Gore, u februaru 2004., postoji malo dokaza o postojanju snažnih veza između ANA-e i drugih balkanskih militantnih i širih islamskih terorističkih mreža, ako što je Al Kaida.

pripomogli da se Ahmeti - i doista Ohridski proces u celini - izoluje od optužbi da je izneverio neke druge aspekte primene, kao što je zapošljavanje u državnim službama.

Drugo, ANA nije uspela da ostvari značajan upliv na javno mnjenje. Mora se, naravno, biti oprezan u prosuđivanju u vezi s "narodnom podrškom" ANA-i u vreme relativnog mira. Većina Albanaca i Makedonaca je verovala da u početku ONA u Makedoniji nije imala narodnu podršku 2001. Međutim, kada je počeo sukob i etnička raseljavanja, u balkanskom stilu, etnička osećanja su se brzo polarizovala i popularnost ONA-a se dramatično povećala. ANA nije bila u stanju da reprodukuje taj uspeh. Upleteni pojedinci su nepopularni, i nisu uspeli da animiraju Albance na terenu i u dijaspori sebi u prilog. (Jedan bivši komandant OVPMB je navodno govorio: "Ko su ti ljudi koji su iznenada počeli da traže ujedinjenje albanskih zemalja? Mi ih ne poznajemo - a ovo je malo mesto.³⁹"). Odluka njihovih vođa da otpočnu kampanju za publicitet pod pseudonimima posejala je nepoverenje od samog starta, a pošto se saznalo da je u sve uključen, posebno, Bećiri, potencijalni kredibilitet organizacije se još više istanjio. Stalna konfuzija oko toga koji se slučajevi nasilja mogu pripisati ANA-i, pa čak i oko toga koji su od mnogih poznatih militantnih Albanaca u regionu njeni formalni članovi, odaje utisak organizacije koja je malo sigurna u svoj indentitet. S obzirom na "razuđenu" lojalnost raznih militantnih Albanaca u regionu i dokazane teškoće u komuniciranju, verovatno je da će svako izbijanje nasilja u budućnosti biti samo privremena koalicija onih koji su na to spremni.

Budući oportunisti koji žele da vode nasilničku politiku panalbanizma možda će imati više sreće u pogledu izbora vremena, a možda i razboritiji u pogledu strategije unutrašnjeg i spoljnog komuniciranja. Međutim, neće moći učiniti ništa u vezi s trećim problemom ANA-e, a to je da je ideja o korišćenju sile za ponovno ujedinjenje svih Albanaca u jedinstvenu državu istinski nepopularna. Mada su mnogi drugi faktori možda značajniji, ipak je činjenica da su 1998. i 2001 OVK i ONA počele da dobijaju ozbiljniju narodnu podršku tek pošto su se javno ogradili od politike "velike Albanije" i prigrlili politiku nezavisnosti Kosova i ustavne reforme u

Makedoniji. Za razliku od njih, što više panalbanske retorike iznosi ANA, njen vojni uspeh je sve manji.

---

³⁹“ANA Fails to Stir Albanian Passions”, Belgzim Kamberi and Jeta Xharra, Izveštaj IWPR-a o Balkanskoj krizi, br. 461, 25. septembar 2003.

III. ALBANIJA: POGLED IZ TIRANE

Po okončanju sukoba na Kosovu, Albanija je nastojala da se predstavi kao logično referentno mesto za etničke Albance u susednim zemljama. Generalno, albanski političari su zagovarali bliže političke, ekonomske i kulturne veze između etničkih Albanaca u regionu, ali su odoleli iskušenju da pozivaju na promenu granica. Umesto prekomponovanja teritorija, albanski lideri su više nastojali da osiguraju da postojeće granice ne naruše veze između etničkih Albanaca kao celine. U tom smislu, albanska vlada je preduzela manje korake u pravcu unapredjivanja prekograničnih veza, uključujući otvaranje "Informativne kancelarije" u Prištini, na Kosovu, 1999. godine. Imajući u vidu brojne izazove na unutrašnjem planu, malo je verovatno da će Albanija predvoditi bilo kakav pokret ujedinjenja. Samo partija Nacionalnog jedinstva, koja je sada deo Fronta Albanske Nacionalne Unije i koju predvodi Idajet Bećiri, podržava takav cilj, međutim, ona je oduvek imala minimalnu podršku u narodu. Opređenje Albanije za regionalnu stabilnost i suprotstavljanje militantnim pristalicama panalbanizma demonstrirani su poslednjih meseci zauzimanjem čvrstog stava protiv ove grupe i Albanske nacionalne armije sa kojom je povezana.

Dok su albanski političari generalno izbegavali da ostave i najmanji utisak zvaničnog zagovaranja ujedinjenja, bilo je i izuzetaka. Na primer, Albanska Akademija Nauka je 1998.godine, u "Platformi za rešenje albanskog nacionalnog pitanja", dokazivala da je "ujedinjenje svih etničkih albanskih teritorija u jednu nacionalnu državu opravdana težnja svih Albanaca".⁴⁰ Akademija, čiji je prestiž u značajnoj meri poljuljan posle pada komunizma, koristila je nacionalizam u nastojanju da povrati izgubljeni ugled. Od tada, međutim, Akademija je odbacila Platformu kao stvar prošlosti, ali je dokument izazvao kontroverze u susednim zemljama i stvorio veo sumnje, koja je prisutna do današnjeg dana.⁴¹

Jedina izjava na pomenutim linijama bilo kog uglednog zvaničnika u Albaniji data je u predizbornoj kampanji 2001. godine, kada je Arben Imami,

predsedavajući umerenog Demokratskog saveza, koalicionog partnera vlade, koji obuhvata neke od albanskih vrhunskih intelektualaca, javno označio ujedinjenje Kosova i Albanije kao partijski cilj.⁴² Širi politički establišment, uključujući i njegovu partiju, otvoreno je kritikovao ovakav stav i odbacio ga kao predizborno pozicioniranje. U narednih nekoliko dana, Generalna skupština Demokratskog Saveza odbacila je izjavu svog lidera i ublažila ton retorike izbornog programa, pozivajući na "približavanje" Albanije i Kosova, pre nego na zvanično ujedinjenje. Međutim, ovo brzo povlačenje izjave nije mnogo uticalo na smirivanje zabrinutosti albanskih suseda.

Fatos Nano, koji je treći put postao premijer Albanije u julu 2002. godine, pozvao je na uspostavljanje bližih političkih i ekonomskih veza Albanaca koji žive na prostoru Balkana, insistirajući da to ne podrazumeva promenu granica. Nano je takodje zastupao stav da je omogućavanje slobode kretanja u regionu najbolji način da se otklone nacionalistički pozivi za stvaranje velike Albanije. Nano je ukazao da "akcenat treba da bude na promovisanju slobodnog kretanja između naroda Albanije, Makedonije i Kosova, što bi moglo uticati na smanjivanje pritiska onih ideja koje se vezuju za veliku Albaniju. Reč je o stvaranju novih vidova ko-egzistencije, prvo među Albancima, kako bi se stvorila slika o njihovoj emancipovanosti i demokratičnosti i kao faktor stabilnosti na Balkanu".⁴³ U stvarnosti, uslovi slobodnog tržišta, u post-Miloševićевой Jugoslaviji, će dovesti do toga da se najveći deo Nanovog programa obistini kroz neizbežan ekonomski razvoj.

Bivši predsednik Sali Beriša, koji je ostao na čelu opozicione Demokratske partije, je generalno nastojao da raščisti sa panalbanskom debatom proteklih godina. Oklevanje da se angažuje na ovom pitanju se može delom objasniti njegovim ranijim prepirkama na ovu temu sa političarima kosovskih Albanaca. Kada je prvi put postao predsednik u martu 1992. godine, Beriša je izjavio da je jedan od njegovih glavnih ciljeva albansko ujedinjenje.⁴⁴ Krajem te godine, međutim, Beriša je u potpunosti promenio mišljenje, javno iznoseći da se "koncept

⁴⁰ Platforma za rešenje Nacionalnog Albanskog Pitanja, Tirana, 1998, str.3.

⁴¹ Makedonska Akademija nauka i umetnosti je u to vreme oštro osudila navedeni dokument, a potom izjavila da su sukobi u Zapadnoj Makedoniji, u proleće 2001. godine, implementacija ove Platforme.

⁴² Reuters, 13.april, 2001.Izjava Arbena Imamija, predsedavajućeg partije, u predizbornoj kampanji 2001. godine.

⁴³ Rojtersov intervju (Reuters) sa Fatosom Nanom, 6. decembar 1999.

⁴⁴ BBC, SWB/EE/1336,B/3, 23. mart 1992.

Velike Albanije ne razmatra u ozbiljnim albanskim političkim krugovima".⁴⁵

To je izazvalo oštre kritike od strane poznatog kosovskog akademika Redžepa Čosje, koji je u otvorenom pismu izneo da "Albanija nikada nije prihvatila svoje postojeće granice i da je uvek pokušavala da podseti međunarodne krugove da su te granice nepravedne, deleći albansku zemlju na dva dela. To su granice koje prolaze kroz samo srce albanskog naroda".⁴⁶ Međutim, albanski političari, sa izuzetkom gore pomenutih, su zauzeli drugačiji stav.

Verbalni duel na relaciji Beriša-Čosja je bio tipičan za brojne debate tokom 1990-tih između tvrdokornih nacionalista (gotovo bez izuzetka sa Kosova ili kosovske dijaspore) i relativno umerenijih političara i akademika u Albaniji. Istorijski i kulturološki, Albanija je u fokusu Albanaca koji žive u drugim zemljama, pre svega da bi ostali vezani za svoju istoriju i da bi radili na reafirmaciji albanske nacionalne svesti. Od kraja sukoba na Kosovu, sa generalnim poboljšanjem bezbednosne situacije, uočen je značajan priliv turista albanske dijaspore, uključujući onih sa Kosova, koji posećuju potez jugo-zapadne obale Albanije -- "Albansku Rivijeru" - obilaze nacionalne znamenitosti, uključujući Skenderbegov muzej u Kruji i Trg Nezavisnosti u Valoni.⁴⁷

Vlada Albanije je takodje dala podsticaj svojim nacionalističkim akreditivima angažujući se na izgradnji zajedničkog foruma albanskih političkih partija iz Albanije, Kosova, Makedonije i Crne Gore. Fatos Nano je, 1999. godine, kada nije bio na funkciji, u saradnji sa Hašimom Tačijem, bivšim liderom Oslobođilačke vojske Kosova i sadašnjim predsednikom Demokratske partije Kosova, počeo rad na nacrtu zajedničke političke agende za Tiranu, Prištinu i Tetovo. U taj posao je uključio i Arbena Džaferija, lidera Alabanske Demokratske partije Makedonije. Ova trojica su imali cilj da razviju pan-nacionalnu strategiju koja bi integrisala sve Albance. I kako je Nano objasnio: "To neće biti pokret za podršku Velikoj Albaniji, ali će služiti velikim

Evropskim Albancima".⁴⁸ U aprilu 2000. godine, Nano je inicirao dijalog pod plaštom "Političkog Forum za Stabilnost i Integraciju" sa albanskim liderima ukupnog političkog spektra. Ibrahim Rugova, čiji odnosi sa Socijalističkom partijom nikada nisu bili dobri, odbio je da učestvuje u radu Forum. Nano, međutim, planira novi sastanak albanskih partija u martu 2004 godine.

Međutim, održani su i brojni neformalni sastanci u organizaciji Fatos Nanoa između albanskih političkih lidera iz različitih delova Balkana, kao što je sastanak u Pogradecu, u februaru 2003. godine, kada se kosovski novinar Veton Suroi sreo sa albanskim političkim liderima iz Makedonije, Ali Ahmetijem i Arbenom Džaferijem. Prema jednom prilično šturom saopštenju za štampu, na tom sastanku je "reafirmisana saradnja svih Albanaca u procesu evropske integracije i postignuta saglasnost o pojačanoj angažovanosti albanskih političkih partija sa onim u drugim zemljama radi jačanja demokratskih institucija".⁴⁹

Međunarodna krizna grupa je razumela da su zapravo neki od učesnika želeli da postignu konsenzus oko mogućnosti koje bi se mogle otvoriti ukoliko bi Ohridski sporazum propao, ali da je Ahmeti, koji je trenutno jedini uključen u implementaciju ovog Sporazuma, odbio da bude uvučen u takve spekulacije.⁵⁰

U samoj Albaniji, nema mnogo podrške separatističkim pokretima etničkih Albanaca, bilo da je reč o južnoj Srbiji ili Makedoniji. Sa druge strane postoji određena podrška javnog mnjenja za nezavisnost Kosova, što je više zasnovano na opštim simpatijama za situaciju Albanaca na Kosovu, nego na bilo kakvim aspiracijama za ujedinjenje sa Kosovom ili Makedonijom. Tirana očigledno pokazuje malo entuzijazma za političko ujedinjenje sa Kosovom, štaviše mnogi albanski političari se plaše da bi u takvoj uniji vlast prešla sa Tirane na Prištinu.⁵¹ Unutar takve proširene Albanije, vlast bi konačno prešla sa Toski na Gege,

⁴⁵ Izveštaj lista *Bujku*, 19. decembar 1992; "Idetë për një Shqipëri të Madhe janë ide të cilat absolutisht nuk mbështeten në qarqet dhe forcat politike shqiptare".

⁴⁶ Albansko-američke novine *Illyria*, 3. februar 1993, str.5.

⁴⁷ Prema podacima Ministarstva turizma Albanije, broj turista sa Kosova koji posećuje Albaniju se procenjuje na nekoliko hiljada. Posetioci sa Kosova uglavnom dolaze u julu i avgustu i uglavnom borave u primorskim gradovima Sarandi, Pogradecu, Draču i Tirani.

⁴⁸ ICG razgovor sa Fatosom Nanom, Tirana, decembra, 1999.

⁴⁹ *Fakti*, 10. februar 2003.

⁵⁰ ICG razgovori u Makedoniji i Kosovu, april i juni 2003.

⁵¹ Prema izjavi jednog albanskog intelektualca, "prisutne su tenzije i pritisci u odnosima političkih klasa Kosova i Albanije. Postoji neka vrsta elitizma na Kosovu -- žele da budu u centru svih događaja -- smatraju nas nazadnim". ICG diskusija sa albanskim intelektualcima, Tirana, maj 2002

koji bi tada bili u većini, dok bi Gege sa severa Albanije bili brojno nadmašeni Gegama sa Kosova.

Takodje, prisutno je opšte osećanje da će budućnost Kosova biti određena politikom "Velikih Sila", u areni u kojoj Albanija nikada nije imala uticaja. Aktuelna vlada Albanije je usmerila svoje direktne ciljeve na unapredjenje trgovinskih veza sa Kosovom, dok partijska platforma vladajuće Socijalističke partije navodi da je "budući cilj svih Albanaca stvaranje albanske zone koja obuhvata sve regione naseljene Albancima u jugo-istočnoj Evropi i njihova integracija u evro-atlantske strukture".⁵²

Vlada je ispravno procenila da će se prosperitet Albanije u budućnosti najbolje unaprediti jačanjem integracije sa Evropom, što uključuje i Kosovo. Na tim linijama, javno mnjenje kao celina je verovatno više u prilog ujedinjenja, i izvesno je da snažno podržava nezavisnost Kosova. Međutim, jasno je iz izbornih rezultata da stanovništvo ima drugih prioriteta i da je mala podrška bilo kakvoj kampanji nasilja kao načinu za postizanje takvog cilja.

Izvan Tirane, posebno u severnim pograničnim regionima, postoji snažna podrška ujedinjenju sa Kosovom, u velikoj meri zasnovana na verovanju da bi uklanjanje granica donelo momentalne ekonomske i socijalne koristi ovim područjima. Zapravo, pozitivne promene u regionalnoj ekonomiji su se već osetile otvaranjem pet novih graničnih prelaza tokom protekle tri godine. Dalje, idući ka jugu Albanije, gde lokalno stanovništvo Toska ima manje zajedničkog -- socijalno, kulturno i istorijski -- sa Albancima iz bivše Jugoslavije, podrška ujedinjenju je donekle slabija.

Iako ove podele sever-jug u Albaniji postaju manje vidljive, tenzije između levice i desnice na političkoj sceni, kao i vruće pitanje Kosova, još uvek imaju istaknuto mesto u ovoj debati. Socijalistička vlada Albanije je značajno izgubila kredibilitet među kosovskim Albancima posle očigledno pogrešno savetovanog susreta sa jugoslovenskim predsednikom Slobodanom Miloševićem 1997. godine. Iako se Albanija iskupila u očima mnogih kosovskih

Albanaca pružajući humanitarnu pomoć i skloništa stotinama hiljada albanskih izbeglica sa Kosova 1999. godine, i dalje je prisutan priličan skepticizam među kosovskim Albancima kada je reč o istinskim nacionalističkim uverenjima socijalističkih političara u Albaniji. Istovremeno, vodeći članovi LDK partije Ibrahima Rugove održavaju bliske veze sa bivšim predsednikom Albanije, Sali Berišom i njegovom partijom. Nasuprot tome, Demokratska partija Kosova Hašima Tačija ima bolje odnose sa rukovodstvom albanske levice i partijom centra.

Pitanje državne podrške Albanije militantnim etničkim Albancima koji deluju na Kosovu, u Makedoniji i južnoj Srbiji je povod međunarodne zabrinutosti. Svakako, pre i tokom rata na Kosovu, bilo bi političko samoubistvo albanske vlade da je pokušala da slomi gerilske aktivnosti OVK u Albaniji. Tokom sukoba u Makedoniji 2001. godine, na primer, albanska vlada je bila krajnje nevoljna da javno uhapsi aktiviste Nacionalne oslobodilačke armije koji su delovali iz Albanije ili da obuzda njihove aktivnosti. Oružje i dalje curi -- pre nego odliva -- na Kosovo i u Makedoniju iz skrivenih skladišta oružja u Albaniji.⁵³ Iako vlada u Tirani prima međunarodnu pomoć da bi zaustavila krijumčarenje, uvek će biti teško kontrolisati udaljene planinske prevoje koji razdvajaju Albaniju i Kosovo. Pored relativno ne-efikasne lokalne policije, koja najvećim delom ima simpatije za ciljeve pobunjenika i u velikoj meri je podložna mitu, vladu onemogućavaju i manje ali uticajne grupe u albanskoj vojsci i obavestajnoj službi koje imaju simpatije za pobunjenike u Preševu i Makedoniji. Članovi albanske komunističke partije i bivši i aktuelni službenici Obaveštajne službe Albanije, sastavljeni od tvrdokornog vojnog osoblja Socijalista, blagonaklono "previdjaju" krijumčarenje oružja. Takodje, značajan deo krijumčarenja je direktno motivisan velikim profitom.⁵⁴ Krijumčarenje ostaje finansijsko pitanje - pitanje ponude i tražnje, koje nema mnogo veze sa nacionalizmom, ali je u potpunosti u vezi sa svim onim što čini crnu ekonomiju i geografiju.

⁵² Paskal Milo, "Velika Albanija" - Između fikcije i stvarnosti, Tirana, 2001, str.45. Iako je bivši ministar spoljnih poslova, Paskal Milo, jasno određuje prioritetni cilj svoje zemlje kao ujedinjenje sa Evropskom unijom, ne i sa Kosovom. "U zvaničnoj politici vlade Albanije nema, niti je bilo, nijedne reference ili cilja usmerenog na stvaranje 'Velike Albanije'. Naprotiv, bilo je jasnih i nedvosmislenih izjava da je takva ideja kontraproduktivna i suprotna ciljevima Albanije oko integracije u Ujedinjenu Evropu".

⁵³ U januaru i avgustu 2002. godine na albanskoj strani granice sa Kosovom pronadjene su značajne količine oružja. Verovatno još uvek postoji veliki broj skrivenih skladišta oružja duž graničnih područja Albanije.

⁵⁴ Grupama pobunjenika etničkih Albanaca potreban je znatno širi obim snabdevanja oružjem sa drugih prostora Balkana i Istočne Evrope nego što je to moguće iz albanskih izvora. Na vrhuncu rata na Kosovu, OVK je navodno veći deo oružja kupio od Srba.

Medjutim, izgleda da u Tirani postoji politička volja da se problem rešava. Značajno je da u kontekstu u kojem se albanske performanse u odnosima sa Evropskom unijom generalno smatraju razočaravajućim, da se unutrašnji poslovi uzimaju kao oblast u kojoj je ova zemlja ostvarila posebno dobre rezultate.⁵⁵ Takodje treba istaći da su se albanske vlade u kontinuitetu opredelile za strateško partnerstvo sa Makedonijom, s obzirom da obe teže članstvu u NATO i Evropskoj uniji. I ono što je možda još važnije, u priči o Albanskoj nacionalnoj armiji, bilo je nekoliko ključnih intervencija albanske vlade -- hapšenje Gafura Adilija i objavljivanje međunarodne poternice za Idajetom Bećirijem -- obe inicijative pokrenute od strane vlade u Tirani.

IV. KOSOVO: UNUTRAŠNJE PODELE

Dok većina kosovskih Albanaca trenutno ne podržava stvaranje politički integrisane albanske države, manjina je i dalje čvrsto podržava ovaj ideal. Kao i u Albaniji, vodeće političke partije izbegavaju retoriku koja ohrabruje stvaranje Velike Albanije, znajući veoma dobro da bi takav nastup okrenuo međunarodnu zajednicu protiv njih, na koju se Kosovo i dalje snažno oslanja u traženju podrške. Političke partije sa obe strane granice takodje shvataju da bi zahtevi za ujedinjenu Albaniju značili veću političku marginalnost -- zbog čega bi se takmičili sa nekoliko drugih političkih partija oko glasova, kada je već dovoljno teško pobediti na izborima protiv aktuelnih kandidata. Medjutim, nekoliko manjih radikalnih grupa na Kosovu nastavlja da otvoreno propagira nacionalno ujedinjenje.⁵⁶

Albanci, unutar i izvan Kosova, smatraju da bi nezavisnost Kosova bila stabilizirajući faktor na Balkanu, posebno u sprezi sa nastojanjima da se sprovedu postojeći sporazumi i poboljšaju ljudska prava etničkih Albanaca u južnoj Srbiji i u Makedoniji. U skladu sa ovakvim pristupom, oni sugerišu da bi nezavisnost efektivno neutralisala ekstremnije tendencije kod pobunjeničkih grupa etničkih Albanaca i u dijaspori. Dve albanske države, Kosovo i Albanija, bi u tom slučaju bile u mogućnosti da se posvete izgradnji političkih i građanskih institucija u funkciji priprema za eventualnu integraciju u evropske strukture, te odnosi Albanaca u Albaniji i na Kosovu ne bi predstavljali pretnju susedima.⁵⁷

Neizvesnost oko konačnog statusa Kosova će i dalje stvarati nelagodnost kod susednih zemalja, u najmanju ruku dok se ovo pitanje ne reši. Međunarodna krizna grupa već duže vreme smatra da bi najverovatniji i poželjni način za rešavanje ovog pitanja da Kosovo dobije jednu formu "uslovne nezavisnosti", uključujući da Kosovo preuzme i

⁵⁵ ICG razgovori sa zvaničnicima Komisije EU i diplomatama država članica, januar i februar 2004. godine.

⁵⁶ Milo, *op.cit.* str.52. Prema izjavi Paskala Mila, ovi uključuju: Narodni pokret Kosova (LPK), Nacionalni pokret za oslobodjenje Kosova (LKCK), Republikansku partiju Kosova (PRK), i Albansku nacionalnu demokratsku partiju (PNDSH).

⁵⁷ ICG razgovori sa aktivistima kosovskih Albanaca, Priština, maja 2002. godine

čvrstu obavezu da neće tražiti proširenje svojih granica ili ujedinjenje sa Albanijom.⁵⁸

Medjutim, međunarodna zajednica, za sada, ne smatra da je pokretanje pitanja konačnog statusa Kosova urgentno; aktuelna pozicija je da se debata na ovu temu može otvoriti polovinom 2005. godine, ukoliko se postigne dovoljan napredak na sprovođenju standarda.

Iako ideja o velikoj Albaniji nema ozbiljniju podršku u političkom establišmentu Kosova, od leta i jeseni 2003. ipak su se počele pojavljivati niše u kulturološkoj ekologiji Kosova. Mala partija, Narodni Pokret Kosova (LPK), je lansirala peticiju kojom se traži ujedinjenje Kosova i Albanije. Aktivisti LPK, koji prikupljaju potpise, postali su obeležje prostora ispred hotela Grand u srcu Prištine. Presentacija nove knjige dr Paulina Kole: "U potrazi za velikom Albanijom", oktobra 2003. godine, izazvala je pažnju krcate sale Narodne biblioteke u Prištini. Ironično, zaključak njegovih istraživanja bio je: "Ja nisam nigde našao projekat velike Albanije - ni u istoriji, niti u novije vreme". Naslov američkog izdanja njegove knjige, "Mit o Velikoj Albaniji", upravo naglašava ovu poruku. Medjutim, uprkos neodrživosti ove teze, "velika Albanija", kao fraza ili refren, je demonstrirala svoju pokretačku snagu.

Istorijski, kosovski Albanci su oscilirali izmedju idealističke privrženosti albanskoj državi i razočaranja stvarnom pozicijom Tirane o pan-albanskim pitanjima. Iako su kosovski Albanci generalno dobronamerni prema građanima Albanije, često su pokazivali podozrenje prema albanskim političkim elitama. Na primer, tokom vladavine Envera Hodže, kosovski Albanci su smatrali da je odnos prema Kosovu dosledno blagonaklon.⁵⁹ Tenzije izmedju intelektualaca na Kosovu i političkih lidera Albanije ranih 90-tih su u gornjem tekstu već razmotrene. Treba ukazati da razočaranost Albanijom uglavnom potiče od nedostatka interesa i aktivnosti Albanije, kao suverene države, da se snažnije zauzme za veća prava Albanaca van Albanije (pre nego zbog nedostatka interesa Albanije za ujedinjenje).

Politički koreni Oslobodilačke vojske Kosova vezani su za male grupe disidenata "Enverista" koji su zagovarali uniju Kosova sa Albanijom, koji su još uvek zastupljeni u partiji Narodnog Pokreta Kosova (LPK).⁶⁰

Neverovatno je da je OVK, tokom prikupljanja narodne podrške na Kosovu i u dijaspori, preokrenuo svoj politički cilj u pravcu nezavisnosti za Kosovo. Od sukoba 1998-99., političke partije koje su proizašle iz OVK -- Demokratska partija Kosova (PDK) Hašima Tačija i Savez za budućnost Kosova (AAK) Ramuša Haradinaja - su bile ako ništa drugo znatno umerenije oko mnogih pitanja nego partija LDK Ibrahima Rugove. LPK i još jedna manja partija, Nacionalni pokret za oslobodjenje Kosova (LKÇK) -- i dalje se zalažu za nezavisno Kosovo i konačno ujedinjenje sa Albanijom. Dva nacionalistička pokreta, Bali Kombetar ili Nacionalni Front, sa partijskim bazama u Albaniji i na Kosovu, i Druga prizrenska liga, sa sedištimama u Njujorku i Prištini, su takodje tradicionalno vodili kampanju za stvaranje velike Albanije.⁶¹ Na izborima 2002. godine, za 920 mesta u 31 opštinskom odboru na Kosovu, LPK je osvojila četiri mesta, Bali Kombetar dva mesta, dok LKÇK nijedno. Njihov ukupan rezultat od 1.2% je zapravo pad u odnosu na neimpresivnih 2.2% koliko su dobili na izborima novembra 2001. godine. Veću političku težinu verovatno imaju u krugovima dijaspore; na Kosovu je na prilično niskom nivou.

Podrška velikoj Albaniji nije deo platformi vodećih partija na Kosovu. LDK sada ne zagovara veliku Albaniju i ne trba očekivati da će preuzimati bilo kakve korake ka ujedinjenju. Slično, PDK i AAK -- politički naslednici bivše OVK -- ne podržavaju

⁵⁸ Pogledati ICG Izveštaj za Balkan br. 108, *After Milosevic: A Practical Agenda For Lasting Balkans Peace*, 26. april 2001, str. 127-128.

⁵⁹ Ranih 80-tih, na Kosovu je bila uobičajena izreka "Enver Hodža ne treba da zaboravi da je on Šef države i partije, ali ne i vodja nacije."

⁶⁰ Videti posebno Tim Judah, *Kosovo: War and Revenge* (Yale, 2000) i zadnji odeljak Paul Hockenosa *Homeland Calling: Exile Patriotism and the Balkan Wars*, (Cornell, 2003).

⁶¹ Bali Kombetar je bio žestok anti-komunistički pokret otpora osnovan u Albaniji 1942. godine sa ciljem da ujedini sve albanske etničke teritorije. Drugu Prizrensku Ligu su formirali u Prizrenu 1943. godine članovi Bali Kombetara koji su, u saradnji sa nemačkim okupacionim vlastima, imali za cilj da koordiniraju aktivnosti različitih albanskih nacionalističkih grupa i da vode kampanju etničkog ujedinjenja. Prva prizrenska liga je formirana 10. juna 1878. godine, na sastanku 300 albanskih nacionalističkih vodja, koji je održan u kosovskom gradu Prizrenu. Primarni cilj Prizrenske lige bio je da organizuje političku i vojnu opoziciju razdvajanju teritorija naseljenih Albancima i da podnese peticiju Porti da ujedini četiri vilajeta Janjinu, Monastir, Kosovo i Skadar u jednu administrativnu i političku oblast.

veliku Albaniju, iako su obe imale čvrste veze sa Oslobođilačkom vojskom Preševa, Medvedje i Bujanovca (OVPMB) u Južnoj Srbiji i sa Nacionalnom oslobođilačkom armijom u Makedoniji. I PDK i AAK priznaju da bi aktivnija podrška velikoj Albaniji imala visoku cenu kada je reč o cenzuri međunarodne zajednice, na čiju se podršku i dalje snažno oslanjaju.

Kada je Leka Zogu, naslednik albanskog prestola, posetio Kosovo početkom juna 2003. godine, nameravao je da ojača svoju sopstvenu poziciju pružajući podršku etničkom ujedinjenu albanske nacije; okupljene narodne mase koje su tome klicale bile su beznačajne.

Dok je LDK zauzeo jasan kurs neodobravanja Velike Albanije, ova partija ostaje i dalje najveći zagovornik nezavisnosti Kosova.⁶² I pre dezintegracije SFRJ, Ibrahim Rugova se zalagao da Kosovo dobije status punopravne republike u okviru Jugoslavije. Takodje je tvrdio posle sukoba na Kosovu da je rezolucija SB UN 1244, kojom je završen rat na Kosovu, samo "veliki kompromis u cilju okončanja sukoba na Kosovu, ali i da ista ne isključuje buduću nezavisnost. Ništa drugo osim nezavisnosti za nas je neprihvatljivo".⁶³

U drugoj polovini 2003. godine, kosovski političari krenuli su sa instrumentalizacijom pretnje Velikom Albanijom kao polugom za ubedjivanje međunarodne zajednice da se Kosovu da nezavisnost. Poruka koju su upućivali svodila se na: "Ukoliko nam ne odobrite nezavisnost, možemo se opredeliti za nešto mnogo gore". U tom kontekstu, nezavisnost Kosova bi se mogla predstaviti kao prevazilaženje razlika, tj. kao kompromis. Ibrahim Rugova je to retorički i postavio u septembru 2003. godine, upozoravajući da, ako se ne prizna nezavisnost Kosova, tada bi se pre nego kasnije, moglo očekivati da ekstremisti pokušaju da formiraju ujedinjenu albansku državu.⁶⁴ Predsedništvo Skupštine Kosova uputilo je sličan, ali suptilniji signal u novembru 2003 godine, pri čemu je primljena k znanju i odgovarajuća peticija LPK za državnu uniju sa Albanijom, koja je već u tom momentu prikupila

46.000 potpisa. Član predsedništva Hidajet Hiseni je ocenio: "da će peticija LPK prirodno biti uključena u dnevni red kao jedna od opcija koja je aktuelna u političkom životu kosovskih Albanaca", zbog toga: "što volja naroda treba da pronadje put do institucija".⁶⁵

I dok Rugova nastavlja da podvlači da je "nezavisnost Kosova esencijalni deo programa LDK", PDK, suprotno tome, je taktički zaključila da međunarodna zajednica nije spremna da sada otvori ovo pitanje, i nastojala je da "stekne simpatije", suprotstavljajući svoje "odgovorno" ponašanje stavovima Rugove i LDK. U aprilu 2003. godine, Hašim Tači je predložio moratorijum na konačni status Kosova "na određeno vreme", postavljajući se sasvim u skladu sa pozicijom međunarodne zajednice.⁶⁶ Medjutim, i PDK i manja partija AAK u osnovi se slažu sa pozicijom Rugove da je Kosovo već nezavisno i da se samo čeka priznanje međunarodne zajednice.

Tokom protekle godine na Kosovu je vodjena debata o konceptu odvojenog identiteta za Kosovo. Arben Džaferi (lider DPA u Makedoniji) je jedan od najžešćih kritičara ove ideje, i jedan je od glavnih promotera ujedinjenja teritorija naseljenih Albancima. Medjutim, čak i za Džaferija teza o panalbanizmu je više sredstvo nego krajnji cilj -- naime, on uvidja da povezujući sudbine Albanaca na Kosovu, u Makedoniji i u Preševskoj dolini, svaka od ovih (odvojenih) oblasti ima veće šanse da pojedinačno postigne bolju nagodbu.

Pobuna etničkih Albanaca u Makedoniji u proleće 2001. godine je imala snažnu podršku na Kosovu. Relativan uspeh taktike Oslobođilačke nacionalne armije i vojna veština -- na suprot pobuni u Preševu 2000-te godine -- ojačala je moral albanskih političkih aktera na Kosovu. Ovaj sukob je takodje naglasio preostali potencijal tradicije OVK i naveo mnoge međunarodne posmatrače na zaključak da je Kosovo sklono izvozu radikalizma i ekstremizma. Sofisticiraniji albanski političari na Kosovu shvataju da je takvo međunarodno vidjenje nanelo štete kredibilitetu Kosova kao potencijalnom dobrom susedu nakon dobijanja nezavisnosti. Nije bilo vidljive podrške Albanskoj nacionalnoj armiji od strane bilo kog kosovskog političkog aktera.

⁶² Za detaljnije razmatranje pitanja u vezi sa konačnim statusom Kosova videti: *A Kosovo Roadmap (I): Addressing Final Status*, and *A Kosovo Roadmap (II): Internal Benchmarks*, ICG Izveštaji za Balkan br.124 i 125, 1. mart 2002.

⁶³ Der Spiegel, 17. april 2000.

⁶⁴ Novinska Agencija Beta, Beograd, 19. septembar 2003, izvod iz intervjua na Češkom radiju 18. septembra 2003

⁶⁵ Kosovo at a Glance, V.I.P. Daily New Report, 19. novembar 2003.

⁶⁶ Intervju na TV Jagodina, Palma Plus, prvo objavljivanje u "Epoka e Re", 7. april 2003

Imajući u vidu osetljivost kosovskih Albanaca na optužbe o ekstremizmu, pokojni srpski premijer, Zoran Djindjić, je iskoristio u aprilu 2002. godine posetu Velikoj Britaniji da objasni da bi nezavisno Kosovo bilo suočeno sa neprijateljstvom od većine svojih suseda, što bi izazvalo novu rundu regionalnog haosa, "Prva posledica bi bila kriza u Makedoniji i mogući nestanak makedonske države. Druga posledica bi bila Bosna i budućnost bosanske države. Treća posledica bi bila velika kriza demokratskih snaga u Srbiji. Postavlja se pitanje, da li bi korist od druge albanske države na Balkanu bila vredna rizika svih navedenih posledica?"⁶⁷ Njegov naslednik, Zoran Živković, upozorio je da bi secesija Kosova "stvorila opasan presedan. U tom slučaju sve granice na čitavom prostoru Balkana bi se ponovo morale preurediti".⁶⁸ Srpski lideri, svakako, čine maksimalne napore da otklone mogućnost bilo kakve unilateralne akcije međunarodne zajednice oko nezavisnosti Kosova.

U medjuvremenu, nastavlja se ekonomska i kulturna integracija Albanije i Kosova, uz jačanje veza na svim nivoima. Potpisivanje Sporazuma o slobodnoj trgovini između Albanije i Kosova u maju 2003. godine bi moglo biti važno obeležje u ovom procesu. Ipak, politički odnosi između dva albanska entiteta su i dalje obeleženi uzajmnom frustracijom i nepoverenjem, sprečavajući bilo kakav veći zamah panalbanizma. Bivši albanski ministar spoljnih poslova Ilir Meta je odbio da "ponudi bilo kakvu gotovu formulu za status Kosova" neposredno pre nego što je dao ostavku.⁶⁹ Nedavna ponuda Tirane da bude posrednik između Kosova i Srbije nije primljena sa entuzijazmom, ni u Beogradu, niti u Prištini. Kosovski Albanci su se uvek znatno više oslanjali na SAD nego na Albaniju, i malo je verovatno da će se to promeniti.

V. MAKEDONIJA: DA LI OSTATI ILI OTIĆI?

Situacija u Makedoniji se bitno razlikuje od one na Kosovu ili u Preševskoj dolini na jugu Srbije. Nakon 1989. godine, Albanci u Makedoniji su imali relativno bolje ekonomske uslove i šira politička prava nego Albanci u bivšoj Jugoslaviji. Ipak, to nije bio uvek slučaj. Tokom 1950-tih i 60-tih, Albanci u Makedoniji su bili izloženi istom stepenu etničkog progona u čistkama koje je sprovodio jugoslovenski ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Ranković, kao i kosovski Albanci.⁷⁰ Potom, polovinom 1980-tih, škole na albanskom jeziku su zatvorene, a tradicionalni zidovi oko albanskih kuća porušeni. Mnogi Albanci su takodje zatvoreni zbog angažovanja u "nacionalističkim aktivnostima", spektar aktivnosti koje su uključivale i prisustvo na svadbama.⁷¹ Pošto se Jugoslavija raspala početkom 1990-tih, Albanci u Makedoniji nisu bili oduševljeni novom državom. Čak i makedonski političari, poput aktuelnog premijera Branka Crvenkovskog, priznaju da je seme nezadovoljstva posejano donošenjem novog Ustava, pretežno proglašenog od strane etničke makedonske većine, posle proglašenja nezavisnosti i odvajanja od Jugoslavije 1991. godine. Novi Ustav je formalno ukinuo zaštitu koja je Albancima garantovana poslednjim Ustavom Jugoslavije i, kao što Crvenkovski priznaje, etnički Albanci su odbili da glasaju za Ustav.⁷² Zaista, albanska područja Zapadne Makedonije su organizovala referendum 1992. godine kojim se odobrava "teritorijalna autonomija" i u krajnjoj liniji unija sa Kosovom. "Autonomna Republika Ilirida" je potom proglašena od strane nekoliko opština, ali se o tome više ništa nije čulo. Albanska elita u Makedoniji je pronašla šemu učešća u vladi, krčeći put mogućem patronatu etničke

⁶⁷ Intervju BBC-a sa Zoranom Đindjićem, 15. april 2002

⁶⁸ Der Spiegel, 17. maj 2003, str.128

⁶⁹ Intervju sa Deutsche Welle, 16. juni 2003, korišćen u *Epoka e Re i Kosova Sot* narednog dana.

⁷⁰ Aleksandar Ranković je bio potpredsednik Jugoslavije i u nekim krugovima smatran kao Titov naslednik. Bio je na čelu jugoslovenske službe bezbednosti (UDBA). UDBA je bila odgovorna za ozbiljne zloupotrebe u odnosu na albansku populaciju. Pod izgovorom suzbijanja albanskog iredentizma, UDBA je vršila pritisak na Albance da emigriraju. Između 1954. i 1957., oko 195.000 Albanaca je napustilo Jugoslaviju, a do smenjivanja Rankovića ovaj broj se popeo na 235.000.

⁷¹ Elez Biberaj, *Albania in Transition. The Rocky Road to Democracy*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1998, str.256.

⁷² Videti govor Crvenkovskog na Kongresu SDSM u februaru 2003, objavljenog u *Macedonia: No Room for Complacency*, ICG Izveštaj za Evropu br.149, 23.oktobar 2003, str.26.

većine.⁷³ Partija demokratskog prosperiteta (PDP) je predstavljala Albance u makedonskoj vladi od sticanja nezavisnosti do izbora 1998. godine, kada je zamenjena Demokratskom partijom Albanaca (DPA), a koju je 2002. godine u vladi zamenila Demokratska unija za integraciju (DUI). Iako su se lideri DPA odvojili od PDP-a 1994. godine, zbog opredeljenja za izraženiji nacionalistički program, zapravo ni jedna od ovih partija nikada nije pokrenula teritorijalno pitanje pre sukoba 2001 godine. Štaviše, Ali Ahmeti, koji je predvodio Nacionalnu oslobodilačku armiju tokom sukoba i koji je sada lider DUI-a, je uporno isticao opredeljenost svoje partije za teritorijalni integritet Makedonije.

Inicijalno, Džaferi i preostali deo albanskog političkog establišmenta u Makedoniji su se aktivno suprotstavljali pobuni Nacionalne oslobodilačke armije u proleće 2001. godine. DPA je čak javno dala podršku vojnoj reakciji Makedonije. Prateći posredničke napore američkog ambasadora Roberta Frovika, u Prizrenu je doneta zajednička Deklaracija lidera Albanaca iz Makedonije, uključujući i Oslobodilačku nacionalnu armiju Alija Ahmetija. Ovom Deklaracijom je obećan prekid neprijateljstava u zamenu za veća prava Albanaca u Makedoniji. Iako se međunarodna zajednica momentalno ogradila od posredničkih nastojanja ambasadora Frovika, dogovor je ipak predstavljao osnovu za mirovni sporazum koji je usledio.

Ohridski sporazum, koji je potpisan u avgustu 2001. godine, obezbedio je mandat za fundamentalne promene makedonskog Ustava, dajući veća prava Albancima da utiču na zakonodavstvo, koje je za njih od vitalnog značaja, poput obrazovanja na albanskom jeziku i većeg učešća Albanaca u vladi i policiji. Sporazum je takodje uključio zahteve da se Oslobodilačka nacionalna armija razoruža i raspusti.⁷⁴ Ali Ahmeti i većina njegovih saboraca izgleda da su se, za sada, opredelili za čisto politički put, pa je uspeh njihovih aktivnosti u 2001 godini ostavio Albance u Makedoniji u potencijalno bitno boljoj poziciji.⁷⁵

Predvideti istinske namere Albanaca u Makedoniji, zasnovanih samo na njihovim javnim izjavama, je nezahvalno. Medjutim, nastojanja da se sprovede Ohridski sporazum se mogu uzeti kao koristan barometar za procenu namera respektivnih aktera u krizi. NATO i drugi međunarodni posmatrači se pozivaju na Ahmetijevu čvrstu podršku Ohridskom sporazumu, uključujući i podršku povratku makedonske policije i vojnog osoblja na područja sukoba, kao dokaz da su njegove namere usmerene na proširenje političkih prava, pre nego na podelu zemlje duž etničkih linija. Njegovo izravno suprotstavljanje Albanskoj nacionalnoj armiji, čiji program je sadržao eksplicitno prekrajanje granica, je još jedan pozitivan indikator.

Većina makedonskih Albanaca, čak i posle sukoba 2001. godine, još uvek se identifikuju kao građani makedonske države i žele da ta država opstane. Generalni stav Albanaca može se sumirati rečima mladog albanskog novinara iz Makedonije, koji je rekao ICG-u: "Makedonija je moja država, ali mi moramo imati ljudska prava na nivou evropskih standarda i političku integraciju. Makedonija treba da bude država dve ravnopravne zajednice - Makedonaca i Albanaca i tada bi mogla opstati"⁷⁶ Ankete javnog mnjenja pokazuju da dok većina Albanaca favorizuje ideju političkog ujedinjenja Albanaca na Balkanu, u jednoj državi, samo manji deo podržava ujedinjenje putem nasilja.⁷⁷ Ključni indikator u tom smislu ogleđa se u neuspehu Albanske nacionalne armije da pridobije veću podršku od Albanaca iz Makedonije. Jedina politička partija koja podržava "federalizaciju", NDP koju predvodi Kastriot Hadžiredža, ima samo jedno mesto u makedonskom parlamentu.

I, šta god da je njihova "istinska namera", Albanci su u Ohridu prihvatili sporazum koji ima za cilj da reši njihova nezadovoljstva bez pozivanja na teritoriju. Suprotno Dejtonskom sporazumu, nije bilo koncesija, poput federalne reorganizacije koja bi dala pravo Albancima na formalnu "kontrolu" pojedinih delova države. Svakako da postoje odredbe koje se odnose na preuredjenje opštinskih granica u okviru ukupne decentralizacije predviđene Ohridskim sporazumom. Dok je ovaj proces izazvao duboku zabrinutost oko stvaranja (ili preuredjenja) de facto "etnički

⁷³ Videti ICG Izveštaj za Balkan br.133, *Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags The Country Down*, 14. avgust 2002.

⁷⁴ Videti *Macedonia: Filling the Security Vacuum* i ICG Brifing o oblasti Balkana, 8. septembar 2001 i *Macedonia: No Room for Complacency*, ICG Izveštaj za Evropu br. 149, 23. oktobar 2003. godine

⁷⁵ Videti takodje James Pettifera James Pettifer, *FYROM After the Concordia Mission*, Conflict Studies Research Centre, dokument G129, februar 2004.

⁷⁶ ICG razgovor sa Arsimom Sinanijem, Priština, maj 2002.

⁷⁷ Office of Research, US State Department, *Opinion Analysis*, 8. maj 2002; 73% je podržalo ideju ujedinjenja, ali samo 30% je bilo za opciju koja uključuje sukob sa susednim zemljama.

albanskih" teritorija, važno je podsetiti da Ohridski sporazum ne predviđa teritorijalnu podelu.

Zbog brojnih socijalnih i političkih razloga, Albanci u Makedoniji su bliži kosovskim Albancima nego onim iz matične Albanije. Na primer, većina Albanaca u Makedoniji deli duboke sumnje Albanaca sa Kosova kada je reč o srdačnosti odnosa Tirane sa Grčkom, Skopljem i Beogradom. Tokom sukoba u Makedoniji u proleće 2001. godine, izgleda da je albanska vlada bila loše informisana oko vojne situacije sa Nacionalnom oslobodilačkom armijom i pretpostavila (kao i većina posmatrača) da će makedonske vlasti brzo ugušiti pobunu. Štaviše, lideri Albanaca u Tetovu su oduvek bili žestoki anti-komunisti, i tradicionalno imali loše odnose sa albanskim Socijalistima koji su učestvovali u vladi od 1997. godine.⁷⁸ Osim ako Tirana ne bude vidnije aktivna u pogledu Kosova ili Makedonije, ne treba očekivati značajnije korake rukovodstva Albanaca u Makedoniji na jačanju drugih veza sa Albanijom mimo kulturnih i ekonomskih. Vidan je kontrast, u kojem su entiteti Albanaca iz Makedonije i sa Kosova, kao građana prethodne Jugoslavije delili njenu istoriju u kombinaciji sa jakim porodičnim i rodbinskim vezama i uspostavili relacije koje nisu na isti način delili njihovi sunarodnici iz Albanije, Crne Gore i Grčke.

Čak i tokom izborne kampanje 2002. godine, DPA se okrenuo radikalnom nacionalizmu, otvoreno apelujući na "etničku Albaniju" i uporno negirajući održivost Ohridskog sporazuma kao solucije za albanske brige. Uprkos prekorima visokih diplomata EU i SAD, njihov lider Arben Džaferi je uporno dokazivao da Albanci u Makedoniji treba da dobiju pravo na samoopredeljenje, i zagovornik je Federalne Albanije ukoliko bi Albanci i Makedonci krenuli odvojenim putevima.⁷⁹ Zamenik lidera DPA, Menduh Tači, je u provokativnom govoru u julu 2002. upitao, "...pošto Sloveni imaju više država, zbog čega se Albanci ne mogu integrisati kao jedna nacija?"⁸⁰ Makedonski Albanci su se oduvek blagonaklono odnosili kada je u pitanju neka vrsta integracije ili konfederacije sa

Kosovom, i ako bi se u Makedoniji nastavilo ekonomsko poniranje ili zastoj u primeni Ohridskog sporazuma, onda bi ideja o nekoj većoj integraciji sa Albanijom postala još poželjnija.

Mnogi u Makedoniji, u svim etničkim zajednicama, još uvek veruju da međunarodna zajednica nije ozbiljno opredeljena za očuvanje integriteta države. Evropsko i američko insistiranje na implementaciji Ohridskog sporazuma je važan element sigurnosti da ne treba očekivati dalje drastične promene državnih granica ili Ustava. Implementacija je takodje značajna jer će Sporazum obezbediti niz praktičnih povoljnosti lokalnim vlastima, nakon što obećana decentralizacija vlasti počne da se primenjuje. Međutim, dodatne garancije su potrebne i mogu se obezbediti; i samo ime države jedva da je priznato od strane međunarodnih činilaca.⁸¹ Aspiracije Makedonije da postane članica NATO i EU se moraju tretirati i ozbiljno i sa simpatijama.

⁷⁸James Pettifer, *FYROM After Ohrid*, Conflict Studies Research Centre, mart 2002, str.5.

⁷⁹ Stavove Arbena Džaferija o situaciji sa kojom se suočavaju Albanci u Makedoniji, videti njegov esej *Challenges to Democracy in Multiethnic States*, [http://aacr.com/challenges to democracy.htm](http://aacr.com/challenges-to-democracy.htm), 16. maj 2001. i dalja analiza u *Macedonia: No Room for Complacency*, ICG Izveštaj za Evropu br.149, 23. oktobar 2003

⁸⁰ Iz govora Menduha Tačija na Trećoj konferenciji omladine DPA, Tetovo, 3. juli 2002 godine

⁸¹ Videti ICG Izveštaj za Balkan br.122, *Macedonia's Name: Why The Dispute Matters And How To Resolve It*, 10. decembar 2001.

VI. CRNA GORA, JUŽNA SRBIJA I GRČKA

A. MIR NA ZAPADNOM FRONTU

Medijska priča, koja se iznova ponavljala tokom poslednjih par godina, imala je u osnovi iznenadnu pojavu nove albanske gerile koja je pretila da destabilizuje Crnu Goru, nakon čega je usledio njen brzi nestanak. Skorašnji incident te vrste desio se u januaru 2004.godine, kada se pojavila internet stranica koju je navodno postavila "Crnogorska nacionalna armija". Ona je upozorila da bi "eksperimentisanje sa sudbinom Albanaca u Crnoj Gori" dovelo do "akcija usmerenih ka najznačajnijim crnogorskim ustanovama i interesima". Albanski lideri u Crnoj Gori su odbacili bilo kakvu povezanost sa ili znanje o organizaciji i ukazali su na veliki broj gramatičkih grešaka u njenoj početnoj deklaraciji. Internet strana je ubrzo nestala provocirajući pritom medijsku oluju u Crnoj Gori i kod njenih suseda, što je očigledno i bio cilj autora.

Albanska zajednica u Crnoj Gori je koncentrisana na jugoistoku zemlje, spajajući se sa severnim delom Albanije. Uprkos protestima sa strane kako muslimanskih, tako i katoličkih Albanaca, region je pripojen Crnoj Gori nakon Kongresa u Berlinu 1878.godine. Nakon njega je usledio kontinuirani obrazac nasilne i dobrovoljne asimilacije, i sa strane šire slovenske populacije bile su značajne emigracije iz albanskih zajednica. Uopšteno, postojao je širok smisao tolerancije prema etničkim Albancima jer je njihova brojnost bila relativno mala, kao i zbog postojeće faktičke i socijalne interakcije između Crnogoraca i Albanaca. Dva naroda dele slične strukture klanova i tradicije, i prisutan je odredjen stepen mešovityh brakova, naročito u graničnim oblastima. Stepen asimilacije je akutan u toj meri da u pojedinim područjima većina Albanaca ne govori maternji jezik. Na osnovu nedavnog istraživanja, pojedini crnogorski Albanci su se priključili crnogorskim političkim strankama, dok su drugi saradivali sa državnim bezbednosnim snagama i specijalnom policijom u nadgledanju albanske populacije.

U bivšoj Jugoslaviji, Albanci u Crnoj Gori su izbegli veći deo zlostavljanja koje su njihovi sunarodnici pretrpeli na Kosovu i u Makedoniji. Albanci čine jedva 7% crnogorske populacije po cenzusu iz 2003.godine, nešto malo više od 6,5% iz 1991.godine. Ovo je bio jedini deo bivše Jugoslavije

gde su Albanci priznali da čine apsolutnu manjinu i gde su tenzije bile uglavnom minimalne. Crnogorski Albanci imaju albanske škole i svoje novine, časopise i kulturne organizacije. Radio Podgorica emituje na albanskom jeziku, a postoji i albanska TV stanica. Ipak, ima još dosta oblasti u kojima su crnogorski Albanci diskriminisani i onesposobljeni. I pored prihvatanja da, zbog njihove male populacije, ne mogu očekivati od države da obezbedi albanske univerzitete, crnogorski Albanci veruju da koledž za obučavanje albanskih nastavnika treba uspostaviti u regionu Crne Gore koji nastanjuju Albanci kako bi školovao buduće učitelje osnovnih i srednjih škola. Trenutno, ima dovoljno dobro obučanih albanskih nastavnika, što rezultira većim brojem razreda, koji imaju uspeh iznad proseka i značajnim brojem studenata koji nastavljaju da se školuju.⁸²

Drugi faktor koji izaziva ljutnju među Albancima je državna konfiskacija zemlje u albanskom vlasništvu na kojoj su nastanjeni Sloveni u cilju izmene etničke kompozicije graničnih područja. Prema Antonu Lajčaju, profesoru u Tuzi, u narednih par godina, 1200 Slovena će dobiti stanove i posao u fabrikama na konfiskovanoj zemlji između Tuzija i Podgorice.⁸³ Ne postoji Albanac koji ne tvrdi da se parcele zemljišta u albanskom vlasništvu sistematski konfiskuju od strane države sa adekvatnom nadoknadom. Uopšteno, većina Albanaca veruje da je preovlađujući mentalitet crnogorske vlade duboko rasistički prema Albancima i da ne postoji volja na nivou države da se albanskoj manjini obezbede puna ekonomska, politička i kulturna prava. Albanske političke partije u Crnoj Gori pokušavaju da sklope zajedničku agendu koja uključuje zahteve za postavljanje starijih etničkih Albanaca u vladine strukture u Podgorici, i možda odvojenu opštinu za većinski albanski grad Tuzi (trenutno sastavni deo opštine Podgorica).⁸⁴

Iako bi neki crnogorski Albanci hteli da obezbede deo autonomije, do nedavno je bilo malo podrške za političko ujedinjenje sa Albanijom, odnosno Kosovom. Ipak, sada kada je status Crnogoraca postalo otvoreno pitanje, crnogorski Albanci su više

⁸² Videti intervju sa Nailj Draga, MINA novinska agencija, 20. januar 2004.

⁸³ "Montenegro: An Apartheid State in the Heart of Europe", Američko-albanska građanska liga -- Fact Finding Mission to Montenegro sa kongresmenom Tomom Lantosom, septembar 2003., str. 2

⁸⁴ Vidi "Ferhat Dinosa -- Mi ćemo zahtevati mesta u još sedam ministarstava", Publika, 5. novembar 2004.

okupirani unapređenjem svog statusa u Republici. Pošto predstavljaju malu grupu, crnogorski Albanci nastoje da se povežu politički sa brojnijim muslimanima, koji čine 14% populacije u Republici. Kulturne veze sa Albanijom su jake, pri čemu albanska državna televizija ima dominantan uticaj. Većina crnogorskih Albanaca ima porodice povezane sa severnim klanovima u albanskom regionu Hani-i-Hotit kao i sa kosovskim Albancima, i stoga su igrali ključnu ulogu u značajnim i rastućim trgovinskim vezama preko granica i preko Skadarskog jezera. Njihovi odnosi su se nedavno značajno poboljšali otvaranjem dva nova granična prelaza između Crne Gore i Albanije.

Postoje dve vodeće albanske političke stranke u Crnoj Gori: Demokratska unija Albanaca i Demokratski savez Albanaca. Obe stranke podržavaju vladajuću koaliciju crnogorskog premijera Mila Đukanovića i njegove aspiracije za nezavisnošću. Crnogorski Albanci su tradicionalno imali bolje odnose sa svojim slovenskim susedima nego sa Albancima sa Kosova, iz južne Srbije i Makedonije. Ovo je delom tako zbog činjenice da 1/3 ovih etničkih Albanaca čine rimokatolici, omogućavajući hrišćanskoj populaciji Albanaca da deluje kao most između zajednica pravoslavnih Slovena i muslimanskih Albanaca, a takođe i zbog kulturnih sličnosti između tradicionalnih crnogorskih i albanskih društava.

Albanski lideri u Makedoniji su se žalili da im je albanska vlada poklonila relativno malo pažnje u poredjenju sa etničkim Albancima na Kosovu. Albanska vlada, međutim, je bila spremna da izgradi šire političke i ekonomske veze sa Crnom Gorom i nije bila sklona da se meša u unutrašnje stvari Crne Gore. Umesto toga, Tirana je naglasila potrebu za uključivanjem Albanaca u proces demokratizacije i stabilizacije Crne Gore.

Tokom poslednjih godina, jedan broj bilateralnih inicijativa je pomogao unapređivanju crnogorsko-albanskih odnosa. Izuzev novih pograničnih prelaza, albanska vlada je odlučila da poveća broj stipendija za crnogorske Albance za studije u Albaniji. Posebna pažnja je posvećena unapređenju drumske infrastrukture, koja povezuje Albaniju i Crnu Goru, i velikom mostu, koji će biti izgrađen preko reke Bune, a povezaće plažu Ulcinja sa plažom Velipoja, kako bi se olakšala međusobna komunikacija ova dva turistička centra.

Priznajući da njihova politička sudbina leži u Crnoj Gori, crnogorski Albanci su takođe hteli da ojačaju

svoje ekonomske i kulturne veze sa Albancima u ostalim delovima Balkana. Crnogorski Albanci očekuju da vide brzu primenu ujedinjenog panalbanskog obrazovnog sistema. Predsednik Demokratske unije crnogorskih Albanaca Luigi Junčaj tvrdi "Mi želimo isti obrazovni program za sve Albance na Balkanu. Jezik, literatura i istorija su najvažniji zbog toga što se uz pomoć ova tri predmeta mogu jačati znanje o albanskoj kulturi, nasleđu i nacionalnoj svesti."⁸⁵ Ovo je usledilo nakon poziva lidera Albanske demokratske unije, Fuada Nimanija, koji je prošle godine rekao BBC-ju: "Naša stranka traži da obrazovni programi za Albance u Crnoj Gori budu jednoobrazni za sve Albance na Balkanu".⁸⁶

Iako postoji mala podrška za panalbanizam u Crnoj Gori, danas je izraženija želja većine crnogorskih Albanaca da dobiju viši nivo administrativne i kulturne autonomije u formi koju su na kratko uživali na Kosovu po Ustavu SFRJ iz 1974.godine. Ovakvi zahtevi su postali učestaliji nakon formiranja nove jugoslovenske federacije sastavljene od Srbije i Crne Gore, a ratifikovana kao državna zajednica u maju 2000.g. Pre ovoga, crnogorsko-albanska populacija je čvrsto podržavala kampanju tadašnjeg predsednika Crne Gore, Mila Đukanovića za nezavisnost i većim delom naglašavala nacionalističke zahteve koji su se ticali pitanja autonomije. Zaista, Đukanović je upozorio na opasnost učutkivanja zagovornika muslimanske i albanske nezavisnosti, pišući *Washington Post*-u: "Muslimanske i albanske zajednice su uvek bile deo demokratskog bloka, gledajući na Crnu Goru kao sopstvenu državu i učestvujući u radu vlade opredeljene za nezavisnost. Ukoliko crnogorska većina, koja je za nezavisnost, i republičke nacionalne manjine budu lišene političkog glasa, onda bi moglo doći do građanskog sukoba u toj meri da bi destabilizovao ne samo Crnu Goru već i njene susede."⁸⁷

Nukleus nacionalističke agitacije potiče iz regiona Ulcinja, naseljenog gotovo isključivo Albancima, i dijaspore iz ovog područja koje je zastupljeno uglavnom na istočnoj obali SAD. Ostaje da se vidi kako će crnogorski Albanci reagovati na njihov kontinuirani status manjine u nekoj narednoj Jugoslaviji i do kog stepena će biti zadovoljni.

⁸⁵ ICG razgovor sa Luigi Junčaj, Podgorica, septembar 2000.

⁸⁶ UPI, 13:09, 6. septembar 1999

⁸⁷ *Washington Post*, 20. avgust 2002.

B. PREŠEVSKA DOLINA U JUŽNOJ SRBIJI

Preševska dolina se nalazi na jedinom severno-južnom koridoru na brdovitom poluostrvu Balkana, dajući strateški značaj inače relativnom izolovanom području. Položaj etničke albanske populacije u južno-srpskoj dolini Preševa oslikava ne samo tenzije između Albanskih starosedeoaca Preševa i srpske populacije, vlade i oružanih snaga, već i susednog Kosova i Makedonije, kao i političke agende međunarodnih i lokalnih aktera u regionu.⁸⁸ Po poslednjem popisu iz 2002. godine etnički Albanci čine većinu u opštinama Preševo (90%) i Bujanovac (54.5%), a manjinu u Medveđi (26%). Iako predstavljaju većinu u populaciji doline, pod Miloševićem režimom etnički Albanci su bili isključeni iz obrazovanja i zdravstva, iz državnih preduzeća, policije i drugih sektorskih poslova. Trenutno je region relativno miran, iako ponekad izolovani incidenti i dalje upućuju na krhkost mirovnog dogovora.

Slično drugim područjima na Balkanu, Preševska dolina je bila obuhvaćena etničkim čišćenjem tokom prethodnih sukoba, najviše nakon prvog Balkanskog rata (1912.godine) i ponovo nakon prvog i drugog svetskog rata. Usmena predanja o ovim događajima su prenošena na svaku novu generaciju i direktno su podsticala radikalizam u regionu između Srba i Albanaca.⁸⁹ Iako su nedavni nemiri u Preševskoj dolini započeti još tokom rata 1999.godine na Kosovu, odluka jugoslovenske vlade iz 1946.godine, da se opštine Bujanovac, Preševo i Medveđa odvoje od Kosova i stave pod direktnu jurisdikciju Republike Srbije, je izazvala revolt koji i dalje podstiče strasti među lokalnim Albancima.

U martu 1992.godine etnički Albanci su održali nezvanični referendum na kojem su glasali jednoglasno o ponovnom pripajanju doline Preševa Kosovu. Nakon ulaska NATO snaga na Kosovo, većina srpskih oružanih snaga se povukla sa Kosova i pregrupisala neposredno preko granice u dolini Preševa. Prisustvo ovih bezbednosnih snaga je brzo dovelo do jačanja tenzija i antagonizma između Srba i Albanaca, kao i serije incidenata i optužbi o kršenju ljudskih prava. Do marta 2000.godine preko 7000

Albanaca je napustilo južnu Srbiju i uputilo se ka Kosovu. Usred postojećih previranja, pojavila se frakcija gerilske grupe OVK, samozvana Oslobođilačka vojska Preševa, Medveđe i Bujanovca (OVPMB), inicirajući napade na srpske oružane snage.⁹⁰

OVPMB je nameravala da internacionalizuje situaciju sa etničkim Albancima na jugu Srbije, u nameri da izazove NATO intervenciju. Ovo je bio model OVK koji je korišćen na Kosovu i OVPMB je ocenila da se može ponoviti u Preševu. Između 700 i 1000 gerilaca OVPMB je počelo da deluje unutar tri milje široke kopnene bezbednosne zone (KZB), koju je formirao tehnički vojni sporazum potpisan između NATO i Beograda u junu 1999.godine. Ovi gerilci su uživali de facto zaštitu, imajući u vidu da je NATO uveo zabranu na upotrebu teškog naoružanja unutar KZB. Pošto je sukob eskalirao u proleće 2001.g., a uz jačanje aktivnosti albanskih pobunjenika u Makedoniji, bilo je jasno da su albanski gerilci koristili demilitarizovanu zonu na jugu Srbije i Makedonije da olakšaju napade i krijumčarenje oružja. Dalje, ekstremisti na obe strane u južnoj Srbiji su počeli da izazivaju provokacije da bi opravdali svoje ciljeve.

Između marta i maja 2001.godine, nakon intenzivne NATO i američke diplomatske aktivnosti, međunarodna zajednica je iznedrila mirovni sporazum između Albanaca i Srba koji je doveo do rasformiranja OVPMB (Sporazum iz Končulja), ponovnog ulaska srpskih bezbednosnih snaga u KZB, i uvođenja važne građanske komponente poznatije kao Čovićev plan - koji bi doveo do značajnijeg domaćeg i međunarodnog investiranja u dolinu. Plan je takođe predvideo nove izbore u opštinama, kao i stvaranje multietničke policije i integraciju Albanaca u javne institucije poput javne administracije i sudstva.

Nakon potpisivanja Sporazuma iz Končulja, "Čovićev plan" - Program i Plan za rešenje krize u opštinama Preševo, Medveđa i Bujanovac -- je primenjen sa kombinovanim rezultatima. Da bi se obezbedilo adekvatno predstavljanje etničkih Albanaca na lokalnom nivo, planirani su opštinski izbori u regionu, kao i da se obezbedi da glasačka lista odražava demografsku stvarnost, popis--nadgledan od strane OEBS-a - je održan krajem aprila 2002.godine. Izbori koje je nadgledao OEBS/ODIHR, ocenjeni kao poštteni i slobodni, održani su 28.jula 2002.godine. Etnička Albanska partija za demokratsku akciju

⁸⁸ Za detalje u vezi situacije u Preševskoj dolini, videti *Southern Serbia's Fragile Peace*, ICG Izveštaj za Evropu br.152, 9. decembar 2003.

⁸⁹ O uzrocima sadašnje krize u Preševskoj dolini, vidi Bob Churcher, *Kosovo Lindore/Preshevo 1999-2002.*, Conflict Studies Research Center, mart 2002.

⁹⁰ Vidi ICG Izveštaj za Balkan br.116, *Peace in Presevo: Quick Fix or Long Term Solution*, 10. avgust 2001.

pobedila je u opštinama Preševo i Bujanovac, dok je srpska koalicija pobedila u Medveđi.

Čovićeve plan je rezultirao napretkom u velikom broju oblasti. Jedinice multietničke policije su bile oformljene i novi lokalni izbori su održani, dok je medijska scena značajno oslobođena: sada postoje TV emisije na albanskom jeziku i novine. Važni koraci ka integraciji su još potrebni u drugim oblastima, naročito u sudstvu. Većina Albanaca se žali na sporost primene reformi naročito u oblasti ekonomije. Iako je lokalna policija postala multietnička, njeno postojanje je u senci prisustva srpske žandarmerije i vidnog prisustva vojske, simbolizovanog izgradnjom nove vojne baze. Reforme u obrazovanju i sveukupno pružanje javnih usluga moraju biti poboljšane. Region je hronično nerazvijen sa malo mogućnosti za zapošljavanje. Sve u svemu, mir je krhak i zavisn od međunarodnih donacija i nadgledanja. On takođe zavisi i od ličnosti šefa Koordinacionog Centra -- Nebojše Čovića, čija pozicija još uvek nije sigurna zbog trenutne političke situacije u Srbiji.

OVPMB pobunjenici se ne bore za veću Albaniju. Oni su hteli da uklone srpsku kontrolu i integrišu dolinu Preševa sa Kosovom.⁹¹ Pojava OVPMB se desila istovremeno sa pojavom nasilja u podeljenom gradu na severu Kosova - Kosovskoj Mitrovici, gde su Srbi, ljuti zbog etničkog čišćenja sunarodnika od strane kosovskih Albanaca, započeli de facto podelu Kosova. Albanci iz Preševske doline su strepeli da mogu biti zanemareni u budućim razgovorima o konačnom statusu Kosova, i hteli su da povežu sudbinu doline sa bilo kojim konačnim rešenjem za Kosovo. Kao rezultat, dolina Preševa je takođe predstavljala neku vrstu "džokera", ili balansa u odnosu na nastojanja Srba da podele Kosovo.

Većina oružanih incidenata u dolini Preševa su tokom leta 2003.godine bili pokušaji da uključe Preševo u razgovore (oktobar 2003.godine) između Beograda i Prištine. Naglasili su kontinuirane probleme regiona kao i teškoće u primeni delova Čovićeveog plana. Poslali su jasnu poruku da i Beograd i međunarodna zajednica treba da obraćaju pažnju na dolinu kako bi se održao mir i smanjile tenzije.

Dok većina etničkih Albanaca u južnoj Srbiji želi da vidi svoj region integrisan u Kosovo, istovremeno to žele da ostvare političkim, a ne vojnim sredstvima. Postoji jako malo simpatija za oružanu pobunu i ne

pojavljuje se kao deo pan-albanskih ambicija koje bi uključile i dolinu.⁹² Imajući u vidu da je NATO kampanja u 1999.godini ustanovila protektorat UN na Kosovu, kao i mogućnost da bi verovatni ishod konačnog statusa pregovora o Kosovu mogla biti nezavisnost, povlačenje administrativnih granica nije više samo stvar unutrašnjih državnih struktura. Pre ima konotaciju promenljivih međunarodnih granica. Takođe ukazuje na Srbiju koja dodatno gubi od svoje teritorije.

Pojava ANA je donekle radikalizovala albansku političku scenu u južnoj Srbiji. Kao rezultat, lokalna politika je postala više nacionalistička, sa manje prostora za političke manevre, saradnju i kompromise sa Beogradom, koji bi bio spreman da pregovara sa umerenijim albanskim političarima, poput Rize Halimija iz PDD. Postoji vidno neraspoloženje zbog sporosti primene Čovićeveog plana kao i zbog nedostatka napretka u poboljšanju njihove ekonomske situacije.

U međuvremenu, Albanci iz doline Preševa i dalje gledaju preko kosovskih planina, gde vide perspektivu nezavisne albanske države bez mešanja Srba. Njima to više odgovara od ideje albanske manjine u državi sa slovenskom većinom.

C. GRČKO PITANJE

Postoje dve etablirane grupe Albanaca koji pristojno žive u Grčkoj. Prva od njih, poznati kao Arvaniti, su emigrirali iz Albanije tokom 13. i 15. veka, nastanjujući se prvenstveno u grčkim provincijama Peloponeza, Atike i Egejskih ostrva. Ovi najraniji albanski emigranti su danas velikim delom asimilirani u severo-zapadnim delovima Grčke u blizini granice sa Albanijom. Nakon proterivanja muslimanske Čama populacije 1945.godine, preostali hrišćansko pravoslavni Čami su takodje bili asimilirani.

Postoji i treća grupa Albanaca u Grčkoj -- MIP Albanije procenjuje da broji oko 400 000 -- koji su radili kao sezonski i radnici sa stalnim boravkom od 1992.godine. Iako se većina ovih pojedinaca nalazi u Atini, albanske zajednice se mogu naći u celoj Grčkoj uključujući ostrva. Trenutno, ovi sezonski radnici nisu politički organizovani, ali postoje rastući zahtevi za boljim uslovima života. Ova grupa želi da im se odobri legalan rad i boravišne dozvole, kao i

⁹¹ Videti mapu u Dodatku 1.

⁹² ICG razgovori sa Albancima u Preševu i Bujanovcu, mart-novembar 2003.

veće plate, unapređeni uslovi rada, uključujući pristup osiguranju i kreditnim olakšicama. Ovi Albanci se osećaju često zlostavljanim od strane policije zbog svoje etničke pripadnosti i žele da se otvore škole na albanskom jeziku.⁹³ Škole na albanskom jeziku nisu problem po sebi u Grčkoj, kao na drugim područjima, jer broj albanske dece koja žive u Grčkoj je relativno mali i postoji ekstenzivna veštačka asimilacija. Međutim, situacija se menja sa porastom rezidencijalne albanske populacije, sa uvećanim brojem porodica koje se pridružuju svojim sunarodnicima i trajnom boravku u Grčkoj. Albanci u Grčkoj žele da izbegnu provociranje lokalnih nacionalista u smislu traženja ekstra prava. Vlada Grčke je zabrinuta u vezi sa potencijalnim albanskim terorizmom i dosta je uložila u ekonomiju sve tri susedne zemlje na severu kako bi promovisala regionalnu stabilnost.

Ipak, broj albanskih porodica (nasuprot sezonskim radnicima) koji se nastanjuje u Grčkoj se povećava. Bez škola na albanskom jeziku, većina albanske dece govori samo grčki i ne zna da piše na albanskom. Većina Albanaca u Grčkoj smatra da je dužnost grčke vlade da bolje zastupa njihove interese u Grčkoj. Stoje na stanovištu da bez jake podrške albanske vlade neće imati izbora nego da sami stvore svoje političke forume, koji će zauzvrat privući pažnju albanskih političkih elemenata iz drugih delova Balkana. Vodeće albanske i kosovske političke partije -- Socijalistička partija, Demokratska partija i Demokratska partija Kosova - već imaju svoje kancelarije u Grčkoj.

Centralna preokupacija ovih političkih grupa je podizanje njihovog rejtinga u domovini stvaranjem solidne podrške među sve većim brojem Albanaca koji žive stalno u Grčkoj. Stranački aktivisti su pomogli u davanju težine i legitimiteta zahtevima za unapređenje ljudskih prava različitih emigrantskih grupa Albanaca, kao i ispomoć u ponovnom pokretanju pitanja Čama. Čame su etnička albanska populacija severno-istočne Grčke poznate kao Čamerija.⁹⁴ Između 1921. i 1926. godine grčka vlada je nastojala da deportuje albanske muslimane iz Čamerije kako bi dodelila njihovu zemlju Grcima koji su bili deportovani iz Male Azije tokom revolucije Kemala Ataturka. Kasnije, 1944. godine grčka vlada je sprovela pogrom u regionu i nekih 35

000 Čama je prebeglo u Albaniju i Tursku. Grčke vlasti su onda odobrile zakon koji sankcioniše eksproprijaciju vlasništva Čama, pozivajući se na saradnju ove zajednice sa nemačkim okupacionim snagama. Ovaj zakon je i danas na snazi. I dok je prinudno raseljavanje čitave populacije ostavilo lagano osećanje nepravde među Albancima uopšte, nijedna posleratna albanska vlada nije pitanje Čama tretirala kao prioritarno u spoljno-političkim odnosima sa Atinom. Danas, pitanje plemena Čama mnogi Albanci smatraju još jednom zapostavljenom istorijskom nepravdom, pa ga je jedan albanski novinar izjednačio sa stradanjem Palestinaca, "Neki od njih još uvek imaju ključeve svojih kuća. Oni neće moći da zaborave odakle su potekli, a ni mi to ne smemo učiniti".⁹⁵

⁹³ ICG razgovori sa članovima Albanske zajednice u Atini, septembar 2001.

⁹⁴ Oblast u Epiru koja se prostire između Butrinta i ušća reke Akeron i istočno do Pindus planine.

⁹⁵ Razgovor sa Ilirom Haksiju, Tirana, maj 2002.

VII. EMIGRACIJE, IDENTITET I MOĆ DEMOGRAFIJE

A. DIJASPORA : POLITIKA I ZLOČIN

Grupe pobunjenika etničkih Albanaca koje su se pojavile proteklih šest godina u dobroj meri su se oslanjale na milion emigranata etničkih Albanaca za političku, moralnu i finansijsku podršku. Albanska dijaspora je široko propagirala teme o istorijskim nepravdama i bila brza u prenošenju argumenta da je albanska "nacija" nepravedno podeljena. Najznačajnije emigrantske zajednice su u Sjedinjenim Američkim Državama, Nemačkoj i Švajcarskoj. Oko 400.000 Albanaca je trenutno u SAD, 350.000 -- 400.000 Albanaca živi u Nemačkoj i blizu 160.000 u Švajcarskoj. Broj Albanaca u Turskoj se procenjuje na preko milion, ali je većina asimilirana, pa su tek nedavno počeli da obnavljaju kontakte sa Albanijom, Kosovom i Makedonijom. Još od srednjeg veka u Grčkoj i Italiji su postojale manje albanske zajednice, međutim njihova novija ekspanzija datira tek od kolapsa jedopartijskog sistema u Albaniji 1991. godine. Manje zajednice takodje žive u Belgiji, Velikoj Britaniji, Skandinaviji, Holandiji i Francuskoj.

Iako generalno postoje bliski odnosi albanske dijaspore iz svih balkanskih zemalja, prisutne su povremene tenzije između Albanaca sa Kosova i iz Albanije. U pregledu Svetske Banke o kosovskoj dijaspori u Nemačkoj, mnogi Albanci sa Kosova su mišljenja da su Albanci iz Albanije odgovorni za lošu sliku u zapadnim zemljama o široko rasprostranjenom kriminalitetu među Albancima. Takodje su prisutne određene političke razlike, od kojih su neke suštinske, između dve grupe.⁹⁶

Procenjuje se da je pre 1941. godine, između 200 000 i 300 000 Albanaca bilo primorano da emigrira iz Jugoslavije zbog gubitka zemljišnih poseda, tokom perioda kolonizacije, od kojih je većina otišla u SAD ili Tursku.⁹⁷ U skorije vreme, Albanci su napuštali Jugoslaviju 1960-tih da bi izbegli progon tajne policije Aleksandra Rankovića, zatim nakon 1981. i 1989. godine za vreme nemira na Kosovu, te nedavno tokom Miloševićeve ere. Iako se znatan deo

ovih emigranata nastanio u SAD, veliki broj je takodje otišao u Nemačku i Švajcarsku.

Upravo među ovim zajednicama se može uočiti najveći stepen entuzijazma i organizacione podrške panalbanizmu. Ovo je primarno vezano za dva faktora. Prvo, reč je o odavno formiranim i relativno prosperitetnim zajednicama, nasuprot nedavno osnovanih i siromašnih grupa u Grčkoj, Italiji i u drugim evropskim zemljama. Drugo, emigranti u SAD, Nemačkoj i Švajcarskoj, su predominantno iz bivše Jugoslavije, dok preostali deo dijaspore uglavnom čine građani iz Albanije koji su otišli tokom poslednje dekade u potrazi za poslom. Posmatrano iz više uglova ova poslednja grupa se može smatrati sezonskim radnicima, pre nego zajednicama dijaspore, s obzirom da se često vraćaju u Albaniju gde njihove porodice i dalje žive.

Nasuprot tome, Albanci u Njujorku, Štutgartu i Cirihu su često druga ili treća generacija već ukorenjenih albanskih zajednica, koje su bile sposobne da uspostave mrežu dobro finansiranih socijalnih, kulturnih i političkih organizacija. Najuticajniji su, svakako, Nacionalni albansko-američki savet (NAAC) i Albansko-američka građanska liga (AACL), koji su osnovani 1986. sa ciljem da se okupe brojne uticajne grupe američkih Albanaca u kampanji u ime Albanaca u Jugoslaviji i da skrenu pažnju američkog Kongresa na pitanje Kosova. Ove organizacije su bile aktivne u lobiranju, finansiranju i u debatama oko čitavog spektra pitanja u okviru panalbanizma. Međutim, čak i među ovim pretežno tvrdokornim grupama, sasvim je neobično da neko zagovara ujedinjenje svih teritorija naseljenih Albancima. Pre bi se moglo reći da je primaran naglasak stavljen na lobiranje za nezavisno Kosovo, jedini i najvažniji cilj albanske dijaspore u ovom trenutku.

Albanska dijaspora je bila ključni element u radikalizaciji kosovske albanske politike. Mnogi radikali koji su se suprotstavljali jugoslovenskim vlastima otišli su u inostranstvo, gde su formirali nove političke grupe izvan domašaja konzervativnog Demokratskog saveza Kosova, predvođenog Ibrahimom Rugovom. Ove spoljne grupe, kao što je Narodni pokret Kosova, odigrale su ključnu ulogu u razvoju Oslobođilačke vojske Kosova i u mnogo čemu su proizvod dijaspore.⁹⁸

⁹⁶ Izveštaj Svetske Banke, "The Kosovar Albanian Diaspora in Germany", Barbara Balaj, 2000.

⁹⁷ Zamir Shtylla, Kosovo Historical Review, br.3 Tirana, 1994, str.20. Treba registrovati da su procene drugih istoričara niže; Noel Malcolm, na primer, sugeriše da je između 90000 i 150000 Albanaca napuštalo Kosovo tokom kolonizacije.

⁹⁸ James Pettifer, *Kosovo Economy and Society After 1945*, Conflict Studies Research Centre, mart 2002.

Bez podrške dijaspore bilo bi teško pobunjenicima u Makedoniji, južnoj Srbiji i na Kosovu da finansiraju svoje operacije. U SAD postoji snažan albanski lobi na Kapitolu, te su albanske organizacije efikasno lobirale u Kongresu putem sofisticirane mreže kontakata, pre svega u Partiji Republikanaca. Emigrantske grupe su istovremeno duboko podeljene na političkim i ideološkim linijama, često dajući podršku posebnim frakcijama u regionu. Demokratski savez Kosova, na primer, deluje kroz "Vatru", panalbansku federaciju Amerike, dok je Albansko-američka građanska liga bliža predsedniku Alijanse za budućnost Kosova, Ramušu Haradinaju.

Sukob na Kosovu je izazvao oštre podele u zajednicama dijaspore između simpatizera Ibrahima Rugove i Hašima Tačija. U Nemačkoj, na primer, većina kosovskih Albanaca je podržavala Rugovu pre 1999. godine. Tokom rata, međutim, zajednica se u približno jednakoj srazmeri podelila u podršci Rugovi i Tačiju, čak je bilo i koškanja između simpatizera različitih frakcija. Lokalni društveni klubovi Albanaca su takodje bili podeljeni tokom rata, a neki još uvek. Od kraja rata, većina kosovskih Albanaca u inostranstvu je nastavila da pruža podršku Rugovi.⁹⁹

Grupa najvišeg profila u dijaspori je NAAC, koja je pokušala da vrši umereni uticaj na različite političke frakcije, posebno na Kosovu. Početkom 2002. godine, NAAC je pozvao albanske lidere na Kosovu da učine ustupke oko uspostavljanja kosovske vlade. U jednoj izjavi, savet je ukazao da je krajnje vreme da kosovski lideri zaborave na lične interese i da saradjuju na formiranju stabilne vlade.¹⁰⁰ To je, međutim, šire polazište, prihvatljivo lice politike dijaspore. Iza kulisa, međutim, brojne izrazito nacionalističke grupe nastavljaju da deluju i sklone su da političko lobiranje prepuste NAAC-u i AACL-u, da bi se više koncentrisale na planiranje strategije i logistike za nastavak borbe na Balkanu. Ove grupe održavaju redovne sastanke za prikupljanje sredstava za oružanu borbu i koordinaciju aktivnosti sa onima na terenu. Glavni motivacioni faktor radikalizacije unutar ove grupe je činjenica da su mnogi od njih bili u jugoslovenskim zatvorima zbog nacionalističkih aktivnosti ili je neko od rodbine bio prityoren ili ubijen od strane bivših jugoslovenskih snaga bezbednosti. Ovi Albanci smatraju da još ima neraščišćenih računa i silno žele da Kosovo dobije nezavisnost.

Dijaspora je takodje iznedrila kriminalne grupe. Generalno se smatra da etničke albanske kriminalne grupe predstavljaju ozbiljan problem u Zapadnoj Evropi. Prema Europol-u, ove grupe su aktivno uključene u trgovinu ljudima i krijumčarenje droge, i od običnih pomagača i davaoca usluga prerasle su u moćnike konkretnih tržišta kriminala, često koristeći ekstremnu silu.¹⁰¹ Sasvim je jasno da profiti od ovih unosnih i ilegalnih aktivnosti odlaze u privatne džepove kriminalnih bosova, a ne za političke ciljeve. Činjenica da je umešanost kosovskih Albanaca u trgovinu drogom izazvala pažnju javnosti istovremeno kada je kulminirala kriza na Kosovu, bila je povod da neki komentatori tome daju poseban značaj; ipak, ovakav prilaz je u većini (iako ne u potpunosti) odbačen od onih koji prate ovu problematiku. Pol Hokenos, na primer, zaključuje da "predominantan izvor snabdevanja oružjem i novcem OVK ne potiče od krupnih kriminalaca, već od značajno narasle populacije dijaspore koju je iznedrila Miloševićeva politika".¹⁰² Spoljna pomoć policiji na Balkanu je visoki prioritet; trenutno policijske misije EU deluju u Makedoniji i Bosni i Hercegovini.

Iako postoji politička volja u regionu da se uhvate u koštac sa problemom,¹⁰³ trgovina ljudima će se teško u potpunosti iskoreniti dokle god EU dozvoljava da kriminalci izigravaju imigracione zakone. Bilo bi poželjno da se dva srodna problema poput nedostatka radne snage u Zapadnoj Evropi i radno sposobnog viška na Balkanu uzmu u razmatranje kroz liberalizaciju viznog režima. Treba omogućiti, sa jedne strane, da se uspostavi sistem odrednica koje nacionalne administracije treba da ispune da bi se kvalifikovale za bezvizni režim EU. Istovremeno, postojeće šeme za kraće i srednje boravke, studijske ili zbog zapošljavanja -- uključujući i zapošljavanje u institucijama EU, treba liberalizovati.¹⁰⁴ EU je počela

¹⁰¹ Europol 2003, *European Union organised crime report*, str.14, daje listu etničkih albanskih kriminalaca na čelu organizovanih kriminalnih grupa iz drugi delova bivše Jugoslavije, Rusije, Turske, Nigerije, Maroka, Kolumbije, Kine i Vietnama, kao "glavnih pretnji Evropskoj uniji".

¹⁰² Hockenos, , *Homeland Calling*, str. 225; videti takodje Tim Judah, *War and Revenge*, str.70

¹⁰³U *Trafficking in Persons Report*, Department of State, SAD, juni 2003, navodi se da države Albanija i Srbija i Crna Gora nisu ispunile minum standarda za eliminaciju trgovine ljudima, ali se ipak ulažu značajni naponi u tom pravcu; prema izveštajima makedonska vlada u potpunosti ispunjava minimum standarda koje nalaže Zakon SAD o Zaštiti žrtava trgovine iz 2000 godine.

¹⁰⁴ Videti ICG Briefing o oblasti Balkana , *Thessaloniki and After I: The EU's Balkan Agenda* , 20. juni 2003, kao i

⁹⁹ Pregled Svetske Banke: The Kosovar Albanian Diaspora in Germany, dr Barbara Balaj, 2000.

¹⁰⁰ *OSCE Monitor*, 16. januar 2002.

da preduzima korake u ovom pravcu otvaranjem nekih programa obrazovne razmene, ali se može i mora više učiniti.

B. DEMOGRAFSKA DIMENZIJA

Debata o visokim stopama nataliteta među populacijom etničkih Albanaca je bila centralno pitanje u sukobu na Kosovu, a takodje ima vidno mesto u tekućim debatama u Makedoniji. Šest miliona etničkih Albanaca na jugoistoku Evrope su mlada populacija sa daleko najvećom stopom priraštaja u Evropi -- nasuprot starim i sa niskim priraštajem populacija njihovih neposrednih balkanskih i italijanskih suseda. Pravoslavni susedi Albanije, već duže vreme tvrde da visoka stopa nataliteta kod Albanaca predstavlja jedinstven i sistematski plan da se osvoje teritorije "populacionom bombom". Realnost je, međutim, znatno složenija, pa su visoke stope priraštaja više posledica nedostatka ekonomskih i obrazovnih mogućnosti nego bilo kakvog velikog scenarija. U mnogim studijama o globalnim šemama ljudske populacije, najvažnija determinanta koja se odnosi na veličinu porodice je nivo obrazovanja žena. Ostali značajni faktori uključuju veličinu ruralnog u odnosu na urbano stanovništvo, versku pripadnost i opšti ekonomski razvoj datog regiona. Južni Balkan ne izgleda kao izuzetak u odnosu na ove trendove.

Obrazovane žene iz Prištine imaju, u proseku, znatno manje dece nego žene sa sela u ruralnom Kosovu. Slično, obrazovana žena iz Tirane ima u proseku 2.7 deteta, u poredjenju sa prosekom od šestoro dece po porodici u siromašnim selima severo-istočnih regiona Albanije.¹⁰⁵ Verska pripadnost takodje igra bitnu ulogu kada je reč o veličini porodice. Kod albanskih muslimana stopa priraštaja je veća nego kod Albanaca katolika, koji opet imaju više dece nego pravoslavni Albanci. Ukratko, nikada nije postojala "nacionalna zavera" među Albancima da se radjanjem velikog broja dece ojačaju njihovi zahtevi za konkretnom teritorijom. Pre bi se moglo reći da je broj dece kod Albanci opredeljen, kao i svuda u svetu, stepenom njihovog obrazovanja, religijom i da li žive u urbanim ili ruralnim naseljima. U bivšoj Jugoslaviji, oblasti naseljene Albancima nisu bile

samo ekonomski najnerazvijenije; njihovo stanovništvo je takodje imalo najniži nivo obrazovanja. Albanci su tek kasnih 1960-tih počeli da se obrazuju na višem stepenu, dok svi statistički podaci iz 1970-tih pokazuju pad priraštaja kod etničkih Albanaca.

Nigde se više ne diskutuje o albanskoj plodnosti nego u Makedoniji, gde demografska politika ima značajne političke posledice. Popisom od 1994. godine, makedonski Sloveni su činili 66.7% stanovništva, a etnički Albanci 22.7%. Ali etnički Albanci, koji imaju više tradicionalno i konzervativno društvo u kojem su žene retko zaposlene, i dalje imaju visoku stopu priraštaja. U izveštaju UN Fonda za Decu, stopa priraštaja kod etničkih Albanaca u 1994. godini je bila 2.7 na 100 stanovnika, dok je samo 1.3% registrovano na nivou etničke većine. Teško je sačiniti preciznu statistiku (koja još uvek nije objavljena posle popisa od 2002. godine u Makedoniji), ali etnički Makedonci su evidentno zabrinuti da bi mogli postati manjina u sopstvenoj zemlji.

Prema izjavi Pande Lazarevskog iz skopskog Instituta za sociološka, politička i pravna istraživanja, investiranje u makedonske žene -- kroz obrazovanje i obezbeđivanjem ekonomskih mogućnosti -- bi uticalo na mirno rešenje koje bi u krajnjoj instanci bilo korisno za sve Makedonce. On ističe: "Ono sa čime se sada suočavamo je kako se suprotstaviti tradicionalnom društvu -- kako emancipovati Albanke da ne budu samo mašine za rađanje".¹⁰⁶ U nedavnom članku o tome kako visoka stopa nataliteta kod Albanaca slabi makedonske Slovene, jedna Albanka, koja je upravo podarila život trećoj ćerki, opisuje zašto bi se ponovo porodila u želji da dobije muško dete. "Sinovi nastavljaju porodicu", rekla je. "Ćerke omogućavaju nastavak neke druge porodice".¹⁰⁷

C. EKONOMSKA INTEGRACIJA

Otvaranje granice između Albanije i Kosova 1999. godine bilo je od izuzetnog značaja za ekonomski život pograničnih područja, reaktivirajući brojne prirodne trgovačke puteve. Oblast oko grada Djakovica na Kosovu, na primer, je imala tradicionalno bliske ekonomske veze sa svernom Albanijom, uključujući trgovinu stokom, kožom i metalima.

---

impresivan Fabian Society/ Oxfam izveštaj: Russell King, Nicola Mai i Mirela Dalipaj, *Exploding the Migration Myths: Analysis and Recommendations for the European Union, the UK and Albania* (London i Oxford, 2003).

¹⁰⁵ Statistika na osnovu popisa iz 2001. godine u Albaniji.

¹⁰⁶ The New York Times, 11. avgust 2001. godine

¹⁰⁷ Ibid.

Raskid odnosa između Titove Jugoslavije i Albanije Envera Hodže je pokidao ove ekonomske veze i razdvojio jedan regionalni ekonomski prostor od drugog. Međutim, imajući u vidu zabrinutost oko prekograničnog šverca i ekstremizma, UNMIK je reagovao sporo na šire otvaranje granica.¹⁰⁸

Albanski lideri su pokrenuli niz socio-ekonomskih inicijativa sa ciljem da se poboljša trgovina između Albanije i Kosova, uz očekivanja da će njena osiromašena severo-istočna područja imati koristi od unapredjenog poslovanja sa Kosovom. Svesna da ekonomski prosperitet severne Albanije zavisi od otvorenijih granica Albanije i Kosova, vlada Albanije preduzima sve moguće mere da poveže Albaniju i Kosovo drumskim i železničkim vezama. Ovakve inicijative su takodje usmerene na smanjenje zavisnosti Kosova od trgovinskih i komunikacionih veza sa Srbijom i Crnom Gorom.

Po okončanju rata na Kosovu, albanski premijer, Pandeli Majko je označio razvoj veza između Albanije i Kosova kao najviši prioritet albanske vlade, pa je to od tada i dalje jedno od centralnih preokupacija albanskih vlasti. Na Albance iz Albanije i dijasporu je apelovano da uplaćuju sredstva na poseban račun i pomognu finansiranje izgradnje 350 kilometara puta od albanske luke Drač do Prištine, koji bi povezao Tiranu i Prištinu preko graničnog prelaza Morina na severu Albanije. Albanska luka Drač je takodje ponudjena kao grad-luka za Kosovo, izvan kontrole Beograda.

Albanski razvojni fond je takodje finansirao rekonstrukciju 6.5 kilometara puta koji povezuje severo-istočnu Albaniju sa kosovskim gradom Djakovicom. Albanske železnice privode kraju prugu vrednu 200 miliona USD koja će povezati albansku luku Drač sa Prizrenom u južnom delu Kosova. Velika američka korporacija je nedavno potpisala ugovore o rekonstrukciji železničke pruge od Drača do Tirane.

Nakon posete ranijeg premijera Albanije, Ilira Mete, Kosovu, u decembru 2000. godine, zbog razgovora oko unapredjenja ekonomskih, kulturnih i obrazovnih veza, pokrenute su i brojne druge prekogranične ekonomske inicijative. Albanska Akademija Nauka je izradila plan za podsticanje prekogranične trgovine i zajednička privredna ulaganja Albanije/Kosova. U

poslednje dve godine, albanske kompanije bukvalno hrle na tržište Kosova, uključujući i osiguravajuće kompanije, fabrike za proizvodnju mineralne vode Tepelana i Glina, i Albansku avio kompaniju (Albanian Airlines), koja je uspostavila letove za Prištinu. Albanska vlada takodje namerava da kupuje energente sa Kosova putem direktnih nabavki, i da izgradi novu telekomunikacionu mrežu između Albanije i Kosova.

Velika Panaida, sajam albanskih proizvoda, koji se održavao u Tirani šest godina, od sada će se otvarati u Tirani, a potom preseliti u Djakovicu na jugu Kosova. Djakovica je izabrana kao nova ekonomska zona, dobrim delom zbog svog potencijala u privatizaciji.¹⁰⁹ Maja 2001. godine, Albanija i Kosovo su potpisale Memorandum o ekonomskoj saradnji, sa ciljem da liberalizuju trgovinu i započnu institucionalnu saradnju.

Iz albanske perspektive, sve gore pomenute panalbanske inicijative su primarno zamišljene kao zamajac albanskom ekonomskom prosperitetu. U tom duhu, Albanija i dalje doživljava barijere na granicama kao prepreke većem privrednom rastu. Iz perspektive Kosova, iznudjivačke uvozne takse na robu koja ulazi u pokrajinu su dodatno ohrabrile krujumčarenje i druge ilegalne aktivnosti. Težište uspeha prekograničnih ekonomskih inicijativa će u krajnjoj instanci zavisiti od uspeha rekonstrukcije Kosova, naponi koji zaostaju do današnjeg dana.

D. KULTURNE VEZE

Planovi za socijalnu i kulturnu integraciju Albanaca na jugu Balkana su i dalje u zamahu, dok je proces unifikacije obrazovnih sistema Albanije i Kosova već odmakao. Saradnja između univerziteta u Tirani, Prištini i Tetovu se intenzivira uz redovnu razmenu nastavnog osoblja, istraživačkih projekata i radionica sa ciljem da se unificira univerzitetska kurikula. Preduzeti su koraci i za uključivanje obrazovnih programa etničkih Albanaca u Crnoj Gori. Na neki način, ovakva obrazovna integracija je "kulturna" alternativa teritorijalnom poimanju Velike Albanije.

U leto 1999., uoči kosovske izbegličke krize u Albaniji, albanska vlada je ponudila zajednički obrazovni program Albanije i Kosova kao korak ka kulturnom

¹⁰⁸ Za sadržajnu diskusiju oko ekonomskog razvoja Kosova, videti: James Pettifer, "Kosovo -- Economy and Society After 1945", Conflict Studies Research centre, mart 2002. godine.

¹⁰⁹ Region Gjakova/Djakovice je izabran kao probni region Kosova za razvoj nezavisnih preduzeća/fabrika za vreme Markovićeve ere krajem 1980-tih.

ujedinjenju ova dva albanska entiteta. Ethem Ruka, tadašnji albanski ministar obrazovanja, rekao je svom "pandanu" u prelaznoj vladi Kosova da rukovodstvo iz Tirane razmatra saradnju školskih sistema Kosova i Albanije kao investiciju i kao deo "dugoročne strategije naše zemlje".¹¹⁰ Posle održavanja panalbanske konferencije o obrazovanju u Tirani u junu 2000. godine, Ruka je apelovao da se jedan albanski jezik koristi u osnovnim školama u Albaniji, na Kosovu, Makedoniji i u Crnoj Gori, sa ciljem da se podrži razvoj standardnog albanskog jezika. Ruka je rekao lingvistima da bi "jedinštveni udžbenik albanskog jezika bio okosnica za ukupno nacionalno ujedinjenje".¹¹¹ Stoga, nije bilo iznenađujuće, da su njegove reči izazvale strahovanja da obrazovanje predstavlja prvi temelj nacionalističkih nastojanja u stvaranju Velike Albanije. Ruka je odlučno porekao takve namere, dok mnogi albanski zvaničnici, nadležni za obrazovanje, i lingvisti vide sugestiju o jednom zajedničkom udžbeniku za osnovne škole kao deo tradicije započete 1970-tih u cilju standardizovanja jezika. Takođe se pokazala urgentna potreba da se Kosovu obezbede obrazovni materijali, pa je standardizovani bukvar na albanskom jeziku sada u širokoj upotrebi u albanskim školama na čitavom Balkanu.

Pokušaji da se oblikuju zajednički udžbenici iz istorije su bili znatno teži. Istorija je "platno na kojem Albanci projektuju slike ne samo njihovog nacionalnog identiteta, već i objektivnih i pretpostavljenih istorijskih nepravdi". Period od 1939. nadalje je bio, u tom smislu, posebno varljiv. U Albaniji, to se vidi iz različitih istorijskih udžbenika objavljenih tokom perioda komunizma (1944-1991.), režima Sali Beriše i Demokratske Partije (1992-1997.) i aktuelne vlasti Socijalista.

Na primer, istorijske knjige perioda komunizma opisuju drugi svetski rat herojskim poduhvatima partizanske borbe protiv fašističkih okupatora i sramnim opisima njihovih izdajničkih albanskih saradnika -- desničara Bali Kombetara i rojaliste. Posle kolapsa jednopartijske države, nova Demokratska partija je odmah izbrisala tekstove komunista i objavila revidirane u kojima su Bali Kombetar i Legaliteti predstavljeni kao patriote, dok su komunisti ocrnjeni. Aktuelni istorijski tekstovi, koji su objavljeni posle pada demokratskog režima 1997. godine, pokušali su da daju umereniju sliku

ovog kontroverznog perioda. Nova istorijska knjiga pod nazivom "Istorija Albanije i Albanci" je nedavno objavljena u Prištini i namenjena je svim albanskim školama na Balkanu. Knjiga se detaljno bavi pitanjima koja se tiču "nepravdnog" stvaranja albanskih granica i različitih vidova proterivanja, pobuna i protesta Albanaca iz bivše Jugoslavije. Dobar deo knjige obuhvata i pitanje proterivanja albanskih muslimana iz severne Grčke, kao i mape koje prikazuju razmere "istorijske etničke" albanske teritorije.

Krajem novembra 2001. godine, delegati iz Albanije, Kosova, Makedonije i dijaspore, okupili su se na Prvom svetskom kongresu Albanaca u Prizrenu, mestu u kojem je osnovan Albanski nacionalni pokret. Kongres, na kojem je učestvovalo više od 30 delegata razmatrao je različite teme, od kulturne razmene do osnivanja Konvencije Instituta za obuku nastavnika, koji bi se obučavali da predaju u bilo kom delu "Novog Albanskog Prostora, termin koji se počeo koristiti 1999. godine u vreme inicijativa Fatos Nanoa oko panalbanskog dijaloga, te se od tada uvrežio u političkim govorima.

Na Kongresu je učinjen istinski pokušaj da se približe stavovi oko mnogih spornih pitanja, poput debate oko zvanične upotrebe književnog jezika Gega u Albaniji. Iako su jezici Gega i Toska uglavnom jedan isti jezik, ostaju i dalje dva različita dijalekta. Tokom 1968. godine, kao deo nastojanja da se identifikuju sa Albanijom, etnički albanski studenti sa Kosova su odlučili da više ne koriste njihov tradicionalni književni jezik Gega, u korist tada novo-usvojenog zvaničnog albanskog književnog jezika, koji primarno sadrži dijalekt Toska. Albanski intelektualci sa Kosova podržali su upotrebu zvaničnog književnog jezika Albanije pod sloganom: "Jedna nacija, jedan jezik".¹¹² Od pada komunizma u Albaniji, mnogi intelektualci sa Kosova i severne Albanije su se sporili oko vraćanja književnog jezika Gega kao zvaničnog i jednakog sa jezikom Toska. Kao što je slučaj sa većinom panalbanskih pitanja, debata oko jezika je usko povezana sa nacionalnim podelama oko događaja iz drugog svetskog rata, pri čemu "objedinjeni književni albanski jezik" mnogi još uvek smatraju kao jezik koji su pobjednički komunisti Toska nametnuli pobjedjenim Gegama.

¹¹⁰ UPI, 10:37, 27. avgust 1999.

¹¹¹ RFE/RL, Balkanski Izveštaj, br.45, 16. juni 2000.

¹¹² Stavro Skendi, *Balkan Cultural Studies*, Boulder, Colorado, 1980, str. 38-41.

VIII. ZAKLJUČAK

Kao što je ovaj pregled pokazao, panalbanizam je višeslojniji i kompleksniji pojam od uobičajene karakterizacije etničkih Albanaca koji, uproščeno rečeno, teže ostvarivanju cilja velike Albanije ili velikog Kosova. Naravno, podela u okviru albanskih zajednica u celoj južnoj Evropi ostaje, a želja za teritorijalnim ujedinjenjem svih Albanaca ima mnogo više snage kao mit nego kao praktičan politički program. U tom smislu, panalbanizam je doživljen od strane nealbanaca kao glavna regionalna pretnja.

Od uvođenja višepartijskog političkog sistema u Albaniji, zemlja se bori da prevaziđe akutno siromaštvo i unutrašnje političke konflikte. Šire nacionalno pitanje je često dosta ignorisano na uštrb goruće potrebe ostvarivanja unutrašnjeg nacionalnog pomirenja i obnavljanja uništene ekonomije. Albanija je zbog toga više zainteresovana za razvoj kulturnih i ekonomskih veza sa Kosovom uz zadržavanje odvojene državnosti. U celini, veze Albanije sa Albancima na Kosovu i u zapadnoj Makedoniji manje su bliske nego međusobni odnosi između ove dve zajednice. Posebno u Albaniji se smatra da je jedna od prepreka za stvaranje bliskih političkih veza između Tirane i Prištine potencijalni sukob elita. Trenutno albanska Vlada, kojom dominiraju pripadnici Toska, je takođe zabrinuta da bi previše Gega bilo uključeno u jedinstvenu albansku državu. Uprkos ogromnoj podršci koju su pružili hiljadama izbeglica sa Kosova 1998. i 1999.godine, Albanija ostaje po strani kada su u pitanju konflikti u Preševu i Makedoniji.

Rašireno je i nerazumevanje albanskih nacionalnih aspiracija. Albanci su se navikli na ideju odvojenih albanskih entiteta na Balkanu. Oni su sasvim svesni kulturnih i ideoloških podela između njih i zbog toga su spremni da zadrže svoje odvojene političke entitete, ukoliko se, sa druge strane, otklone poslovne, kulturne i restrikcije vezane za putovanja. U ovom trenutku malo Albanaca pokreće pitanje formiranja jedinstvene političke jedinice. Međutim, ukoliko se konačni status Kosova ne reši u skorijoj budućnosti na Južnom Balkanu će se neizbežno ponovo videti nastavak konflikta. Nezavisnost Kosova, dakle, ostaje jezgro albanskog pitanja.

Situacija koja se odnosi na Albance u Makedoniji je još složenija. Tamo postoji borba za ekonomska, ali i nacionalna i kulturna prava. U celini, oni su najviše fokusirani na ostvarenje koegzistencije unutar makedonske države, obezbeđujući sposobnost da

upravljaju sami na lokalnom nivou, kao i da imaju adekvatno predstavljanje na državnom nivou. Zato je neophodno da makedonska vlada u potpunosti primenjuje Ohridske reforme, kako bi sprečila jačanje manjih grupa radikalnih nacionalista, kao što je ANA i druge grupe.

Skoro isto se može reći i za Preševsku dolinu i Čovićeve plan koji je dizajniran da reintegriše Albance u srpski društveni život. Albanci, međutim, žele mogućnost da razviju svoj sopstveni društveni život na svom jeziku. Uprkos uspehu na nedavnim lokalnim izborima, osnivanju multietničkih policijskih snaga i planova za popis, ostaju snažne želje među Albancima u Preševu za nekom vrstom autonomije u okviru istog plana, za oblasti gde se govori albanski, a na osnovama koje je Kosovo uživalo jugoslovenskim Ustavom iz 1974.g.. Albanci u Crnoj Gori, u međuvremenu, ostaju uzdržani od bilo kakvih paramilitarnih aktivnosti i generalno podržavaju Vladu premijera Mila Đukanovića. Oni će nastaviti sa insistiranjem na unapređenoj autonomiji unutar Crne Gore, ali nije izgledno da će pribeći bilo kakvim nasilnim sredstvima.

Za sada ne postoji obimnija studija uloge koju ima albanska dijaspora u finansiranju i koordiniranju različitih albanskih pobunjeničkih grupa koje su se borile na Kosovu, u Makedoniji i Srbiji. Velika dijaspora Albanaca sa Kosova koja živi u SAD, Nemačkoj i Švajcarskoj igra ključnu ulogu u trenutnom, a igraće i u budućem, ekonomskom društvenom i političkom razvoju Kosova, kao i u usmeravanju vojnih događaja na terenu. Oni lako mogu otvoriti nove frontove ukoliko to žele, kako bi zadržali pažnju na brojnim nerešenim pitanjima vezanim za Albance. Na primer, kao što su Grci mogli postaviti pitanje svoje skoro iščezle manjine u južnoj Albaniji, pitanje Čama, koje predstavlja bolnu ranu u albansko-grčkim odnosima, albanska strana lako može iskoristiti da bi se naglasili drugi aspekti nacionalne borbe - na primer zahtevi za autonomijom u Crnoj Gori. Iz ovih razloga savetuje se vladama Albanije i Grčke da pokušaju da reše problem Čama, pre nego što to učine ekstremni nacionalisti, a javno negodovanje Čama se izgubi u zapletu sa drugim nacionalnim pitanjima.

Među Albancima generalno, a posebno onima iz bivše Jugoslavije, postoji rastuća netolerancija prema onome što je viđeno kao nesposobnost međunarodne zajednice da prihvati novu dinamiku albanskog sveta. Albanci su mlada i brzo rastuća populacija, mnogi od njih su rasli ili u klimi nasilja i

anarhije u Albaniji ili su bili u centru zloupotrebe ljudskih prava i rata u prethodnoj Jugoslaviji. Oni žele da vide opipljiv napredak, ne samo u svojoj političkoj budućnosti, već i uopšte u životnom standardu i drugim mogućnostima.

Dugoročno, zbog toga, albanski nacionalizam biće obuzdan samo potpunim otvaranjem granica između Albanije i njenih severnih suseda i rastom ekonomskih i obrazovnih mogućnosti u regionu. Stabilizaciji situacije doprinela bi decentralizacija vlasti u Makedoniji i davanje uslovne nezavisnosti Kosovu, a da se za uzvrat obezbedi da granice albanskih entiteta na Balkanu ostanu nepromenjene. Ovo bi omogućilo albanskim aspiracijama na Balkanu da se razviju na prirodan i organski način koji bi unapredio društveno-ekonomski razvoj celog regiona, bez izazivanja pretnji za integritet Albanije ili njenih suseda.

Tirana/Brisel, 25.februar 2004

DODATAK A

MAPA ALBANIJE

Base 802602AI (R02295) 2-00

Courtesy of the General Libraries, the University of Texas at Austin

DODATAK B

REČNIK NAZIVA, AKRONIMA I KORISNIH TERMINA

AAK	Alijansa za budućnost Kosova (politička partija koju predvodi Ramuš Haradinaj)
AACL	Albansko-američka građanska liga
ANA	Albanska nacionalna armija (paravojna formacija)
DAA	Demokratski savez Albanaca (politička partija u Crnoj Gori)
DPA	Demokratska partija Albanaca (politička partija u Makedoniji)
DUA	Demokratska unija Albanaca (politička partija u Crnoj Gori)
DUI	Demokratska unija za integraciju (albanska politička partija, predvođena Ali Ahmetijem)
EU	Evropska unija
FBKSH	Front albanskog nacionalnog jedinstva (političko krilo ANA-e, posle 2002)
ZKB	Zona kopnene bezbednost
KFOR	Mirovna misija NATO na Kosovu
KKCMTSH	Nacionalni komitet za oslobođenje i odbranu albanskih zemalja (političko krilo ANA-e, pre-2002.)
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
LDK	Demokratski savez Kosova (politička partija na čelu sa Ibrahimom Rugovom)
LKCK	Nacionalni pokret za oslobođenje Kosova (politička partija)
LPK	Narodni pokret Kosova (politička partija)
NAAC	Američko-albanski nacionalni savet (National Albanian-American Council)
NATO	Severnoatlantski Savez (North Atlantic Treaty Organisation)
ONA	Oslobodilačka nacionalna armija (paravojna formacija aktivna u Makedoniji 2001.)
OEBS/ODIHR	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju -- Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (Office for Democratic Institutions and Human Rights)
PDD	Partija za demokratsko delovanje (albanska politička partija u južnoj Srbiji)
PDK	Demokratska partija Kosova (politička partija koju vodi Hašim Taži)
PDP	Partija demokratskog prosperiteta (Albanian political party in Macedonia)
PUK	Partija nacionalnog ujedinjenja (politička partija u Albaniji)
OVPMB	Oslobodilačka vojska Preševa, Medveđe i Bujanovca (paravojna formacija aktivna u južnoj Srbiji)
UN	Ujedinjene nacije
UNMIK	Misija UN na Kosovu
SAD	Sjedinjene Američke Države
VMRO	Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija (Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija), (pre 1940. teroristička grupa; posle 1990. većinska politička partija u Makedoniji)

DODATAK C

O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI (ICG)

Medjunarodna krizna grupa (ICG) je nezavisna, neprofitna, multinacionalna organizacija sa više od 90 zaposlenih na pet kontinenta, koja pomoću direktne analize na terenu i visokog nivoa zalaganja radi u cilju sprečavanja i rešavanja tragičnih sukoba.

Pristup ICG-a je zasnovan na istraživanju na terenu. Timovi političkih analitičara nalaze se u zemljama u kojima postoji rizik od izbijanja, eskalacije ili ponovnog raspirivanja oružanih sukoba, ili u blizini tih zemalja. Na osnovu informacija i procena sa terena, ICG pravi redovne analitike izveštaje koji sadrže praktične preporuke glavnim donosiocima odluka u medjunarodnoj zajednici. ICG takodje objavljuje *Crisis Watch*, 12-strani mesečni bilten, redovno i sažeto ažurirajući stanje svih najznačajnijih situacija postojećih ili mogućih sukoba širom sveta.

ICG distribuira izveštaje u velikom broju, elektronskom poštom ili u štampanom obliku, zvaničnicima u ministarstvima inostranih poslova i medjunarodnim organizacijama, a istovremeno su generalno dostupni na internet stranici organizacije, www.icg.org. ICG tesno saradjuje sa vladama i onima koji imaju uticaja na njih, uključujući i medije, kako bi skrenula pažnju na svoje analize krize i stvorila podršku za svoje preporuke.

Upravni odbor ICG-a -- u kome se nalaze istaknute licnosti iz politike, diplomatije, biznisa i medija - direktno pomaže da se najvišim, odlučujućim faktorima u celom svetu skrene pažnja na izveštaje i preporuke ICG-a. Predsedavajući ICG-a je Martti Ahtisaari, a predsednik i izvršni direktor ove organizacije je, od januara 2000, bivši australijski ministar inostranih poslova Gareth Evans.

Medjunarodno sedište ICG-a je u Briselu, zastupništva su u Vasingtonu, Njujorku, Londonu i Moskvi. Organizacija trenutno ima trinaest regionalnih kancelarija (u Amanu, Beogradu, Bogoti, Kairu, Fritaunu, Islamabadu, Džakarti, Katmanduu, Najrobiju, Ošu, Prištini, Sarajevu i Tbilisiju) sa analitičarima koji rade u više od 40 zemalja i regiona pogodjenih krizom na četiri kontinenta.

U *Africi* medju tim zemljama nalaze se: Burundi, Ruanda, Demokratska Republika Kongo, Siera Leone, Liberija, Gvineja, Etiopija, Eritreja, Somalija, Sudan, Uganda i Zimbabve; u *Aziji*: Indonezija, Mijanmar, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Pakistan, Avganistan, Kašmir i Nepal; u *Evropi*: Albanija, Bosna, Gruzija, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Crna Gora i Srbija; na *Bliskom Istoku* ceo region od Severne Afrike do Irana i u *Latinskoj Americi*, Kolumbija.

ICG sredstva prikuplja od vlada, dobrotvornih fondacija, kompanija i pojedinačnih donatora. ICG trenutno finansiraju odeljenja i agencije sledećih vlada: Agencija za medjunarodni razvoj Australije, Ministarstvo inostranih poslova Austrije, Odeljenje za inostrane poslove i medjunarodnu trgovinu Kanade, Ministarstvo inostranih poslova Holandije, Ministarstvo inostranih poslova Finske, Ministarstvo inostranih poslova Francuske, Ministarstvo inostranih poslova Nemacke, Ministarstvo inostranih poslova Irske, Agencija za medjunarodnu saradnju Japana, Ministarstvo inostranih poslova Luksemburga, Agencija za medjunarodni razvoj Novog Zelanda, Ministarstvo inostranih poslova Republike Kine (Tajvan), Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Danske, Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Norveške, Ministarstvo inostranih poslova Švedske, Odeljenje za inostrane poslove Švajcarske federacije, Ministarstvo inostranih poslova Turske, Foreign and Commonwealth Office Velike Britanije, Odeljenje za medjunarodni razvoj Velike Britanije, Agencija za medjunarodni razvoj Sjedinjenih Americkih Drzava.

Medju fondacijama i privatnim donatorima su Atlantic Philentropies, Canergie Corporation of New York, Ford Foundation, Bill & Melinda Gates Foundation, Wiliam & Flora Hewlet Foundation, Henry Luce Foundation Inc., John D. & Catherine T. MacArthur Foundation, John Merck Fund, Charles Stewart Mott Foundation, Open Society Institute, Ploughshares Fund, Sigrid Rausing Trust, Sasakawa Peace Foundation, Sarlo Foundation of the Jewish Community Endowment Fund, United States Institute of Peace i Fundação Oriente.

februar 2004

DODATAK D

ICG IZVEŠTAJI I BRIFING DOKUMENTA

AFRIKA

ALŽIR

The Civil Concord: A Peace Initiative Wasted, Izveštaj za Afriku br.31, 9. jul 2001.(dostupan i na francuskom jeziku)

Algeria's Economy: A Vicious Circle of Oil and Violence, Izveštaj za Afriku br.36, 26. oktobar 2001.(dostupan i na francuskom jeziku)

ANGOLA

Dealing with Savimbi's Ghost: The Security and Humanitarian Challenges in Angola, Izveštaj za Afriku br.58, 26. februar 2003.

Angola's Choice: Reform Or Regress, Izveštaj za Afriku br.61, 7. april 2003.

BURUNDI

Burundi: Breaking the Deadlock, The Urgent Need for a New Negotiating Framework, Izveštaj za Afriku br.29, 14. maj 2001. (dostupan i na francuskom jeziku)

Burundi: 100 Days to Put the Peace Process Back on Track, Izveštaj za Afriku br.33, 14. avgust 2001. (dostupan i na francuskom jeziku)

Burundi: After Six Months of Transition: Continuing the War or Winning the Peace, Izveštaj za Afriku br.46, 24. maj 2002. (dostupan i na francuskom jeziku)

The Burundi Rebellion and the Ceasefire Negotiations, Brifing o Africi, 6. avgust 2002.

A Framework for Responsible Aid to Burundi, Izveštaj za Afriku br.57., 21. februar 2003.

Refugees and Displaced Persons in Burundi -- Defusing the Land Time-Bomb, Izveštaj za Afriku br.70., 7. oktobar 2003. (dostupan samo na francuskom jeziku)

Réfugiés et Déplacés Burundais: Construire d'urgence un Consensus sur le Rapatriement et la Réinstallation, Brifing o Africi, 2. decembar 2003.

DEMOKRATSKA REPUBLIKA KONGO

From Kabila to Kabila: Prospects for Peace in the Congo, Izveštaj za Afriku br.27., 16. mart 2001.

Disarmament in the Congo: Investing in Conflict Prevention, Brifing o Africi, 12. jun 2001.

The Inter-Congolese Dialogue: Political Negotiation or Game of Bluff? Izveštaj za Afriku br.37, 16. novembar 2001. (dostupan i na francuskom jeziku)

Disarmament in the Congo: Jump-Starting DDRRR to Prevent Further War, Izveštaj za Afriku br.38, 14. decembar 2001.

Storm Clouds over Sun City: The Urgent Need to Recast the Congolese Peace Process, Izveštaj za Afriku br.38, 14. maj 2002. (dostupan i na francuskom jeziku)

The Kivus: The Forgotten Crucible of the Congo Conflict, Izveštaj za Afriku br.56, 24. januar 2003

Rwandan Hutu Rebels in the Congo: a New Approach to Disarmament and Reintegration, Izveštaj za Afriku br.63, 23. maj 2003. (dostupan i na francuskom jeziku)

Congo Crisis: Military Intervention in Ituri, Izveštaj za Afriku br.64, 13. jun 2003.

ETIOPIJA I ERITREJA

Ethiopia and Eritrea: War or Peace?, Izveštaj za Afriku br.68, 24. septembar 2003.

RUANDA

International Criminal Tribunal for Rwanda: Justice Delayed, Izveštaj za Afriku br.30, 7. jun 2001. (dostupan i na francuskom jeziku)

"Consensual Democracy" in Post Genocide Rwanda: Evaluating the March 2001 District Elections, Izveštaj za Afriku br.34, 9. oktobar 2001.

Rwanda/Uganda: A Dangerous War of Nerves, Brifing o Africi, 21. decembar 2001.

The International Criminal Tribunal for Rwanda: The Countdown, Izveštaj za Afriku br.50, 1. avgust 2002.(dostupan i na francuskom jeziku)

Rwanda at the End of the Transition: A Necessary Political Liberalisation, Izveštaj za Afriku br.53, 13. novembar 2002. (dostupan i na francuskom jeziku)

Rwandan Hutu Rebels in the Congo: a New Approach to Disarmament and Reintegration, Izveštaj za Afriku br.63, 23. maj 2003. (dostupan i na francuskom jeziku)

The International Criminal Tribunal for Rwanda: Time for Pragmatism, Izveštaj za Afriku br.69, 26. septembar 2003.

SOMALIJA

Somalia: Countering Terrorism in a Failed State, Izveštaj za Afriku br.45, 23. maj 2002.

Salvaging Somalia's Chance for Peace, Brifing o Africi, 9. decembar 2002.

Negotiating a Blueprint for Peace in Somalia, Izveštaj za Afriku br.59, 6. mart 2003.

Somaliland: Democratisation and Its Discontents, Izveštaj za Afriku br.66, 28. jul 2003.

SUDAN

God, Oil & Country: Changing the Logic of War in Sudan, Izveštaj za Afriku br.39, 28. januar 2002.

Capturing the Moment: Sudan's Peace Process in the Balance, Izveštaj za Afriku br.42, 3. april 2002.

Dialogue or Destruction? Organising for Peace as the War in Sudan Escalates, Izveštaj za Afriku br.48, 27. jun 2002.

Sudan's Best Chance for Peace: How Not to Lose It, Izveštaj za Afriku br.51, 17. septembar 2002.

Ending Starvation as a Weapon of War in Sudan, Izveštaj za Afriku br.54, 14. novembar 2002.

Power and Wealth Sharing: Make or Break Time in Sudan's Peace Process, Izveštaj za Afriku br.55, 18. decembar 2002.

Sudan's Oilfields Burn Again: Brinkmanship Endangers The Peace Process, Brifing o Africi, 10. februar 2003.

Sudan's Other Wars, Brifing o Africi, 25. jun 2003.

Sudan Endgame Izveštaj za Afriku br.65, 7. jul 2003.

Sudan: Towards an Incomplete Peace, Izveštaj za Afriku br.73, 11. decembar 2003.

ZAPADNA AFRIKA

Sierra Leone: Time for a New Military and Political Strategy, Izveštaj za Afriku br.28, 11. april 2001.

Sierra Leone: Managing Uncertainty, Izveštaj za Afriku br.35, 24. oktobar 2001

Sierra Leone: Ripe for Elections? Brifing o Africi, 19. decembar 2001.

Liberia: The Key to Ending Regional Instability, Izveštaj za Afriku br.43, 24. april 2002.

Sierra Leone after Elections: Politics as Usual? Izveštaj za Afriku br.49, 12. jul 2002.

Liberia: Unravelling, Brifing o Africi, 19. avgust 2002.

Sierra Leone's Truth and Reconciliation Commission: A Fresh Start?, Brifing o Africi, 20. decembar 2002.

Tackling Liberia: The Eye of the Regional Storm, Izveštaj za Afriku br.62, 30. april 2003.

The Special Court for Sierra Leone: Promises and Pitfalls of a "New Model", Brifing o Africi, 4. avgust 2003.

Sierra Leone: The State of Security and Governance, Izveštaj za Afriku br. 67, 2. septembar 2003.

Liberia: Security Challenges, Izveštaj za Afriku br.71, 3. novembar 2003.

Côte d'Ivoire: "The War Is Not Yet Over", Izveštaj za Afriku br.72, 28. novembar 2003.

Guinée: Incertitudes autour d'une fin de règne, Izveštaj za Afriku br.74, 19. decembar 2003. (dostupan samo na francuskom jeziku)

Rebuilding Liberia: Prospects and Perils, Izveštaj za Afriku br.75, 30. januar 2004.

ZIMBABVE

Zimbabwe in Crisis: Finding a Way Forward, Izveštaj za Afriku br.32, 13. jul 2001.

Zimbabwe: Time for International Action, Brifing o Africi, 12. oktobar 2001.

Zimbabwe's Election: The Stakes for Southern Africa, Brifing o Africi, 11. januar 2002.

All Bark and No Bite: The International Response to Zimbabwe's Crisis, Izveštaj za Afriku br.40, 25. januar 2002.

Zimbabwe at the Crossroads: Transition or Conflict? Izveštaj za Afriku br.41, 22. mart 2002.

Zimbabwe: What Next? Izveštaj za Afriku br. 47, 14. jun 2002.

Zimbabwe: The Politics of National Liberation and International Division, Izveštaj za Afriku br.52, 17. oktobar 2002.

Zimbabwe: Danger and Opportunity, Izveštaj za Afriku br.60, 10. mart 2003.

Decision Time in Zimbabwe, Brifing o Africi, 8. jul 2003.

AZIJA

AVGANISTAN/JUŽNA AZIJA

Afghanistan and Central Asia: Priorities for Reconstruction and Development, Izveštaj za Aziju br.26, 27. novembar 2001.

Pakistan: The Dangers of Conventional Wisdom, Brifing o Pakistanu, 12. mart 2002.

Securing Afghanistan: The Need for More International Action, Brifing o Avganistanu, 15. mart 2002.

The Loya Jirga: One Small Step Forward? Brifing o Avganistanu i Pakistanu, 16. maj 2002.

Kashmir: Confrontation and Miscalculation, Izveštaj za Aziju br.35, 11. jul 2002.

Pakistan: Madrasas, Extremism and the Military, Izveštaj za Aziju br.36, 29. jul 2002.

The Afghan Transitional Administration: Prospects and Perils, Brifing o Avganistanu, 30. jul 2002.

Pakistan: Transition to Democracy? Izveštaj za Aziju br.40, 3. oktobar 2002.

Kashmir: The View From Srinagar, Izveštaj za Aziju br.41, 21. novembar 2002.

Afghanistan: Judicial Reform and Transitional Justice, Izveštaj za Aziju br.45, 28. januar 2003.

Afghanistan: Women and Reconstruction, Izveštaj za Aziju br.48, 14. mart 2003.

Pakistan: The Mullahs and the Military, Izveštaj za Aziju br.49, 20. mart 2003.

Nepal Backgrounder: Ceasefire -- Soft Landing or Strategic Pause?, Izveštaj za Aziju br.50, 10. april 2003.

Afghanistan's Flawed Constitutional Process, Izveštaj za Aziju br.56, 12. jun 2003.

Nepal: Obstacles to Peace, Izveštaj za Aziju br.57, 17. jun 2003.

Afghanistan: The Problem of Pashtun Alienation, Izveštaj za Aziju br.62, 5. avgust 2003.

Peacebuilding in Afghanistan, Izveštaj za Aziju br.64, 29. septembar 2003.

Disarmament and Reintegration in Afghanistan, Izveštaj za Aziju br.65, 30. septembar 2003.

Nepal: Back to the Gun, Brifing o Aziji, 22. oktobar 2003.

Kashmir: The View from Islamabad, Izveštaj za Aziju br.68, 4. decembar 2003.

Kashmir: The View from New Delhi, Izveštaj za Aziju br.69, 4. decembar 2003.

Kashmir: Learning from the Past, Izveštaj za Aziju br.70, 4. decembar 2003.

Afghanistan: The Constitutional Loya Jirga, Brifing o Avganistanu, 12. decembar 2003.

Unfulfilled Promises: Pakistan's Failure to Tackle Extremism, Izveštaj za Aziju br.73, 16. januar 2004.

Nepal: Dangerous Plans for Village Militias, Brifing o Aziji, 17. februar 2004.

CENTRALNA AZIJA

Islamist Mobilisation and Regional Security, Izveštaj za Aziju br.14, 1. mart 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Incubators of Conflict: Central Asia's Localised Poverty and Social Unrest, Izveštaj za Aziju br.16, 8. jun 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Central Asia: Fault Lines in the New Security Map, Izveštaj za Aziju br.20, 4. jul 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Uzbekistan at Ten -- Repression and Instability, Izveštaj za Aziju br.21, 21. avgust 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy", Izveštaj za Aziju br.22, 28. avgust 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Central Asian Perspectives on the 11 September and the Afghan Crisis, Brifing o Centralnoj Aziji, 28.septembar 2001. (dostupan i na francuskom i na ruskom jeziku)

Central Asia: Drugs and Conflict, Izveštaj za Aziju br.25, 26. novembar 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Afghanistan and Central Asia: Priorities for Reconstruction and Development, Izveštaj za Aziju br.26, 27. novembar 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

Tajikistan: An Uncertain Peace, Izveštaj za Aziju br.30, 24. decembar 2001. (dostupan i na ruskom jeziku)

The IMU and the Hizb-ut-Tahrir: Implications of the Afghanistan Campaign, Brifing o Centralnoj Aziji, 30. januar 2002. (dostupan i na ruskom jeziku)

Central Asia: Border Disputes and Conflict Potential, Izveštaj za Aziju br.33, 4. april 2002.

Central Asia: Water and Conflict, Izveštaj za Aziju br.34, 30. maj 2002.

Kyrgyzstan's Political Crisis: An Exit Strategy, Izveštaj za Aziju br.37, 20. avgust 2002.

The OSCE in Central Asia: A New Strategy, Izveštaj za Aziju br.38, 11. septembar 2002.

Central Asia: The Politics of Police Reform, Izveštaj za Aziju br.42, 10. decembar 2002.

Cracks in the Marble: Turkmenistan's Failing Dictatorship, Izveštaj za Aziju br.44, 17. januar 2003.

Uzbekistan's Reform Program: Illusion or Reality?, Izveštaj za Aziju br.46, 18. februar 2003. (dostupan i na ruskom jeziku)

Tajikistan: A Roadmap for Development, Izveštaj za Aziju br.51, 24. april 2003.

Central Asia: Last Chance for Change, Brifing o Aziji, 29. april 2003.

Radical Islam in Central Asia: Responding to Hizb ut-Tahrir, Izveštaj za Aziju br.58, 30. jun 2003.

Central Asia: Islam and the State, Izveštaj za Aziju br.59, 10. jul 2003.

Youth in Central Asia: Losing the New Generation, Izveštaj za Aziju br.66, 31. oktobar 2003.

Is Radical Islam Inevitable in Central Asia? Priorities for Engagement, Izveštaj za Aziju br.72, 22. decembar 2003.

INDONEZIJA

Indonesia: Impunity versus Accountability for Gross Human Rights Violations, Izveštaj za Aziju br.12, 2. februar 2001.

Indonesia: National Police Reform, Izveštaj za Aziju br.13, 20. februar 2001. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Indonesia's Presidential Crisis, Brifing o Indoneziji, 21. februar 2001.

Bad Debt: The Politics of Financial Reform in Indonesia, Izveštaj za Aziju br.15, 13. mart 2001.

Indonesia's Presidential Crisis: The Second Round, Brifing o Indoneziji, 21. maj 2001.

Aceh: Why Military Force Won't Bring Lasting Peace, Izveštaj za Aziju br.17, 12. jun 2001. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Aceh: Can Autonomy Stem the Conflict? Izveštaj za Aziju br.18, 27. jun 2001.

Communal Violence in Indonesia: Lessons from Kalimantan, Izveštaj za Aziju br.19, 27. jun 2001.

Indonesian-U.S. Military Ties, Brifing o Indoneziji, 18. jul 2001.

The Megawati Presidency, Brifing o Indoneziji, 10. septembar 2001.

Indonesia: Ending Repression in Irian Jaya, Izveštaj za Aziju br.23, 20. septembar 2001.

Indonesia: Violence and Radical Muslims, Brifing o Indoneziji, 10. oktobar 2001.

Indonesia: Next Steps in Military Reform, Izveštaj za Aziju br.24, 11. oktobar 2001.

Indonesia: Natural Resources and Law Enforcement, Izveštaj za Aziju br.29, 20. decembar 2001. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Indonesia: The Search for Peace in Maluku, Izveštaj za Aziju br.31, 8. februar 2002.

Aceh: Slim Chance for Peace, Brifing o Indoneziji, 27. mart 2002.

Indonesia: The Implications of the Timor Trials, Brifing o Indoneziji, 8. maj 2002.

Resuming U.S.-Indonesia Military Ties, Brifing o Indoneziji, 21. maj 2002.

Al-Qaeda in Southeast Asia: The case of the "Ngruki Network" in Indonesia, Brifing o Indoneziji, 8. avgust 2002.

Indonesia: Resources and Conflict in Papua, Izveštaj za Aziju br.39, 13. septembar 2002.

Tensions on Flores: Local Symptoms of National Problems, Brifing o Indoneziji, 10. oktobar 2002.

Impact of the Bali Bombings, Brifing o Indoneziji, 24. oktobar 2002.

Indonesia Backgrounder: How the Jemaah Islamiyah Terrorist Network Operates, Izveštaj za Aziju br.43, 11. decembar 2002. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Aceh: A Fragile Peace, Izveštaj za Aziju br.47, 27. februar 2003. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Dividing Papua: How Not to Do It, Brifing o Aziji, 9. april 2003. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Aceh: Why the Military Option Still Won't Work, Brifing o Indoneziji, 9. maj 2003. (dostupan i na indonežanskom jeziku)

Indonesia: Managing Decentralisation and Conflict in South Sulawesi, Izveštaj za Aziju br.60, 18. jul 2003.

Aceh: How Not to Win Hearts and Minds, Brifing o Indoneziji, 23. jul 2003.

Jemaah Islamiyah in South East Asia: Damaged but Still Dangerous, Izveštaj za Aziju br.63, 26. avgust 2003.

The Perils of Private Security in Indonesia: Guards and Militias on Bali and Lombok, Izveštaj za Aziju br.67, 7. novembar 2003.

Indonesia Backgrounder: A Guide to the 2004 Elections, Izveštaj za Aziju br.71, 18. decembar 2003.

Indonesia Backgrounder: Jihad in Central Sulawesi, Izveštaj za Aziju br.74, 3. februar 2004.

MIJANMAR

Myanmar: The Role of Civil Society, Izveštaj za Aziju br.27, 6. decembar 2001.

Myanmar: The Military Regime's View of the World, Izveštaj za Aziju br.28, 7. decembar 2001.

Myanmar: The Politics of Humanitarian Aid, Izveštaj za Aziju br.32, 2. april 2002.

Myanmar: The HIV/AIDS Crisis, Brifingo Mijanmaru, 2. april 2002.

Myanmar: The Future of the Armed Forces, Brifing o Aziji, 27. septembar 2002.

Myanmar Backgrounder: Ethnic Minority Politics, Izveštaj za Aziju br.52, 7. maj 2003.

TAJVANSKI MOREUZ

Taiwan Strait I: What's Left of "One China"?, Izveštaj za Aziju br.53, 6. jun 2003.

Taiwan Strait II: The Risk of War, Izveštaj za Aziju br.54, 6. jun 2003.

Taiwan Strait III: The Chance of Peace, Izveštaj za Aziju br.55, 6. jun 2003.

SEVERNA KOREJA

North Korea: A Phased Negotiation Strategy, Izveštaj za Aziju br.61, 1. avgust 2003.

EVROPA*

ALBANIJA

Albania: The State of the Nation 2001, Izveštaj za Balkan br.111, 25. maj 2001.

Albania's Parliamentary Elections 2001, Brifing o oblasti Balkana, 23. avgust 2001.

Albania: State of the Nation 2003, Izveštaj za Balkan br.140, 11. mart 2003.

BOSNA

Turning Strife to Advantage: A Blueprint to Integrate the Croats in Bosnia and Herzegovina, Izveštaj za Balkan br.106, 15. mart 2001.

No Early Exit: NATO's Continuing Challenge in Bosnia, Izveštaj za Balkan br.110, 22. maj 2001.

Bosnia's Precarious Economy: Still Not Open for Business, Izveštaj za Balkan br.115, 7. avgust 2001. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

The Wages of Sin: Confronting Bosnia's Republika Srpska, Izveštaj za Balkan br.118, 8. oktobar 2001. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Bosnia: Reshaping the International Machinery, Izveštaj za Balkan br.121, 29. novembar 2001. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Courting Disaster: The Misrule of Law in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br.127, 26. mart 2002. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Implementing Equality: The "Constituent Peoples" Decision in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br.128, 16. april 2002. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Policing the Police in Bosnia: A Further Reform Agenda, Izveštaj za Balkan br.130, 10. maj 2002. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Bosnia's Alliance for (Smallish) Change, Izveštaj za Balkan br.132, 2. avgust 2002. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

The Continuing Challenge of Refugee Return in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br.137, 13. decembar 2002. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

Bosnia's BRCKO: Getting In, Getting On and Getting Out, Izveštaj za Balkan br.144, 2. jun 2003.

Bosnia's Nationalist Governments: Paddy Ashdown and the Paradoxes of State Building, Izveštaj za Balkan br.146, 22. jul 2003.

Building Bridges in Mostar, Izveštaj za Evropu br.150, 20. novembar 2003. (dostupan i na bošnjačkom jeziku)

HRVATSKA

Facing Up to War Crimes, Brifing o oblasti Balkana, 16. oktobar 2001.

A Half-Hearted Welcome: Refugee Return to Croatia, Izveštaj za Balkan br.138, 13. decembar 2002. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

KOSOVO

Religion in Kosovo, Izveštaj za Balkan br.105, 31. januar 2001.

Kosovo: Landmark Election, Izveštaj za Balkan br.120, 21. novembar 2001. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Kosovo: A Strategy for Economic Development, Izveštaj za Balkan br.123, 19. decembar 2001. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

A Kosovo Roadmap: I. Addressing Final Status, Izveštaj za Balkan br.124, 28. februar 2002. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

A Kosovo Roadmap: II. Internal Benchmarks, Izveštaj za Balkan br.125, 1. mart 2002. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

UNMIK's Kosovo Albatross: Tackling Division in Mitrovica, Izveštaj za Balkan br.131, 3. jun 2002. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Finding the Balance: The Scales of Justice in Kosovo, Izveštaj za Balkan br.134, 12. septembar 2002.

---

* Izveštaji Programa za Evropu bili su vođeni kao ICG izveštaji za Balkan do 12. avgusta 2003, kada je publikovan prvi izveštaj o Moldaviji, i od tada je promenjena nomenklatura serije, ali ne i brojevi.

Return to Uncertainty: Kosovo's Internally Displaced and the Return Process, Izveštaj za Balkan br.139, 13. decembar 2002. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Kosovo's Ethnic Dilemma: The Need for a Civic Contract, Izveštaj za Balkan br.143, 28. maj 2003. (dostupan i na albanskom i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Two to Tango: An Agenda for the New Kosovo SRSG, Izveštaj za Evropu br.148, 3. septembar 2003.

KAVKAZ

Georgia: What Now?, Izveštaj za Evropu, 3. decembar 2003.

MAKEDONIJA

The Macedonian Question: Reform or Rebellion, Izveštaj za Balkan br.109, 5. april 2001.

Macedonia: The Last Chance for Peace, Izveštaj za Balkan br.113, 20. jun 2001.

Macedonia: Still Sliding, Brifing o oblasti Balkana, 27. jul 2001.

Macedonia: War on Hold, Brifing o oblasti Balkana, 15. avgust 2001.

Macedonia: Filling the Security Vacuum, Brifing o oblasti Balkana, 8. septembar 2001.

Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It, Izveštaj za Balkan br.122, 10. decembar 2001. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags the Country Down, Izveštaj za Balkan br.133, 14. avgust 2002. (dostupan i na makedonskom jeziku)

Moving Macedonia Toward Self-Sufficiency: A New Security Approach for NATO and the EU, Izveštaj za Balkan br.135, 15. novembar 2002. (dostupan i na makedonskom jeziku)

Macedonia: No Room for Complacency, Izveštaj za Evropu br.149, 23. oktobar 2003.

MOLDAVIJA

Moldova: No Quick Fix, Izveštaj za Evropu br.147, 12. avgust 2003.

CRNA GORA

Montenegro: Settling for Independence? Izveštaj za Balkan br.107, 28. mart 2001.

Montenegro: Time to Decide, a Pre-Election Briefing, Brifing o oblasti Balkana, 18. april 2001.

Montenegro: Resolving the Independence Deadlock, Izveštaj za Balkan br.114, 1. avgust 2001.

Still Buying Time: Montenegro, Serbia and the European Union, Izveštaj za Balkan br.129, 7. maj 2002. (dostupan i na srpskom jeziku)

A Marriage of Inconvenience: Montenegro 2003, Izveštaj za Balkan br.142, 16. april 2003.

SRBIJA

A Fair Exchange: Aid to Yugoslavia for Regional Stability, Izveštaj za Balkan br.112, 15. jun 2001.

Peace in Presevo: Quick Fix or Long-Term Solution? Izveštaj za Balkan br.116, 10. avgust 2001.

Serbia's Transition: Reforms Under Siege, Izveštaj za Balkan br.117, 21. septembar 2001. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern, Izveštaj za Balkan br.126, 7. mart 2002. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform, Brifing o oblasti Balkana, 28. mart 2002. (dostupan i na srpsko-hrvatskom jeziku)

Fighting to Control Yugoslavia's Military, Brifing o oblasti Balkana, 12. jul 2002.

Arming Saddam: The Yugoslav Connection, Izveštaj za Balkan br.136, 3. decembar 2002.

Serbia after Djindjic, Izveštaj za Balkan br.141, 18. mart 2003.

Serbian Reform Stalls Again, Izveštaj za Balkan br.145, 1. jul 2003.

Southern Serbia's Fragile Peace, Izveštaj za Evropu br.152, 9. decembar 2003.

REGIONALNI IZVEŠTAJI

After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkan Peace, Izveštaj za Balkan br.108, 26. april 2001.

Milosevic in The Hague: What it Means for Yugoslavia and the Region, Brifing o oblasti Balkana, 6. jul 2001.

Bin Laden and the Balkans: The Politics of Anti-Terrorism, Izveštaj za Balkan br.119, 9. novembar 2001.

Thessaloniki and after I: The EU's Balkan Agenda, Brifing o Evropi, 20. jun 2003.

Thessaloniki and after II: The EU and Bosnia, Brifing o Evropi, 20. jun 2003.

Thessaloniki and after III: The EU, Serbia, Montenegro and Kosovo, Brifing o Evropi, 20. jun 2003.

Monitoring the Northern Ireland Ceasefires: Lessons from the Balkans, Brifing o Evropi, 23. januar 2004.

LATINSKA AMERIKA

Colombia's Elusive Quest for Peace, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.1, 26. mart 2002. (dostupan i na španskom jeziku)

The 10 March 2002 Parliamentary Elections in Colombia, Brifing o Latinskoj Americi, 17. april 2002. (dostupan i na španskom jeziku)

The Stakes in the Presidential Election in Colombia, Brifing o Latinskoj Americi, 22. maj 2002. (dostupan i na španskom jeziku)

Colombia: The Prospects for Peace with the ELN, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.2, 4. oktobar 2002. (dostupan i na španskom jeziku)

Colombia: Will Uribe's Honeymoon Last?, Brifing o Latinskoj Americi, 19. decembar 2002. (dostupan i na španskom jeziku)

Colombia and Its Neighbours: The Tentacles of Instability, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.3, 8. april 2003. (dostupan i na španskom i na portugalskom jeziku)

Colombia's Humanitarian Crisis, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.4, 9. jul 2003. (dostupan i na španskom jeziku)

Colombia: Negotiating with the Paramilitaries, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.5, 16. septembar 2003.

Colombia: President Uribe's Democratic Security Policy, Izveštaj za Latinsku Ameriku br.6, 13. novembar 2003. (dostupan i na španskom jeziku)

BLISKI ISTOK I SEVERNA AFRIKA

A Time to Lead: The International Community and the Israeli-Palestinian Conflict, Izveštaj za Bliski Istok br. 1, 10. april 2002.

Diminishing Returns: Algeria's 2002 Legislative Elections, Brifing o Bliskom Istoku, 24. jun 2002.

Middle East Endgame I: Getting to a Comprehensive Arab-Israeli Peace Settlement, Izveštaj za Bliski Istok br. 2, 16. jul 2002.

Middle East Endgame II: How a Comprehensive Israeli-Palestinian Settlement Would Look, Izveštaj za Bliski Istok br. 3; 16. jul 2002.

Middle East Endgame III: Israel, Syria and Lebanon -- How Comprehensive Peace Settlements Would Look, Izveštaj za Bliski Istok br. 4, 16. jul 2002.

Iran: The Struggle for the Revolution's Soul, Izveštaj za Bliski Istok br. 5, 5. avgust 2002.

Iraq Backgrounder: What Lies Beneath, Izveštaj za Bliski Istok br. 6, 1. oktobar 2002.

Old Games, New Rules: Conflict on the Israel-Lebanon Border, Izveštaj za Bliski Istok br. 7, 18. novembar 2002.

The Meanings of Palestinian Reform, Brifing o Bliskom Istoku, 12. novembar 2002.

Voices from the Iraqi Street, Brifing o Bliskom Istoku, 4. decembar 2002.

Radical Islam in Iraqi Kurdistan: The Mouse That Roared? Brifing o Bliskom Istoku, 7. februar 2003.

Yemen: Coping with Terrorism and Violence in a Fragile State, Izveštaj za Bliski Istok br. 8, 8. januar 2003.

Red Alert in Jordan: Recurrent Unrest in Maan, Brifing o Bliskom Istoku, 19. februar 2003.

Iraq Policy Briefing: Is There an Alternative to War?, Izveštaj za Bliski Istok br. 9, 24. februar 2003.

War in Iraq: What's Next for the Kurds?, Izveštaj za Bliski Istok br. 10, 19. mart 2003.

War in Iraq: Political Challenges after the Conflict, Izveštaj za Bliski Istok br. 11, 25. mart 2003.

War in Iraq: Managing Humanitarian Relief, Izveštaj za Bliski Istok br. 12, 27. mart 2003.

Islamic Social Welfare Activism in the Occupied Palestinian Territories: A Legitimate Target?, Izveštaj za Bliski Istok br. 13, 2. april 2003.

A Middle East Roadmap to Where?, Izveštaj za Bliski Istok br. 14, 2. maj 2003.

Baghdad: A Race against the Clock, Brifing o Bliskom Istoku, 11. jun 2003.

The Israeli-Palestinian Roadmap: What A Settlement Freeze Means And Why It Matters, Izveštaj za Bliski Istok br. 16, 25. jul 2003.

Hizbollah: Rebel without a Cause?, Brifing o Bliskom Istoku, 30. jul 2003.

Governing Iraq, Izveštaj za Bliski Istok br. 17, 25. avgust 2003.

Iraq's Shiites under Occupation, Brifing o Bliskom Istoku, 9. septembar 2003.

The Challenge of Political Reform: Egypt after the Iraq War, Brifing o Bliskom Istoku, 30. septembar 2003. (dostupan i na arapskom jeziku)

The Challenge of Political Reform: Jordanian Democratisation and Regional Instability, Brifing o Bliskom Istoku, 8. oktobar 2003. (dostupan i na arapskom jeziku)

Iran: Discontent and Disarray, Brifing o Bliskom Istoku, 15. oktobar 2003.

Dealing With Iran's Nuclear Program, Izveštaj za Bliski Istok br. 18, 27. oktobar 2002.

Iraq's Constitutional Challenge, Izveštaj za Bliski Istok br. 19, 13. novembar 2003. (dostupan i na arapskom jeziku)

Iraq: Building a New Security Structure, Izveštaj za Bliski Istok br. 20, 23. decembar 2003.

Dealing With Hamas, Izveštaj za Bliski Istok br. 21, 26. januar 2004 (rezime dostupan i na arapskom jeziku)

Palestinian Refugees and the Politics of Peacemaking, Izveštaj za Bliski Istok br. 22, 5. februar 2004.

Syria under Bashar (I): Foreign Policy Challenges, Izveštaj za Bliski Istok br. 23, 11. februar 2004.

Syria under Bashar (II): Domestic Policy Challenges, Izveštaj za Bliski Istok br. 24, 11. februar 2004.

ALŽIR*

Diminishing Returns: Algeria's 2002 Legislative Elections, Brifing o Bliskom Istoku, 24. jun 2002.

Algeria: Unrest and Impasse in Kabylia, Middle East/North Izveštaj za Afriku br.15, 10. jun 2003. (dostupan i na francuskom jeziku)

TEMATSKI IZVEŠTAJI

HIV/AIDS

HIV/AIDS as a Security Issue, Tematski izveštaj br.1, 19. jun 2001.

Myanmar: The HIV/AIDS Crisis, Brifing o Mijanmaru, 2. april 2002.

EU

The European Humanitarian Aid Office (ECHO): Crisis Response in the Grey Lane, Tematski brifing, 26. jun 2001.

EU Crisis Response Capability: Institutions and Processes for Conflict Prevention and Management, Tematski izveštaj br. 2, 26. jun 2001.

EU Crisis Response Capabilities: An Update, Tematski brifing, 29. april 2002.

---

* Projekat za Alžir je prenet iz Programa za Afriku u Program za Bliski Istok i Severnu Afriku u januaru 2002.

CRISISWATCH

CrisisWatch je 12-strani mesečni bilten koji omogućava redovno i sažeto ažuriranje stanja u svim najznačajnijim situacijama postojećih ili mogućih sukoba širom sveta. Publikuje se svakog prvog dana u mesecu.

CrisisWatch br.1, 1. septembar 2003.

CrisisWatch br.2, 1. oktobar 2003.

CrisisWatch br.3, 1. novembar 2003.

CrisisWatch br.4, 1. decembar 2003.

CrisisWatch br.5, 1. januar 2004.

CrisisWatch br.6, 1. februar 2004.

DODATAK E

ČLANOVI UPRAVNOG ODBORA ICG

Martti Ahtisaari, predsedavajuci

Bivsi predsednik Finske

Maria Livanos Cattai, potpredsedavajuci

Generalni sekretar, Medjunarodna privredna komora

Stephen Solarz, potpredsedavajuci

Bivsi kongresmen SAD

Gareth Evans, predsednik

Bivsi ministar inostranih poslova Australije

S. Daniel Abraham, predsedavajuci

Centar za mir i ekonomsku saradnju na Bliskom Istoku

Morton Abramowitz

Bivsi pomocnik drzavnog sekretara SAD; Bivsi ambasador SAD u Turskoj

Kenneth Adelman

Bivsi ambasador SAD i direktor Agencije za kontrolu naoruzanja i razoruzanja

Richard Allen

Bivsi savetnik za nacionalnu bezbednost predsednika SAD.

Saud Nasir Al-Sabah

Bivsi ambasador Kuvajta u Velikoj Britaniji i SAD; Bivsi Ministar za informisanje i naftu

Louise Arbour

Sudija Vrhovnog suda, Kanada; Bivsi glavni tuzilac Medjunarodnog krivicnog suda za bivsu Jugoslaviju

Oscar Arias Sanchez

Bivsi predsednik Kostarike, dobitnik Nobelove nagrade za mir 1987.

Ersin Arioglu

Predsedavajuci, Yapi Merkezi Group, Turska

Emma Bonino

Clan Evropskog Parlamenta; Bivsi evropski komesar

Zbigniew Brzezinski

Bivsi savetnik za nacionalnu bezbednost predsednika SAD

Cheryl Carolus

Bivsi Visoki komesar; Bivsi generalni sekretar ANC

Jorge Castañeda

Bivsi ministar inostranih poslova, Meksiko

Victor Chu

Predsedavajuci, First Eastern Investment Group, Hong Kong

Wesley Clark

Bivsi Vrhovni komadant NATO snaga za Evropu

Uffe Ellemann-Jensen

Bivsi ministar inostranih poslova, Danska

Ruth Dreifuss

Bivsi predsednik, Svajcarska

Mark Eyskens

Bivsi premijer Belgije

Marika Fahlen

Bivsi ambasador Svedske za humanitarna pitanja; Direktor za socijalnu mobilizaciju i stratesko informisanje, UNAIDS

Yoichi Funabashi

Glavni diplomatski dopisnik i kolumnista, The Asahi Shimbun, Japan

Bronislaw Geremek

Bivsi ministar inostranih poslova, Poljska

I.K.Gujral

Bivsi premijer Indije

Carla Hills

Bivsi Sekretar za stambena pitanja SAD; Bivsa predstavnica SAD za trgovinu

Asma Jahangir

Specijalni izvetac UN-a za vansudska, skracena i arbitrazna izvrsenja, Bivsi predsedavajuci komisije za ljudska prava u Pakistanu

Ellen Johnson Sirleaf

Visi savetnik, Modern Africa Fund Managers; Bivsi ministar finansija Liberije i direktor regionalne kancelarije UNDP za Afriku

Mikhail Khodorkovsky

Generalni direktor, Fondacija Otvorena Rusija

Wim Kok

Bivsi premijer, Holandija

Elliott F. Kulick

Predsedavajuci, Pegasus International, SAD.

Joanne Leedom-Ackerman

Knjzhevica i novinarka, SAD

Todung Mulya Lubis

Advokat za pitanja ljudskih prava i pisac, Indonezija

Barbara McDougall

Bivsi drzavni sekretar za vanjska pitanja, Kanada

Mo Mowlam

Bivsi drzavni sekretar Velike Britanije za Severnu Irsku

Ayo Obe

Predsednik, Organizacija za gradjanske slobode, Nigerija

Christine Ockrent

Novinar i pisac, Francuska

Friedbert Pflüger

Portparol za pitanja inostranih poslova CDU/CSU Parlamentarne grupe nemackog Bundestaga

Surin Pitsuwan

Bivsi ministar inostranih poslova, Tajland

Itamar Rabinovich

Predsednik Univerziteta u Tel Avivu. Bivsi ambasador Izraela u SAD i glavni pregovarač u razgovorima sa Sirijom

Fidel V. Ramos

Bivsi predsednik Filipina

Mohamed Sahnoun

Specijalni savetnik Generalnog sekretara UN za pitanja Afrike

Salim A. Salim

Bivsi premijer Tanzanije; Bivsi generalni sekretar Organizacije za aficko jedinstvo

Douglas Schoen

Suosnivac Penn, Schoen & Berland Associates, SAD

William Shawcross

Novinar i pisac, Velika Britanija

George Soros

Predsedavajuci, Institut za otvoreno drustvo

Pär Stenbäck

Bivsi ministar inostranih poslova, Finska

Thorvald Stoltenberg

Bivsi ministar inostranih poslova , Norveška

William O. Taylor

Pocasni predsedavajuci, The Boston Globe, SAD

Ed van Thijn

Bivsi ministar unutrašnjih poslova Holandije; Bivsi gradonacelnik Amsterdama

Simone Veil

Bivsi Predsednik Evropskog Parlamenta, Bivsi ministar zdravstva, Francuska

Shirley Williams

Bivsi drzavni sekretar za obrazovanje i nauku; Clan Gornjeg doma , Velika Britanija

Jaushieh Joseph Wu

Zamenik generalnog sekretara predsednika, Tajvan

Grigory Yavlinsky

Predsednik Yabloko Partije i njenog kluba u Dumi, Rusija

Uta Zapf

Predsedavajuci Podkomisije nemackog Bundestaga za razoruzanje, kontrolu naoruzanja i zabranu dalje prodaje (ne proliferaciju)